

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İŞLETME YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**2008 GLOBAL FİNANSAL KRİZİ
ve
KOBİ'LERE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Fatma Ebru KAMA
0750Y37104**

İstanbul, 2009

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İŞLETME YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**2008 GLOBAL FİNANSAL KRİZİ
ve
KOBİ'LERE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma Ebru KAMA

0750Y37104

Danışman: Doç. Dr. Esin OKAY

İstanbul, 2009

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma Ebru KAMA'nın 2008 Global Finansal Krizi ve KOBİ'lere Etkisi konulu tez çalışması jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışman : Doç.Dr.Esin OKAY

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Oğuz URAS

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Kahraman ARSLAN

ONAYLI

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulunun/...../2009 tarih ve kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Kerem ALKİN
Müdür

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

ÖZET

Globalleşen dünya ekonomisinde meydana gelen krizler ülke ekonomilerini ve buna bağlı olarak reel sektörü etkilemektedir. Krizin ülkelerin ve işletmelerin üzerindeki etkisi farklı derecelerde olmaktadır. Kriz dönemlerinde finansal yapının güçlü olması ve gerekli stratejilerinin belirlenmiş olması ülkeleri de işletmeleri de önemli ölçüde krizin etkilerinden korumaktadır. Bu çalışmada 2008 global finansal krizinin, dünya ve Türkiye ekonomisine yansımaları ve ekonominin temel dinamiklerinden olan KOBİ'lerin üretim ve yatırım kararlarına etkileri anlatılmıştır. Yaşanan krizin etkileri örnek bir KOBİ üzerinde yapılan araştırmayla da gösterilmiştir.

ABSTRACT

Crisis' that have been occurred due to globalization of the world are affecting the national economies and accordingly the real economy. The effect of the crisis differs from the countries and enterprises. Within the time period of crisis', robustness of financial structure and defining related strategies preserve the countries and enterprises strongly in terms of negative effects. Within this work, it is investigated how the countries' basic dynamics and SME' are being affected by the crisis and how the crisis affects production and investment decisions of the SME's. Additionally, a real SME has been investigated in order to reflect the effects of the global financial crisis.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	iv
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. KRİZ	4
1.1. Kriz Kavramı.....	4
1.2. Kriz Nedenleri.....	6
1.2.1. İşletme İçi Faktörler.....	7
1.2.2. Tepe Yöneticilerle İlgili Sorunlar.....	7
1.2.3. İşletmenin Hayat Safhası	8
1.2.4. Örgütsel Sorunlar.....	9
1.2.5. İşletme Dışı Çevre Faktörleri	10
1.2.6. Politik ve Yasal Faktörler.....	10
1.2.7. Toplumsal Yapı	11
1.2.8. Teknolojik Faktörler	11
1.2.9. Ekonomik Faktörler	11
1.3. Krizin Oluşum Süreci	12
1.4. Ekonomik Kriz ve Nedenleri	14
1.5. Finansal Kriz Kavramı ve Türleri	24
1.6. Finansal Kriz Türleri	24
1.6.1. Para Krizleri	25
1.6.2. Bankacılık Krizleri.....	26
1.6.3. Borçlanma Krizleri	28
1.6.4. Sistemik Finansal Krizler	29
2. 2008 GLOBAL FİNANSAL KRİZİ	31
2.1. 2008 Global Finansal Krizinin Kökenleri ve Kapsamı	31
2.1.1. Finansal Krizin Nedenleri	32
2.1.2. Global Finansal Krizin Etkileri	38

2.1.3.	Global Finansal Krize Ait Olayların Sıralaması.....	39
2.2.	Global Finansal Krizin Etkileri	40
2.2.1.	Dünyadaki Etkileri.....	40
2.2.2.	Türkiye’de Etkileri.....	43
3.	KOBİ’LERİN ÖZELLİKLERİ ve BAŞLICA SORUNLARI	51
3.1.	Değişen Dünyada Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler	51
3.2.	KOBİ’lerin Özellikleri.....	53
3.3.	KOBİ’lerin Ekonomideki Yeri ve Önemi.....	54
3.4.	Türkiye’de KOBİ Stratejisi.....	60
3.5.	Türkiye’de KOBİ’lerin Sorunları.....	64
3.5.1.	Üretimle İlgili Sorunlar	66
3.5.2.	Pazarlama Yönetimi İlgili Sorunlar	67
3.5.3.	Örgütlenme ve Yönetim ile İlgili Sorunlar	67
3.5.4.	İhracat ile İlgili Sorunları	71
3.5.5.	Finansman ile İlgili Sorunları.....	73
4.	GLOBAL FİNANSAL KRİZİN KOBİ’LERE ETKİLERİ.....	76
4.1.	Finansal Krizlerin KOBİ’lere Etkileri	76
4.1.1.	Finansal Krizlerin Yönetim Fonksiyonuna Etkileri.....	77
4.1.1.1.	Çabuk Karar Alma Zorunluluğu	78
4.1.1.2.	Kararlarda Merkezileşme Eğilimi.....	78
4.1.2.	Finansal Krizlerin Üretim Fonksiyonuna Etkisi.....	79
4.1.3.	Finansal Krizin Pazarlama Fonksiyonu Üzerin Etkisi.....	83
4.1.4.	Finansal Krizin Finans Fonksiyonu Üzerindeki Etkileri	85
4.1.5.	Finansal Krizin Yatırım Politikalarına Etkileri	88
4.2.	Finans Fonksiyonunda Kriz Yönetimi.....	90
4.3.	2008 Global Krizinde KOBİ’lere Verilen Destekler.....	92
4.3.1.	İhracatçı KOBİ’lere Kredi İmkanları.....	93
4.3.2.	İmalatçı KOBİ’lere Kredi İmkanları.....	94
4.3.3.	ÖTV ve KDV İndirimleri.....	96
4.3.4.	Yatırımlarda Devlet Yardımları	97
4.4.	2008 Global Finansal Krizinin Örnek KOBİ’ye Etkisi	99
4.4.1.	Araştırmanın Önemi	99
4.4.2.	Araştırmanın Amacı.....	99

4.4.3.	Şirket Profili	100
4.4.4.	Global Krizin Borsan' a Etkileri ve Kriz Yönetimi.....	100
4.4.4.1.	Krizin Firmanın Satışlarına ve Üretimine Etkisi	101
4.4.4.2.	Krizin Firmanın İstihdam Oranına Etkisi.....	103
4.4.4.3.	Krizin Firmanın Alacaklarının Tahsiline Etkisi	103
4.4.4.4.	Krizin Firmanın Borçlanma Politikalarına Etkisi	104
4.4.4.5.	Krizin Firmanın Yatırım Kararlarına Etkisi	104
4.4.5.	BORSAN' da Kriz Yönetimine Genel Bir Bakış	105
SONUÇ		107
KAYNAKÇA		111

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. Sabit Fiyatlarla GSYH Gelişme Hızı (2007-2008).....	46
Tablo 2. Kapasite Kullanım Oranları (2007-2008-2009).....	47
Tablo 3. İşyerlerinin Mevcut ve Beklenen Durumu (Aralık 2008)	48
Tablo 4. Aylar İtibariyle İşsizlik Oranları (%).....	50
Tablo 5. Türkiye’de İmalat Sanayinde İşletmelerin Ölçeksel Dağılımı	57
Tablo 6. Seçilmiş Bazı Ülke Ekonomilerinde KOBİ’lerin Önemi	58
Tablo 7. Toplam İşletmelerin Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2002).....	59
Tablo 8. KOBİ’lerin İhracat Yapamama Nedenleri	72
Tablo 9. Kurulan / Kapanan Şirket Durumları (2008-2009).....	76
Tablo 10. Nisan 2008 – Nisan 2009 Arası Kapasite Kullanım Oranları.....	81
Tablo 11. 2008-2009 İlk Dört Aylara Ait Karşılıksız Çek Miktarları	87
Tablo 12. İşletme Başına Kredi Üst Limiti	95

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1. Sınıflandırılmış Ülkelerin 2000-2009 arası GSYH Oranları.....	40
Şekil 2. Sınıflandırılmış Ülkelerin 2002-2009 arası İşsizlik Oranları	41
Şekil 3. Ülkelerin Global Krizi Atlatmak İçin Harcadıkları GSMH Oranları	42
Şekil 4. 2005 – 2009 Yılları Sanayi İmalat ve GSYH Değişim Oranları	46
Şekil 5. Türkiye İmalat Sanayi Aylık Kapasite Kullanım Oranı.....	48
Şekil 6. Tüketici Güven Endeksi	49
Şekil 7. Kapasite Kullanım Oranları (2008 - 2009).....	82
Şekil 8. İmalat Sanayi Ciro Endeksinin % Değişimi (2008 - 2009).....	83
Şekil 9. İmalat Sipariş Endeksinin Değişimi (% , 2008 - 2009).....	84
Şekil 10. 2009 Yılı Yatırımların 2008 Yılına Göre % Değişimi	89

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
C.	: Cilt
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GSİS	: Genel Sanayi İş Yerleri Sayımı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund
KDV	: Katma Değer Vergisi
KGF	: Kredi Garanti Fonu A.Ş
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
SME	: Small and Medium Enterprises
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TESKOMB	: Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği
TOSYÖV	: Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticileri Vakfı

TPE : Türk Patent Enstitüsü
TSE : Türk Standartları Enstitüsü
TTGV : Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKAK : Türk Akreditasyon Kurumu

GİRİŞ

Kriz, beklenmedik bir anda ortaya çıkan acil cevap verme zorunluluğu bulunan, rutin gelişmelerden farklı bir durumu ifade etmektedir. Krize neden olan faktörler, işletme dışı çevre faktörleri ve işletmenin kendi yapısal sorunları olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. İşletme içi faktörler arasında, tepe yöneticiler ile ilgili sorunlar, işletmenin hayat safhası ve örgütsel sorunlar sayılmaktadır. İşletmelerin organizasyon yapılarının güçlü olması, dış çevredeki değişmelere daha hızlı uyum sağlamalarını ve krizden daha az hasar alarak çıkmalarını sağlamaktadır. İşletme dışı faktörler sürekli bir değişim içindedir ve sabit olmaları da beklenemez. Örgütlerin bu değişimi yakından takip ederek değişime uyum göstermeleri gerekmektedir. Dış çevre faktörleri arasında politik ve yasal faktörler, teknolojik faktörler, toplumsal yapı ve ekonomik faktörler gelmektedir. Ekonomik faktörler, ülkede finansal veya ekonomik krize yol açmaktadır.

İşletmeyi etkileyen en büyük faktörlerden biride ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumdur. Dış borç miktarının artması, döviz darboğazları, ekonomik belirsizlikler, istihdam sorunları, para piyasalarında yaşanan dalgalanmalar, ithalat ve ihracat rejimindeki dalgalanmalar ekonomik faktörlerin arasındadır. Ekonomik faktörlerdeki olumsuz durumlar piyasalarda belirsizliklere dolayısıyla krizlere neden olmaktadır. Ekonomik kriz, 'ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması' demektir. Ülke ekonomileri ulusal veya uluslararası sebeplerden dolayı krizle karşı karşıya kalmaktadır. Ekonomik krizler tüm dünya da işletmeler üzerindeki en büyük tehditlerin başında gelmektedir.

Dünyayı etkileyen 2008 global finansal krizinin kaynağı, ABD'deki finans kesiminin 2007'nin ilk yarısında ortaya çıkan sorunlarıydı. Sorunun başlangıcı, düşük gelirli ABD vatandaşlarına, 2002 sonunda kısa vadeli faiz oranlarına çekildiğinde düşük faizlere güvenilip verilen ev kredileri yatıyordu. Kredi verilirken faizlerin değişebileceği ile ilgili bilgilerin verilmeyişi de sorunun diğer bir kaynağıydı. 2004

sonundan itibaren başlayan süreçte geri ödenmesinde güçlük çekilen krediler, 2007 sonunda geri ödenemez hale gelmiş ve mali piyasaları etkileyemeye başlamıştır. Bu etki halkası, sadece ABD vatandaşlarını içine almıyor aynı zamanda küreselleşen ve küreselleşme sürecinde olan tüm ekonomileri de içine alıyor. Bu durum dolar rezervi bulunan herkesi her ülkeyi etkilemiştir. Doların gittikçe değer kaybetmesiyle yoksulluk etkisi ortaya çıkmıştır. ABD’de mali piyasalardan başlayarak tüketiciyi oradan da reel sektörü etkilemeye başlamıştır. Türkiye’de kriz, gelişmiş ekonomilerin tersine reel sektörden başlamıştır. Bu nedenle Türkiye krize kendine has çözümler getirmelidir.

Ulusal ve uluslar arası ekonominin dinamosu olan KOBİ’ler de bu krizden büyük oranda etkilendiler. KOBİ’ler dünyada ve Türkiye’de toplam işletmeler içerisinde büyük bir paya sahiptirler ve ülke ekonomisine bir taraftan yatırım, üretim, istihdam, ihracat ve ödedikleri vergiler açısından katkıda bulunurken, diğer taraftan da coğrafi açıdan ülkenin bütün bölgelerine dağılmış olmaları nedeniyle bölgesel kalkınmada son derece önemli rol oynamaktadırlar. Bu nedenle olası krizlerden etkilenmeleri var olan dengeyi tehlikeye sokmaktadır. Türkiye’de işletmelerin % 99,5 ‘i KOBİ niteliğindedir. Bu demek oluyor ki reel sektörü etkileyen 2008 global finansal krizi Türkiye’de KOBİ’leri direk etkilemiştir. Hükümet bu etkileri azaltmak için birçok yasal düzenlemeye gitmiştir. Bunun yanı sıra KOSGEB destekleriyle de finansal güçlüklerin atlatılmasına çalışılmıştır.

Bu çalışmada, dünyada ve Türkiye’de 2008 Global krizinin dünya ve Türkiye ekonomisindeki etkileri anlatılarak, krizin KOBİ’lerin varlıklarını sürdürmelerinde yol açtığı zorluklar konu edilmiştir. Kriz kavramı genelden özele doğru bir anlatımla, diğer bir deyişle ekonomik kriz, finansal kriz ve 2008 global krizi sırasıyla anlatılmaktadır. KOBİ’lere krizin etkileri anlatılmadan önce yaşanan son ekonomik krizin, KOBİ’lerde yönetim, üretim, finans, satış ve pazarlama fonksiyonlarına etkilerine yer verilmiştir. Bu bölümlerde çeşitli etkiler tespit edildikten sonra “global finansal krizin KOBİ’lere etkisi ne derecede olmuştur?” sorusunun cevabı aranmıştır. Tüm bunlara ek olarak örnek bir KOBİ seçilerek konu daha somut halde anlatılmaya çalışılmıştır.

Seçilen KOBİ Türkiye’de yaşanan birçok krizi başarıyla atlattığı, 2008 yılında yaşanan global krizin etkisiyle oluşan ekonomik şartlar içinde yeni bir kriz yönetim planı uygulamaya koymuştur. Son bölümde krizin işletmenin fonksiyonlarına etkisi belirtildikten sonra firmanın bu sonuçları nasıl değerlendirdiği ve hangi düzenlemeleri yaptığı anlatılmaktadır. Seçilen firmadan alınan veriler yüzdesele olup, şirket verileri rakamsal olarak göstermeyi tercih etmemiştir. 2008 ve 2009 yılları arası kıyaslamalar yapılarak krizin ne oranda işletmeyi etkilediği gösterilmiştir. Alınan önlemler şirketin yönetim kurulu başkanı ve ilgili departmanların yöneticileri tarafından anlatılmıştır. Şirketten ve yönetim kurulu başkanından alınan veriler ışığında genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

1. KRİZ

1.1. Kriz Kavramı

Kriz kelime anlamı itibariyle ‘bir işin, bir olayın geçtiği karışık safha’, ‘içinden çıkılması zor durum’, ‘birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişmeler ve tehlikeli an’ demektir.¹ Etimolojik kökeni Latince ve Yunanca’ ya dayanan kriz sözcüğü birçok alanda, birçok farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. Kriz kavramının bu farklı anlamlardaki ortak yönü, krizlerin aniden ortaya çıkması, mevcut durumların krizi aşmada yetersiz kalması ve çoğu zaman olumsuz şekilde sonuçlanmasıdır. Kriz kavramı, sosyal bilimler alanında, buhran ve bunalım gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.²

Herhangi bir durumu kriz olarak adlandırabilmek için krizin temel unsurları ya da özelliklerinin bilinmesinde yarar vardır. Kriz, beklenmedik biçimde ortaya çıkan ‘ciddi bir sorun’ olarak düşünülmelidir. Kriz genel anlamda düzgün olmayan, reform gerektiren istikrarsız bir durumdur. Kriz dönemlerinde örgütlerin rutin sistemi bozulduğu için yöneticinin yakın dikkati gerekmektedir. Kriz sadece devam eden faaliyetleri değil, aynı zamanda işletmenin yaşamını tehdit etmekte, üretim kapasitesini kullanılamaz duruma getirmekte ve rekabeti sarsmaktadır.³

Kriz kavramı, işletmenin ödeme gücünü durduran ve performansını etkileyen acil ve beklenmeyen olaylar olarak da tanımlanırken, beklenmeyen ve önceden sezilemeyen acele cevap verilmesi gereken, örgütlerin önleme ve uyum mekanizmalarını etkisiz hale getirerek, mevcut değerlerini, amaçlarını ve varsayımlarını tehdit eden gerilim durumu olarak da tanımlanmaktadır. Görüldüğü gibi her iki tanımda da bazı ortak noktalar bulunmakla birlikte işletmenin iç ve dış çevresinde meydana gelen her değişikliğin de kriz olarak algılanmaması gerekmektedir. Ortaya çıkan bir değişimin

¹ Ömer Dinçer, **Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası**, İstanbul: İz Yayınları, 1994, s.312.

² İbrahim Halil Ekşi, “Finansal Krizlerin KOBİ’ler Üzerinde Etkileri ve Başarılı-Başarısız KOBİ’lerin Kriz Dönemi Stratejileri”, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2007, s.4.

³ Melek Vergiliel Tüz, **Kriz ve İşletme Yönetimi**, İstanbul:Alfa Yayınları, 2001, s.3.

kriz olarak nitelendirilebilmesi için aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekmektedir:⁴

- Rutin gelişmeler ve sorunlar kriz değildir.
- Krizin en önemli özelliği önceden tahmin edilemeyen ya da bilinmeyen bir anda ortaya çıkmasıdır.
- Kişiler ve organizasyonlar için hem bir tehlike ve tehdit oluşturması, hem de yeni fırsatlar yaratmasıdır. Bu anlamda kriz, genellikle düşünüldüğü gibi tamamen ‘negatif’ özellikte bir kavram değildir.

Krizler, kısa ya da uzun süreli olabilirler. Krizlerin organizasyonlar üzerindeki etkisinin kısa ya da uzun sürmesi, organizasyonun krize karşı koyabilecek tedbirleri zamanında alıp almamasına ve bunları uygulamasına bağlıdır. Nihayet, krizlerin bir diğer özelliği bir bulaşıcı hastalık gibi sirayet etkisi göstermesidir. Herhangi bir organizasyonda ortaya çıkan bir kriz diğer sektörleri de etkisi altına alabilmekte ya da bir organizasyonda yaşanan kriz, bu organizasyonla ilişki içerisinde olan diğer organizasyonlara da sirayet edebilmektedir.⁵ Krizin diğer özellikleri de aşağıdaki gibidir.⁶

- Krizin üstesinden gelinmesi ve izlenmesi gereken yolların karşılaştırılması için yeterli bilgi ve zaman bulunmaz.
- Kriz ivedi müdahale gerektirir. Krizi rutin durumlardan ayırt eden en önemli özellik acil cevap verme mecburiyetidir.
- Kriz, karar veren kişilerde gerilim yaratır.

Kriz durumunda en çok boşluk yaratan, hatta örgüt yönetimini gerilim içine iten husus, olan veya olması muhtemel olayların belirsizliği ve bu belirsizliğin “çok geç kalmadan” bir şeyler yapma ihtiyacının doğurmasıdır. Buna karşılık yönetim, az

⁴ Tuncer Asanakutlu, Barış Safran ve Elif Tosun, “Kriz Yönetimi Üzerine Bir Araştırma”, **DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1 (Ocak 2003), (Çevrimiçi)

<http://paribus.tr.googlepages.com/asanakutlu.pdf>, (Erişim Tarihi: 30 Şubat 2009), s.143.

⁵ Coşkun Can Aktan ve Hüseyin Şen, “Ekonomik Kriz : Nedenler ve Çözüm Önerileri”, **Yeni Türkiye Dergisi**, S.1 (2002), (Çevrimiçi), http://www.canaktan.net/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-sen-ekonomik-kriz.pdf, (Erişim Tarihi: 02 Şubat 2009), s.1.

⁶ Dinçer, **a.g.e.**, s.313.

zaman ve sınırlı girdilerle hızlı gelişmeleri takip etmede yetersizleşir. Dolayısıyla meydana gelen değişme ve gelişmelere uyum sağlamak, örgüt için daha acil hale gelir ve hayati bir önem kazanır.⁷

Krizi ortaya çıkaran faktörler arasında; çevredeki hızlı değişmeler, belirsizlik ve dalgalanmalar, örgütte zayıf bilgi toplama yöntemleri, çok fazla doğru olmayan veri, çok az veri, yetersiz haberleşme, örgüt içi ve dışı koordinasyonsuzluk, farklı değer sistemlerinin varlığı, değişen yönetim amaçları, politik rahatsızlıklar, plansızlık sayılabilir.⁸

Bir işletmede, çalışanlar arasında anlaşmazlıkların artması, işletme faaliyetlerinin etkisinin azalması, işletme imajının zedelenmesi ve işletmenin amaçlarına ulaşmasının giderek olanaksız hale gelmesi durumunda, işletmede kriz sürecinin başladığı söylenilebilir.⁹

Kriz konusunda iki yaklaşım vardır:¹⁰

- Subjektif yaklaşım: Sezgiye yöneliktir. Krizin işletme yönetiminin sezgilerine ve algılanmasına bağlı olarak ortaya çıktığını savunur.
- Objektif yaklaşım: İşletmeyi sistem olarak görür. İşletme sisteminin alt sistemlerinden birinin bozulmasına bağlı olarak krizin ortaya çıktığını öne sürer.

1.2. Kriz Nedenleri

Krizler; nakit sıkıntısı, satışların düşüşü, ani pazar değişikliği, uluslararası olumsuz olaylar, yeni hükümet düzenlemeleri, örgütün bilgi kaynaklarının yetersizliği, bilgilerin güncel olmaması ve yetersiz haberleşme gibi birçok faktörden

⁷ Dinçer, **a.g.e.**

⁸ Dinçer, **a.g.e.**, s.314.

⁹ Muammer Zerenler ve Rifat İraz, "Kriz Dönemlerinde Ürün ve Süreç Esnekliğinin İşletme Performansına Etkileri: Küçük ve Orta Ölçekli Tekstil İşletmelerinde Bir Araştırma", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:21, (Şubat-2006), (Çevrimiçi), [http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_21/15-%20\(247-267.%20syf.\).pdf](http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_21/15-%20(247-267.%20syf.).pdf), (Erişim Tarihi: 16 Şubat 2009) s.249.

¹⁰ Vergiliel Tüz, **a.g.e.**, s.3.

kaynaklanabilmektedir.¹¹ Krizler ani olarak veya kendini hissettirerek ortaya çıkar. Krize neden olan faktörler işletme dışı çevre faktörleri ve işletmenin kendi yapısal sorunları olmak üzere iki temel grupta toplanabilir.

1.2.1. İşletme İçi Faktörler

Örgütlerin krizle karşılaşmalarında, dış çevrede meydana gelen değişikliklerin büyük rolü olduğu kuşkusuzdur. Ancak dış çevrenin sabit bir denge halini koruyamaması ve sürekli değişmesinden çok örgütün bu değişikliklere uyum yeteneğinin zayıf olması krize neden olmaktadır.¹² İşletmenin dışındaki faktörler, kontrol edilemez değişkenler olmakla birlikte, dikkatli bir çevre analizi ile büyük ölçüde tahmin edilebilir. İşletmelerin krize düşmelerinde makro faktörlerden çok örgüt içi faktörlerin daha etkili olduğu öne sürülmektedir. Diğer bir deyişle örgüt içi faktörlerde güçlü olan işletmeler, dış çevredeki değişime hızlı uyum yoluyla krizden kurtulabilmektedir. Krize neden olan işletme içi faktörler 3 grupta toplanabilir.¹³

1.2.2. Tepe Yöneticilerle İlgili Sorunlar

İşletmelerin krize düşmelerinin en önemli nedeni, tepe yöneticilerin krizi görememeleri ya da örgütün krizden kurtarma yönünde yetersiz olmalarıdır. Yöneticilerden kaynaklanan kriz nedenleri şunlardır:¹⁴

- Yöneticinin tahmin etme ve sezgi gücünün zayıf olması,
- Yeni problemlerin farklılığını kavrayamama ve onlara eski çözümleri uygulama eğilimi,
- Hızlı çevre değişimlerinde yavaş kalma,
- Yöneticinin önündeki sorunu kriz olarak algılayacak kişilikte olmaması,
- Çevredeki gelişmeler hakkında bilgi toplama yetersizliği,
- Sistemi kusurlu bulma, krizi inkar etme ve taktikleri tehir etmesi,
- Üst düzey yöneticilerin ölmesi veya plansız bir şekilde işten ayrılmalarıdır.

¹¹ Asanakutlu, Safran, Tosun, **a.g.m.**, s.143.

¹² **a.g.m.**, s.144.

¹³ Vergiliel Tüz, **a.g.e.**, s.8.

¹⁴ **a.g.m.**, s.7.

Ayrıca tepe yöneticiler kısa vadeli amaç belirlemede ve risk yüklenmede başarılı olan bir yönetici, uzun vadeli planlamalarda ve örgütün gelişme dönemlerindeki alt yapı çalışmalarında yetersiz kalabilir.¹⁵

Tepe yöneticisinin işletme içerisindeki rolünü algılayışı da çok önemlidir. Tepe yöneticilerinde kendilerini stratejist gibi görme eğilimi vardır. Halbuki tepe yöneticilerinin moral, motivasyon, amaç oluşturma, inanç ve değerleri yerleştirme gibi birçok sorumluluğu bulunmaktadır. Yöneticinin sayılan sorumluluklarının gereği gibi yerine getirmemesi önemli bir kriz nedenidir.¹⁶

Etkin bir liderlik için yöneticiler, astların sorununa olduğu kadar, onların işletme sorunlarını çözmesi konusundaki fikirlerine de önem vermeli, uygulamalı, yetkilerini iş takımlarına devrederek, yatay yönetim sistemi oluşturarak, dikey bürokrasiden uzaklaşmalıdır. Ayrıca, yeniliği sevmeli ve çalışanlara yeniliğin bir zorunluluk olduğunu anlatmalıdır.¹⁷

1.2.3. İşletmenin Hayat Safhası

İşletmelerin üç temel gelişme safhasından söz edilebilir; doğuş, gelişme, olgunlaşma. Gelişme safhasına ek olarak gerileme ve çöküş safhaları da göz önüne alınırsa, bir işletme için toplam beş hayat safhasından söz edilebilir. İşletmeler gelişme dönemlerinde büyümeyi sağlamak için krizle karşı karşıya kalabilir. İşletmeler doğuş, gelişme ve olgunluk safhasından geçerken daha çok tahmin edilebilir krizlerle karşılaşır. Bu krizler sadece mali yetersizliklerin sebep olduğu değil, aynı zamanda fırsat krizleri de olabilir.¹⁸ İşletmelerin büyüme dönemlerinde, önlem alınmadan belli bir sınıрын aşılması, yetki, sorumluluk, karar verme ve denetim alanı konularında çatışmalar yaratarak, örgüt dengesini bozucu özellik gösterir. Öte yandan işletmenin pazar talebinden daha hızlı bir şekilde büyüme hızı göstermesi de

¹⁵ Mehmet Deniz ve Murat Sağlam, “Kriz Dönemlerinde İşletme Stratejileri ve Malatya Organize Sanayi Bölgesinde Faaliyet Gösteren Tekstil İşletmelerinde Bir Uygulama”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C:6, S:20, (2007), Çevrimiçi, <http://www.e-sosder.com/dergi/20156-176.pdf>, (Erişim Tarihi: 07 Mart 2009), s.159.

¹⁶Hasan Tutar, **Kriz ve Stres Yönetimi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007, s.33.

¹⁷ **a.g.e.**

¹⁸ Dinçer, **a.g.m.**, s.319.

krize neden oluşturabilir. İşletmenin satış karlarının azalma gösterdiği gerileme dönemleri de krize uygun zemin hazırlar.¹⁹ İşletmelerin piyasadaki gelişmeleri takip edip, kendisine en uygun yolu seçmelidir.

1.2.4. Örgütsel Sorunlar

Örgütsel yapı çevresel değişmelere uyum gösteremeyecek derecede katı ise, sorunlara en yakın kişi veya grupların üst yönetime hızla ulaşmasına olanak tanımayan bir iletişim sistemi ve hiyerarşik yapı oluşturulmuşsa örgütün krizle karşılaşma olasılığı artar. Krizin üstesinden gelebilme olanağı azalır.²⁰ İşletmenin örgüt yapısında, karar verme ve uygulamada yavaşlık, sık sık yapılan önemli hatalar, işveren-işgören iletişim kopukluğu, aşırı merkezci yönetim politika, yenilik ve yaratıcılık yönünden yetersizlik, çatışmalar, koordinasyon sorunları, denetim alanının aşırı geniş yada dar olması, amaçların belirgin olmaması, işgören devir hızı ve devamsızlıkların yüksek olması, hastalıkların aşırı duruma gelmesi, aşırı iş yükü, sinirsel gerilim, iş ortamından hoşnutsuzluk gibi sorunlar görülebilir.²¹

Kriz dönemlerinde; hızlı bilgi akışı zorunluluğu ve çok yönlü haberleşme ihtiyacı mevcut örgüt yapısını yetersiz hale getirmektedir. Bu durumda da yönetimin eksik ve yanlış bilgilerle karar alması gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca işletmenin bilgi toplama yeteneğinin azalması ve standart programların dışına çıkma zorunluluğu, karar alma ve kontrolde merkezileşme eğilimlerini arttırmaktadır. Kararların merkezileşmesi ile bütün karar süreçleri için güçlü bir lider ihtiyacı doğar.²²

Bir başka problem ise işletmeye karşı duyulan güvenin sarsılmasıdır. Kriz dönemlerinde çalışanlar birbirlerini suçlayabilmekte ve bu da karşılıklı güvenin sarsılmasına neden olmaktadır. Bu gibi durumlar, işletmenin verimliliğini olumsuz

¹⁹ Vergiliel Tüz, **a.g.e.**, s.8.

²⁰ Asanakutlu, Safran, Tosun, **a.g.m.**, s.144.

²¹ Vergiliel Tüz, **a.g.e.**, s.9.

²² İsmet Titiz ve H.İlker Çarıkcı, “Krizlerin İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Küçük İşletme Yöneticilerinin Kriz Dönemine Yönelik Stratejik Düşünce ve Analizleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C:2, S:1, (Çevrimiçi), <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/100.pdf>, (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2009), s.206.

etkileyecek şekilde işletme içindeki informal gruplaşmaların oluşmasına neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra krizden çıkabilmek için yapılan değişim ve reorganizasyon çalışmaları çalışanların güveni üzerinde olumsuz etkiler yapabilmektedir. Kriz dönemlerinde işletmelerin harekete geçmesi için fazla zamanı yoktur. Gerekli düzenlemeleri hemen yapmak zorundadırlar. Zaman baskısının üç önemli özelliği vardır. Birincisi, zaman baskısı görevlerin güçlük derecesini artırır. İkincisi, karar vermek için gerekli olan süreyi kısaltır. Üçüncüsü, karar verme sürecini ve sonuçlarını doğrudan etkiler.²³

1.2.5. İşletme Dışı Çevre Faktörleri

Krize neden olan işletme dışı çevre faktörleri, işletmenin kontrolü dışındaki makro faktörlerdir. Aynı anda tüm ülkeyi hatta tüm dünyayı kontrolü altına alarak, pek çok işletmenin varlığına etkide bulunabilirler. Çevre faktörlerinin hızlı değişmesi nedeniyle işletmelerinde bu değişikliğe hızlı uyum sağlamaları gerekmektedir.²⁴ Değişimin gerisinde kalma, krizin şiddetinin artmasına neden olur. Ancak krizin çevreden kaynaklanması konusunda, işletmenin çevreye bağımlılığının ve çevrenin işletme üzerindeki kontrolünün düşük ve yüksek olmasının önemli bir payı olduğu söylenmelidir. Krizin ortaya çıkmasında teknolojik değişikliklerin hızı, değişikliğe uyum süreci ve teknolojiye bağımlılığın oranı önemli ölçüde etkili olacaktır. Özellikle gelişen bir teknoloji, işletmenin ürettiği mal ve hizmetin yerine ikame edilebilecek yeni mamuller ve faaliyet alanları ortaya çıkarmışsa, örgüt için kriz kaçınılmaz olabilir.²⁵

1.2.6. Politik ve Yasal Faktörler

Devlet politikasındaki değişiklikler, krizin en önemli nedenini oluşturur. Yasal yapı, politik müdahale, finansal destek, dış rekabet konusunda hükümetin yaklaşımı konularını içerir.²⁶ Piyasalardaki ani değişimler hem pazar yapısını hem de işletmenin finansal kaynak kullanımını etkiler. Hükümetin uyguladığı vergi

²³ a.g.m., s.207.

²⁴ Vergiliel Tüz, a.g.e., s.5.

²⁵ Deniz, Sağlam, a.g.e., s.158.

²⁶ Vergiliel Tüz, a.g.e., s.6.

politikası, para politikaları, dış ticaret politikaları işletmeyi etkileyen dış faktörler arasında yer almaktadır. İşletme ülkenin içinde ve dışarıda izlediği politikaların, piyasalar üzerindeki etkilerini iyi takip etmelidir.

1.2.7. Toplumsal Yapı

Toplumdaki insan ilişkilerinin, değer yargılarının değişmesi, toplumsal ve kültürel sorunlar işletmeleri krize götüren nedenler arasında yer alır.²⁷ Örneğin, küreselleşmenin dünyada hız kazanmasıyla toplumların tüketim tercihleri de değişmiştir. Eğer işletmeler tüketicilerdeki bu değişimi anlayamaz ve buna yönelik üretim, pazarlama anlayışları geliştiremezse işletmenin kriz yaşama riski de artar.

1.2.8. Teknolojik Faktörler

Teknolojideki değişimler toplumsal hayatı ve buna bağlı olarak işletmelerde değişimi zorunlu duruma getiren önemli bir faktördür. Teknolojik gelişmeler, işletmeye kendini zorla kabul ettiren ettirmezse kriz yaratan bir baskı unsurudur. Özellikle 19.yy' da başlayan makineleşme ve otomasyon işletmenin üretim konusu ürünlerine alternatifler yaratma yönünde etkili olmuştur.²⁸ Teknoloji üretime hız ve kalite getirmiştir. Aynı zamanda bu seri üretimle birlikte birim maliyetlerde de azalma sağlanır. Teknoloji, pazardan pay almak isteyen işletmelere rekabet ortamında avantaj sağlar.

1.2.9. Ekonomik Faktörler

İşletmelerin krize girmesinde etkili olabilecek sayısız faktörden söz edilebilmektedir. Özellikle ülke ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz durumlar işletmeler açısından da önemli bir kriz nedeni olmaktadır. Döviz darboğazları, dış borç ödeme sıkıntıları, yeterli yabancı sermayenin ithal edilememesi, uluslararası finans çevrelerinde ülke kredi notlarının düşmesi, işsizlik problemleri vb. süreçler hem kriz sonucu hem de kriz nedenleri arasında sayılabilmektedir. Ekonomide yaşanan çeşitli

²⁷ a.g.e.

²⁸ a.g.m.

dalgalanma dönemlerinde belirsizliklerin düzeyi daha yüksek olmaktadır. Ekonomideki yaşanan çeşitli dalgalanma dönemlerinde belirsizliklerin düzeyi daha yüksek olmaktadır. Ekonomik dengesizlikler ve enflasyonist ortamdan doğan fiyat yükselişleri, işletmelerin ve tüketicilerin satın alma gücünü azaltarak ve üretim maliyetlerini artırarak, işletmenin mali yapısında ve üretim yeteneğinde önemli olumsuzluklara neden olabilmektedir. Özellikle ekonomik belirsizlik ve istikrarsızlık yaratan faktörler içinde yer alan enflasyon, istihdam sorunları, emisyon hacmindeki daralmalar, para piyasalarında yaşanan dalgalanmalar, döviz kuru dalgalanmaları, ithalat ve ihracat rejimindeki belirsizlikler tüm piyasalarda belirsizliklere ve dolayısıyla da krize neden olmaktadır.²⁹

1.3. Krizin Oluşum Süreci

Kriz aniden ortaya çıksa da önemli olan krizin sinyallerini almaktır. Eğer krizin sinyalleri görmezden gelinirse, gerekli müdahale de bulunmazsa kriz işletme için daha da derinleşir. Krizin türü ne olursa olsun yöneticilerin bu durumu önceden sezmeleri gerekmektedir.

Kriz oluşurken şu aşamalardan geçer.³⁰

- *Körlük*; bu aşamada yöneticiler iç ve dış çevrede meydana gelen ve örgütü tehdit eden sinyalleri alabilir, ancak bu değişime ve gelişmeleri teşhis etme ve tanımlamada yetersiz kalırlar. Kriz öncesi dönemde var olan iyi sonuçlar, işletmeleri bünyelerinde barındırdıkları her türlü israf ve yetersizliklere karşı daha duyarsız ve toleranslı olmaya sevk etmiştir. Sonuçlar iyi olduğu sürece ayrıntılar önem taşımamış ve var olan olumsuzluklar dikkatleri yeterince çekmemiştir. Yönetim oluşmaya başlayan krizi algılayamaz. Oysaki kriz öncesi dönemde, yöneticilerin olumsuz senaryoları da dikkate alması gerekmektedir.

- *Atalet*, çevresel değişim ve gelişmelerin örgüte yapacağı etkileri ve sonuçlarını değerlendirmeyen üst yönetim krize karşı gerekli tedbirleri

²⁹ Titiz, Çarıkçı, **a.g.m.**, s.205.

³⁰ Hasan Tağraf ve N. Talat Arslan, "Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.4, S.1(2003), s.151.

alamamaktadır. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Ancak özellikle mevcut durumun geçici olduğu ve standart önlemlerle zamanla düzelebileceği düşünülür. Kriz durumunun şiddeti arttıkça etki belirginleşmeye ve işletmede işler ters gitmeye başlar. Kriz çok şiddetli olmasa da ciddiye alınması gerekir. Tedbirsiz yönetim şirketi içinden çıkılması zor bir duruma düşürebilir.

- *Yanlış karar ve faaliyetler*, bu safhada çevredeki değişiklikler ve iç problemlerin yorumlanmasındaki belirsizlikler, yönetimin yapması gereken davranışın yönü konusunda yöneticiler arasında hakim bir görüşün oluşumunu engeller. Kişisel sezgiler ve yorumlar ön plana çıkar. Bu yaklaşım ise işletme için değişikliğe uygun cevabın verilme ihtimalini azaltır. İşletme içinde belirsizliği ortadan kaldırmak için ortak bir strateji geliştirilemez.

Krizin işletme içi oluşum sürecinin yanı sıra işletmenin çevreyle olan etkileşimi de çok önemlidir. Dinçer, işletmelerde çevre-işletme etkileşiminin üç önemli boyutu olduğunu belirtmektedir.³¹

- İşletme ile çevre arasındaki bağımlılık derecesi; işletmenin çevre üzerindeki kontrol derecesi düşük veya yüksek olabilir. Yani, işletmenin dış çevreyi kontrol edebilme imkanı krizin olumsuz etkilerini hafifletecektir.
- Kriz durumunun olumlu veya olumsuz algılanması; kriz, bazı işletmelerde işletmenin amaçlarına ulaşmasını engelleyici bir unsur olarak algılanır. Bu durumda kriz bir tehdit unsuru haline gelecektir.
- İşletmenin değişikliklere karşı hassasiyeti; işletmenin değişimleri kabul oranı yüksek veya düşük olabilir. Değişimlere karşı esnek olamayan işletmeler krizin olumsuz etkilerine daha çok maruz kalacaktır.

Kriz sürecinden en fazla etkilenen işletmeler, dış çevresini kontrol etmede yetersiz kalan, değişimlere karşı yüksek seviyede hassasiyeti olan ve değişen durumları fırsat olarak değil tehdit olarak algılayan işletmelerdir.

³¹ Mahmut Özdevecioğlu, ‘‘Krizin İşletmelerin Yönetimsel ve Örgütsel Yapısı Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Kayseri Sanayi İşletmelerinde Yapılan Bir Araştırma’’ **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.19 (Temmuz-Aralık 2002), s.95. (Çevrimiçi) http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/05_Ozdevecioglu.pdf, (Erişim Tarihi:03 Mayıs 2009)

1.4. Ekonomik Kriz ve Nedenleri

Kriz, sosyal bilimler alanında çoğu kez ‘birden bire meydana gelen kötüye gidiş yönündeki gelişme’, ‘büyük sıkıntı’, ‘buhran’ ve ‘bunalım’ gibi kelimelerle eş anlamda kullanılmaktadır. Ekonomik kriz, mali kriz, finansal kriz, siyasi kriz, hükümet krizi, ahlaki kriz vb. kavramlara yalnızca günlük dilde değil, bilimsel terminolojide de çok sık rastlanmaktadır.³²

Ekonomik kriz, ‘ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların makro açıdan ülke ekonomisini, mikro açıdan ise firmaları ciddi anlamda sarsacak sonuçlar ortaya çıkarması’ demektir. Ülke ekonomileri ulusal veya uluslararası sebeplerden dolayı krizle karşı karşıya kalmaktadır. Ekonomik krizler çok değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Üretimde hızlı bir daralma, fiyatlar genel seviyesinde ani düşme, iflaslar, işsizlik oranında ani artış, ücretlerde gerileme, borsada çöküş, spekülatif hareketler, ülkenin finansal sistemindeki sorunlar, ülke içi siyasi istikrarsızlık, kamu maliyesinin bozulması, döviz kuru politikaları, makro ekonomik istikrarsızlıklar, dış ticaret açıkları gösterilebilir.

Ekonomik kriz, aynı zamanda ekonomide genel dengenin bozulması ile ilgilidir. Toplam arz ve toplam talep dengesizliği genellikle talep eksikliği şeklinde olmaktadır. Ekonomik kriz döneminde, bir ekonomide toplam talebin uyardığı üretim düzeyinin, o ekonominin üretim kapasitesinin tam olarak kullanımını sağlayamadığı durumda, milli gelir eksik istihdam düzeyinde gerçekleşecek, istihdam azalacak, faktör ve mal fiyatlarında genel bir düşme eğilimi gözlenecektir. Ekonomik kriz kavramı konjonktürel dalgalanmalarda gerileme ve daralma dönemleri içerisinde üretimin daralması olarak nitelendirilmektedir.³³ Kriz her şeyden önce ekonomide normal olmayan bir durumdur. Piyasa mekanizması içerisinde piyasaların işlememesi, kilitlenmesi ya da aşırı duyarlı hale gelerek büyük boyutlu dalgalanmalara neden olmasıdır.³⁴

³² Aktan ve Şen **a.g.m.**, s.1.

³³ Ömer Eroğlu, **Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye**, Isparta: Bilim Kitapevi, 2002, s.94.

³⁴ **a.g.e.**, s.97.

Ekonomik krizler, reel ve finansal sektörlerde arz fazlalığı veya talep daralmasından kaynaklanabilir. Gerek arz, gerekse talep krizinin ortaya çıkmasının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Ekonomik krizler, organizasyon dışı konjonktürel nedenlerden kaynaklanabileceği gibi organizasyon içi nedenlerden de kaynaklanabilir. Ekonomik krizlerin nedeni, her zaman ‘ekonomik nedenler’ olmayabilir. Örneğin, ülke düzeyinde ortaya çıkan bir doğal afetlerde (deprem, yangın, sel baskını gibi ...) ekonomik kriz nedeni olabilir. Ekonomik krizlerin bir kısmı yukarıda da belirttiğimiz gibi organizasyon dışı nedenlerden kaynaklanabilir. Siyasal, ekonomik, teknolojik ve ekolojik alanlardaki hızlı değişim ekonomik krizlerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Örneğin, siyasal alanda yaşanan hükümet bunalımları, askeri darbeler, siyasal istikrarsızlık ortamı krizlere neden olabilir. Bunun yanı sıra, dünyada yaşanan hızlı ekonomik değişimler, daima krizlerin ortaya çıkmasına elverişli bir ortam yaratmaktadır. Özellikle aşağıda verilen ekonomik değişimler hem tehlike hem de fırsat anlamında krizlere davetiye çıkarmaktadır.³⁵

- Globalleşme,
- Uluslararası ve bölgesel entegrasyonların önem kazanması,
- Dış ticarete serbestleşme,
- Yeni oluşan büyük pazarlar,
- Sosyalizmin çöküşü ve piyasa ekonomisine geçiş sürecine giren ülkelerdeki pazar potansiyeli.

Bunların dışında ekonomik süreç içerisinde üretim, istihdam ve fiyatlar genel seviyesinde ortaya çıkan ani konjonktürel hareketler ve dalgalanmalar da depresyon, hiperenflasyon, işsizlik gibi krizlere neden olabilir. Konjonktürel hareketler piyasa ekonomisinin kendi tabii işleyişi neticesinde ortaya çıkan gelişmelerdir. Bunun yanı sıra, devletin ekonomiye iktisat politikası araçları ile müdahale etmesi de (örneğin, ani devalüasyon, vergi oranlarının arttırılması veya vergi yükünün ağırlaştırılması gibi) ekonomik krizlere neden olabilir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, malzeme teknolojisindeki yenilikler, teknolojik buluşlar da bazı organizasyonlar için fırsat anlamına gelirken, bazı organizasyonlar için krize neden olabilir. Örneğin, bilim ve teknoloji dünyasındaki gelişmelere ayak uydurmayan veya bu yönde çok

³⁵ Aktan ve Şen, **a.g.m.**, s.6.

geride kalan organizasyonların ayakta kalabilmeleri çok güçtür. Bilim ve teknoloji, rekabet gücünü belirleyen temel unsurlardan birisidir. Yukarıda belirtilen nedenlerin dışında doğal düzendeki bazı ani değişiklikler (deprem, sel baskını vb.) ile iklim bozuklukları ülke ekonomisinde kriz ortamı yaratabilir.³⁶

Gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) siyasi sistemlerini demokratik hale getirmeye çalışmakta olup, bu sistemle uyumlu olarak çalışan serbest piyasa ekonomisini benimsemektedirler. 1990'larla birlikte piyasa ekonomisine geçilirken hem büyük zorluklar hem de büyük fırsatlar doğmuştur. Daha önce sadece bir ülke, devletin hemen hemen ekonominin tüm yönlerini kontrol altına almış olduğu bir durumdan, tercihlere yönelik kararların piyasalar yolu ile oluştuğu bir duruma geçmek için planlı bir girişimde bulunmuştur.³⁷ Ne var ki, 1990 sonrasında Sovyetler Birliği'nin de yıkılması ile birlikte daha önce planlı ekonomilere dayalı bir sistem benimsemiş olan demir perde ülkelerinde bu geçişler sıkça görülmüştür. Bu ülkeler özel sektör yatırımlarını özendirici her türlü önlemi almaktadır ve piyasalarını dış dünyaya açarak ekonomilerini liberal bir duruma getirmektedir.

2.Dünya savaşı öncesi uluslararası sermaye akımının nedenleri arasında sermayenin yurtiçi ve yurtdışı getirisi arasındaki fark gösterilirken, 2. Dünya savaşından sonra sermaye hareketleri ödemeler dengesi teorilerinin bir parçası olarak açıklanmaya başladı. Buna göre iki ülkede farklı faiz oranları sermaye akımı hareketi sonucunu vermektedir. Bu teori J.Marcus Fleming ve Robert Mundell'in "Sermaye Akım Teorisi" olarak bilinmektedir. 1950'lerde geliştirilen portföy teorisi ise bu teori ile pek çakışmamaktadır. Portföy teorisine göre yatırımcılar beklenen getiri ve alınacak riske bağlı olarak değişik aktiflerden azami faydayı sağlamayı isterler. Portföy teorisindeki yatırımcılar değişik ülkelerdeki yatırım araçlarının getirilerini ülke paralarında beklenen değer değişimini de göz önünde tutarak karşılaştırmakta ve bu sermaye akımına yol açmaktadır. Bu "Portföy Teorisi" olarak bilinmektedir.

³⁶ a.g.m., s.8.

³⁷ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, İstanbul: Plan B Yayıncılık, 2006, s.67.

Sermaye akımının özelliği sürekli olmasıdır. Yatırımcılar, toplam portföy değerlerini yeni tasarrufları nedeniyle arttırmakta, bu da ilave sermaye akımına yol açmaktadır.³⁸

Uluslararası sermaye hareketleri 1970’li yılların başından itibaren son derece önem kazanmaya başlamıştır. 1970’li yıllardan sonra sermaye akımının gelişimi önemli dört evreden oluşmaktadır. İlk evre, gelişmiş ülkeler arasında net sermaye hareketleri önemli ölçüde genişlemiştir. Bu artışa kurumsal yatırımcıların ve yabancı finansal kuruluşların yerel finansal pazardaki yatırımları yol açmıştır. İkinci evre, gelişmiş ülkelerde sermaye kontrollerinin yumuşatıldığı ve finansal pazarlarda serbestleşmenin arttığı evredir. Bu dönemde uluslararası sermaye piyasaları arasındaki bütünleşmenin derecesi pazara yönelik sermaye akımı büyüklüklerinden çok, çeşitli pazarlardaki mali enstrümanlarının getirilerindeki farklılaşmayla ile ölçülmektedir. Üçüncü evre ise, gelişmiş ülkelerin cari işlemler ve kamu açıklarını kapamaya yönelik sermaye akımının geliştiği dönemlerdir ki, bunun finansman kaynağını resmi sermaye akımlarından çok özel akımlar karşılamakta, ayrıca özel sermaye akımı içinde ticaret bankalarının yerini menkul kıymet ihraçları almaktadır. Dördüncü evrede ise 1980’li yılların sonundan itibaren özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik özel ve resmi sermaye akımının başladığı görülmektedir. 1990’lı yıllarda gelişmekte olan ülkelere önemli ölçüde finansal serbestleşmenin yaşandığı, bu ülkelerin uluslararası sermaye piyasaları ile bütünleştiği ve bu ülkelere yoğun sermaye akımının olduğu görülmektedir.³⁹

Serbestleşmenin veya liberalizasyonun klasik iktisadi düşüncede anlamını bulan ve serbest piyasa işleyişini temel alan bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. 1929 Dünya Ekonomik krizi ve İkinci Dünya savaşı yıllarından sonra ekonomik problemlerin çözümünde uygulanan kamu müdahalesi politikalarının, 1980’lerin küresel politikaları ile örtüşmediği ve problemleri çözemeyeceğinin ortaya çıkması ile liberalizm ve serbest piyasa işleyişi, yeniden bir çıkış yolu olarak görülmüştür.

³⁸ Sadi Uzunoglu, Kerem Alkin ve Can Fuat Gursel, **Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makro Ekonomik Etkileri ve Türkiye**, İstanbul: İMKB Araştırma Yayınları, 1995, s.35.

³⁹ Uzunoglu, Alkin, Gursel, **a.g.e.**, s.37.

Küreselleşme olgusu ulusal ekonomilerin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve bütün iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya kapitalizminin sermaye birikimine yönelik dinamikleriyle belirlenmesi olarak tanımlayabiliriz. Ekonomide küreselleşme emeğin, malların, sermayenin ve bilginin toplum içi ve toplumlararası akışkanlığının önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak derecede artması, buna bağlı olarak yeni bir ekonomik toplumsal yapılanma sürecinin ortaya çıkmasıdır.⁴⁰

Ülkeler, küreselleşmenin ortaya çıkması ile hızlanan serbestleşme hareketleri doğrultusunda, serbest ticaret, gümrük engellerinin ortadan kalkması, faktör dolaşımlarının serbestleşmesi ve finansal piyasaların daha serbest hale getirilmesi gibi daha çok batı ekonomilerinin benimsemiş olduğu girişimlerde bulunmuşlardır.

Küreselleşmenin temel dinamiklerinin, genellikle gelişmiş ülkeler düzeyinde aktif duruma geldiği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler genellikle bu sürece uyum sağlamaya çalışan pasif taraf olarak ortaya çıkmaktadır. Dışa açılan ve küreselleşme sürecinden yararlanmak isteyen gelişmekte olan ülkeler, büyük çoğunlukla ekonomik krizlere sürüklenmiştir. Sermaye piyasaları uzun yıllar önce kurulup geliştirilmiş olan sanayileşmiş ülkeler arası sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesinden sonra, 1980'li yıllarla birlikte, gelişen ülkelerde de sermaye piyasaları, henüz tam gelişmesini tamamlamadan liberalleşme rüzgarına kapılmıştır. Küreselleşmenin gelişmekte olan ülkeler açısından en temel etkisi, mal ve sermaye piyasalarında yeterli gelişmeyi sağlamadan, özellikle finansal piyasalarda liberalleşme ile büyük ölçüde krizlere neden olmasıdır.

Son yirmi yıldır birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke, finansal sistemini yeniden yapılandırmak için bir takım reformlar yapmaktadır. 1980'li yılların başlarından itibaren uygulamaya konulan finansal reform süreci, kesintilere uğramasına rağmen birçok ülkede devam etmektedir. Bu süreç iki aşamada incelenebilir. Reformların birinci aşamasını 1980'lerden başlayan ve 1990'lı yıllara kadar devam eden dönem oluşturmaktadır. Bu dönemde birçok ülke mali piyasalarla ilgili finansal baskı döneminden kalma yasaları kaldırmış ya da yeniden düzenlemiştir. Finansal

⁴⁰ Erinç Yeldan, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.13.a.g.e., s.34.

serbestleşme döneminde faiz sınırlamaları kaldırılmış, kredi politikaları değiştirilmiş, bankacılık sektörüne giriş çıkışı serbest hale getirecek düzenlemeler yapılmış, yabancı sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamalar kaldırılmış ve menkul kıymetler borsaları kurulmuş ya da bu borsaların daha aktif hale gelmesini teşvik eden politikalar yürürlüğe konmuştur. Ancak bu dönemde birçok ülke değişik düzeylerde mali ve/veya parasal krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu ülkelerden Arjantin, Filipinler, Finlandiya, Gana, İsrail, İsveç, Norveç, Şili, Tayland, Türkiye, Uruguay ve Venezüella ciddi krizler yaşamışlardır. 1980'li yıllarda finansal serbestleşme reformları yapan ülkelerden özellikle Latin Amerika ülkelerinin geçirdiği krizlerle 1994 Meksika krizi ve son yıllarda yaşanan Güney Doğu Asya krizi ve ülkemizin 2000 ve 2001 yıllarında karşılaştığı krizler büyük benzerlikler göstermektedir.

1990'larda uluslar arası sermaye hareketlerinin bir iki coğrafi bölgeyle sınırlı kalmadığını, bunun aksine dünya kapitalizminin küresel ölçekte yeni bir aşamasının oluşmaya başladığı görülmüştür. Bu süreçte ana unsuru, ulusal piyasalarda faiz ve döviz kuru arasındaki dengesizliklerden kaynaklanan arbitraj ögesine dayanan kısa vadeli sermaye-sıcak para- akımları oluşturmaktadır. Sıcak para, "spekülatif", "kısa dönemci" ve "aşırı dalgalanma ve akışkanlık" gibi unsurlar içerdiği ve yol açtığı iktisadi istikrarsızlıkların da özü itibariyle bu öğelerden kaynaklandığı bilinmektedir. Söz konusu istikrarsızlıkların odak noktası, kısa dönemli yabancı sermaye bolluğunun neden olduğu döviz kurunda ulusal paranın aşırı değerlenmesi olgusudur. Sıcak para akımları, ulusal piyasalardaki görece yüksek reel faize yönelirken, kısa dönemli döviz birikimi sağlamakta, bu da ulusal paranın yabancı paralar karşısında aşırı değer kazanmasına yol açmaktadır. Böylece ithalat malları ucuzlarken, ihracatçı sektörler gerilemekte ve reel faiz ile döviz kuru arasındaki hassas dengelerin bozulmasıyla ani bir çöküntüye uğrayabilmektedir.⁴¹

Yabancı sermaye, GOÜ' yi uygun görmediği ve kredi riski açısından yüksek bulduğu an, bu ülke sınırlarından uzaklaşabilmektedir. GOÜ' lerin finansal piyasalarına ülke ve kredi riski açısından değerlendiren çalışmalar genel olarak GOÜ' lerin finansal piyasalarının bu konuda yabancı sermayeye yeterince güven vermediği sonucuna ulaşmışlardır.

⁴¹ Yeldan, a.g.e., s.26.

Uluslar arası sermaye akımlarının yönelmeye başladığı gelişmekte olan ülkelerde makro ekonomik alanda önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Uluslararası sermaye hareketlerinin hızlanmaya başlaması ile uygulanmakta olan ekonomi politikaları da sürekli bir etkileşim içine girmişlerdir. Eğer gerekli politikalar uygulanmış ise sermaye girişi ile arzulan daha yüksek yatırım ve büyüme sağlanabilmekte ve sermaye girişinin neden olabileceği istikrarsızlık etkileri dizginlenebilmektedir. Aksi durumda ise sermaye akımlarının makro ekonomik dengeleri bozduğu ve istikrarsızlığa yol açtığı gözlenmektedir. Makro ekonomik dengesizlikler özellikle yurtiçi talep ve faaliyetlerde artış, bunun mal fiyatlarına artış baskısı, ayrıca yine gayrimenkul ve finansal aktiflerin fiyatlarında artış olarak görülmektedir ki bunlar ekonomideki ısınmanın belirtileri olmaktadır. Bu ekonomiler kısa bir süre sonra kriz ile karşılaşmakta ve bunun sonucu sermaye akımı kesilmekte ve süratle geri dönmektedir. Bu da yaşanan krizi derinleştirmektedir.⁴²

Gelişmekte ve gelişmiş olan bir çok ülkede 1980 öncesi sermaye hareketlerini sınırlayıcı politikalar yaygın olarak uygulanmıştır. Sermaye hareketlerini engellemek amacıyla ülkeler, özellikle vatandaşlarının döviz bulundurmalarını yurt dışında döviz hesabı açmalarını, yabancı firma ve kuruluşların hisse senedi ve tahvillerini almalarını yasaklamakta veya sınırlamaktadırlar. Ülkeleri sermaye hareketlerine sınırlama getiren politikaların ekonomik temelleri aşağıdaki gibidir.⁴³

- Sermaye hareketlerinden kaynaklanan finansal işlemlerin vergilendirilmesini sağlamak,
- Yeniden yapılanma sürecine giren ülkelerin ekonomik reform programlarını uygulamak amacıyla ekonomik istikrarı bozucu sermaye hareketlerini önlemek,
- Yurtiçi tasarrufların yurtdışı varlıklara yönelmesini engelleyerek, yurtiçi tasarrufları yatırımların finansmanında değerlendirmek,
- Yurtiçi yatırımların yabancıların kontrolüne girmesini engellemek,
- Kısa vadeli sermaye akışının döviz kurlarında yarattığı istikrarsızlığı ve ödemeler dengesindeki açıkları önlemek,

⁴² Uzunoğlu, Alkin, Gürsel, **a.g.e.**, s.37.

⁴³ Muhsin Kar ve M.Akif Kara, "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler", (Çevrimiçi), <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/sermaye%20hareketleri.doc>, (Erişim Tarihi: 02 Nisan 2009), s.4

anlayışına dayanmaktadır. Ülkelerin tasarruflarının dışarı çıkmasını önlemeye yönelik uygulamalar yaptığı görülmektedir. Sermaye hareketleri ülkeler için kazançlı olabilmekteyken, ülke ekonomisini sarsıcı etkileri de olabilmektedir.

Yapılan araştırmalar sermaye hareketlerini sınırlamaya yönelik politikaların yalnızca kısa vadede etkili olabildiklerini, uzun vadede etkinliklerini kaybettiklerini ülke ekonomisinde ve özellikle dış ticaretin finansmanında ciddi zorluklara neden olduklarını ortaya koymaktadır. Bu nedenle bir çok gelişmekte olan ülke ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması ve uluslararası sermaye akımlarının ileri boyutlar kazandığı finansal entegrasyon sürecine girmişlerdir.⁴⁴

GOÜ' lerde finans piyasalarının bugün için gelişme dereceleri farklı farklıdır. Ayrıca, bu ülkelerdeki yabancı direkt yatırımların miktarları da farklılık gösterir. Ancak Malezya Krizi, Meksika Krizi ve Asya Krizi gibi olaylar GOÜ' lere, ekonomik kalkınmada sadece yabancı sermayeye güvenmemek gerektiğini, finansal yapılarını finansal piyasalarını sadece bu doğrultuda düzenlememelerini öğretmiştir.

2000'li yıllara yaklaşırken hızla gelişen piyasa ekonomilerinde yaşanan şiddetli finansal krizler ve makroekonomik istikrarsızlıklar bu ekonomiler için en uygun kur rejimine ilişkin tartışmaları yeniden başlatmıştır. Bu tartışmalar döviz kuru rejiminin kendisini bir politika değişkeni olarak ele alıp, makroekonomik istikrarsızlıkta bu seçimin katkısı üzerine odaklanmıştır. Buna paralel olarak döviz kuru rejimini değiştirmenin makroekonomik performansı geliştirme potansiyeli araştırılmıştır. Bu çerçevede "kur rejimi seçiminin makroekonomik istikrarsızlığa nasıl katkı sağladığı" ve buna karşılık "kur rejimindeki bir değişimin makroekonomik performansı nasıl iyileştirebileceği" şeklindeki sorgulamalar izlemiştir.⁴⁵

Döviz kuru sistemleri temelde sabit döviz kurları ve esnek döviz kurları olarak, iki grupta incelenir. Uygulamada kurların piyasa güçlerine bağlı olarak serbestçe

⁴⁴ a.g.m.

⁴⁵ Burcu Berke, "Tam Dolarizasyonun Makroekonomik Politikalara Yansıması", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.27, (Çevrimiçi), <http://www.e-sosder.com/dergi/27126-147.pdf>, (Erişim Tarihi: 21 Mart 2009), s.127.

değiştii esnek döviz kuru sistemi ile döviz kurlarının resmi organlar tarafından belirlendiği sabit döviz kuru sistemleri mevcuttur.

Döviz kuru sistemlerindeki değişiklikler makro ekonomik parametreleri derinden etkilemektedir. 1960'lerden beri IMF üyesi ülkelerde uygulanan döviz kuru politikalarından çıkan deneyim sabit kur sisteminin düşük enflasyonu sağladığı, ancak ekonomik büyümeyi yavaşlattığı yönündedir. Esnek kur sisteminin geçerli olduğu ekonomilerde ekonomik büyümenin daha yüksek olduğu, ayrıca sermaye hareketlerinin kontrolü, ekonominin dışa açılması, endüstrileşme hızı, orta gelir gruplarının yükselmesi vb. gibi hedeflere ulaşmada daha başarılı olduğu gözlemlenmektedir. Güneydoğu Asya Krizi'nden sonra, sabit döviz kuru politikalar sorgulanmaya başlanmıştır. Uygulayıcılarla akademisyenler arasında, tamamen esnek kur ya da tam dolarizasyon gibi iki spesifik çözüm önerisinin öne çıkarıldığı bir tartışma başlamıştır. Tartışma henüz çözüme bağlanmamıştır. Bununla beraber, bu tarihten sonra finansal kriz yaşayan gelişmekte olan piyasalarda kriz sonrası esnek kur politikalarının daha çok tercih edildiği gözlemlenmektedir. Malezya hariç bütün Güneydoğu Asya ülkelerini, Türkiye ve Arjantin'i bu duruma örnek göstermek mümkündür. Ayrıca Meksika gibi Güneydoğu Asya krizinden kısa süre önce (1995) esnek kura geçmiş örnekleri de eklemek mümkündür.⁴⁶

Esnek kur politikasının önerilmesi bu ülkeler açısından yeni bir durum yaratmıştır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin büyük kısmı, 1980'lerden bu yana şu veya bu şekilde kontrollü sabit bir kur politikası uyguladığı açıktır. Bu durumun büyümenin dış kaynakla finansmanını son derece kolaylaştırdığını söyleyebiliriz. Ayrıca enflasyonist baskılar azaltıp, iç faiz hadleri üzerinde parasal otoritenin kontrolünü zayıflatır. Dünyada gözlemlenen genel eğilim, sabit kur rejimlerinden esnek kur rejimlerine doğru bir geçişin söz konusu olduğudur. Sabit kur sisteminin uzun ömürlü olmaması ve kriz eğilimli olması, esnek kur sisteminin üstünlüğü olarak kabul edilmektedir. Finans sisteminin serbestleştirildiği gelişmekte olan ülkelere esnek kur sisteminin baz üstünlüklere sahip olması nedeniyle giderek daha çok

⁴⁶ Salih Öztürk, "Sabit Döviz Kuru Politikasının Finansal Krizlere Etkisi: 1997 Güneydoğu Asya ve 2000 Kasım-2001 Şubat Türkiye Krizleri", **Türkiye ve Ekonomi Dergisi**, C.10, S.1, (2003), (Çevrimiçi), <http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C10S12003/so.pdf>, (Erişim Tarihi: 05 Nisan 2009), s.172.

ülkede uygulanmaktadır.⁴⁷ Sabit ve esnek kurun dezavantajları şu şekilde sıralanabilir:⁴⁸

Serbest kur politikasında dış ülkelerdeki enflasyon kur yoluyla ithal edilir. Ticari ve Finansal İşlemleri Azaltabilir; serbest kura bağlı olarak hem risk, hem de ekonomideki birimlerin risk algısı artacaktır. Bu nedenle risk primleri yükselir ve hem ticari hem de finansal işlemlerde azalış olabilir.

Kur Riskine Bağlı Tahribat; serbest kura geçildiğinde açık pozisyonda bulunan firma ve bankalar kurun olası bir yükselmesinde büyük ölçüde zarar görürler.

Sabit kur rejiminde; Güvenilirlik; Sabit kurun taşınabileceğine ilişkin güven önemlidir. Bu güven zedelendiğinde ekonomi krizlere açık bir hal alır ve krizler de gerçekleştiğinde çok maliyetli olur.

Bağımlı Para Politikası: Yerel paranın sabitlendiği yabancı ülkenin parasal politikalarından doğrudan etkilenme şeklinde ortaya çıkar. Bağlı olunan para cinsinin değerindeki ani değişimler ekonomiyi bir bütün olarak etkiler. Ayrıca, kur istikrarı hedefi olduğu için bağımsız bir para politikası uygulamak son derece güçleşir.

Şoklar: Dış şoklara ve reel kesimden kaynaklanan iç şoklara karşı sabit kur rejimleri son derecede kırılgandır.

Cari İşlemler: Yerel paranın değeri reel bazda artacağı için ihracatta azalma, ithalatta artış beklenir. Bu durum, cari işlemlerin açık vermesine neden olmaktadır.

⁴⁷ Ahmet Okur, "Türkiye'de İzlenen Esnek Kur Politikasının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri", **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C.9, S.1-2, (2002), (Çevrimiçi), http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C9S1_22002/ao2.pdf, (Erişim Tarihi: 26 Mart 2009), s.44.

⁴⁸ Emre Alpan İnan, "Kur Rejimi Tercih ve Türkiye", (Şubat 2002), (Çevrimiçi), www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Kurrejimleriyleulverileri.doc, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2009), s.4.

1.5. Finansal Kriz Kavramı ve Türleri

Kriz olgusu, ekonomi literatüründe çoğu kez finansal kriz olarak tanımlanmıştır. Finansal kriz kavramı ise, bir ülkedeki arz ve talep dengesinin çeşitli içsel ve dışsal faktörlerin etkisiyle değişmesi ve bu değişimin çeşitli şekillerde yansımalarıdır. Finansal krizle ilgili olarak yapılan tanımlamalar şunlardır:⁴⁹

- Finansal kriz, finansal piyasalardaki simetrik olmayan, ahlaki risk ve tersine seçim problemleri nedeni ile fonların yatırım kanallarına etkin olarak dönüşmemesidir.
- Genel olarak herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya finans piyasalarında fiyat veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalardır.
- Finansal kriz, mania (cinnet, delilik), panik ve çökme süreçlerinden oluşan bir olgudur. Mania sürecinde, paradan reel veya finansal varlıklara kayma; panik sürecinde, reel veya finansal varlıklardan paraya geçmeye çalışma; çöküş sürecinde ise, mania sürecinde edinilen her türlü varlıkların fiyatları düşme eğilimine girmektedir.

1.6. Finansal Kriz Türleri

Finansal liberalizasyon/entegrasyon sürecinde uluslararası fonlar küresel düzeyde daha yüksek getiri elde edebilecekleri ülkelere rahatça girip çıkabildiklerinden uluslararası sermaye hareketlerinin hacminde önemli artışlar meydana gelmiştir. Ülkeler arasındaki finansal entegrasyonun yüksek düzeylere ulaştığı 1990'lı yıllarla birlikte ivme kazanan ve ekonomi ve finans literatüründe önemli bir yer edinen "finansal kriz" olgusu kavramsal düzlemde incelenmektedir. Bundan dolayı öncelikle finansal kriz sürecinin başlangıcındaki belirtilerin görülmesi gerekmektedir. Bu belirtiler aşağıdaki başlıklar altında toplanmaktadır.⁵⁰

⁴⁹ Ekşi, a.g.e., s.5

⁵⁰ Ahmet Turgut, "Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler", **Tühis İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C.20, S. 5 (Şubat 2007), (Çevrimiçi) http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt20_sayi4-5/cilt20_sayi4-5_bolum4.pdf.36.. (Erişim Tarihi: 05 Mart 2009), s.36.

- Faiz oranlarındaki artış,
- Belirsizliklerdeki artış,
- Menkul kıymetler borsasının çöküşü ve Bankacılık sektöründeki sorunlardır.

Ayrıca, para ikamesinin artması ve beklenen enflasyon oranındaki artışlar da finansal istikrarsızlığın yayılmasına etki etmektedir. Finansal krizlerin ortak özellikleri olmakla birlikte, hepsinin kendine has bazı ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Ortak nokta ise hepsinin önemli maliyetler yaratmalarıdır. Bu maliyetlerin en önemlileri, çıktı kayışları ve kırılğan finansal sektörü yeniden inşa etmek için harcanan önemli finansal kayıplardır. 1990'lı yıllarda oluşan krizlerin en önemli ayırt edici özelliği bu krizlerin oluştuğu bölge başta olmak üzere dünya üzerinde yarattıkları global etkilerin artmış olmasıdır. Genel kabul gören yaklaşıma göre özellikle yükselen piyasalarda yaygın olarak görülen finansal krizler ana hatlarıyla;⁵¹

- Para Krizleri,
- Bankacılık Krizleri,
- Dış Borç Krizleri ve Sistemik finansal krizler olmak üzere dört grupta toplanmaktadır. Bu krizler genellikle birbirini takip ettiklerinden bunlar arasında kesin çizgilerle ayırım yapılamamaktadır.

1.6.1. Para Krizleri

Özellikle sabit döviz kuru sistemlerinde piyasa katılımcılarının taleplerini aniden yerel para ile birimlendirilmiş aktiflerden yabancı paralı aktiflere kaydırmaları sonucu, merkez bankasının döviz rezervlerinin tükenmesi şeklinde ortaya çıkan krizlerdir. Bir ülke parasının üzerindeki spekülasyonla bir devalüasyonla veya şiddetli değer kaybıyla sonuçlanırsa veya merkez bankası büyük miktarlarda rezerv satmak veya faiz oranlarını önemli oranlarda yükseltmek suretiyle parayı korumaya zorlanırsa bir döviz veya para krizi oluşur.⁵²

⁵¹ a.g.m. s.36.

⁵² Güven Delice, “ Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif ’, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.20, (Ocak-Haziran 2003), (Çevrimiçi) <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi20/delice.pdf>, (Erişim Tarihi: 06 Mart 2009), s.59.

Daha açık bir anlatımla, para krizlerinin temelde iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, hükümetlerin sorumsuz politikalarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Eğer ülkede sabit kur politikası uygulanıyorsa, bütçe açıklarının finansmanı açısından para basılması enflasyonun artmasına neden olmaktadır. Bu durum, yabancı paraya olan talebi artırmakta ve ülkelerin döviz rezervlerini azaltmaktadır. Bunu spekülasyon atakları izlemektedir. İkinci neden ise, sabit kur politikası izleyen hükümetlerin, kendi para birimlerinin değerini koruyarak, para politikalarını uygulama mecburiyetinde kalmaları sonucunda faiz oranlarının yüksekliği nedeni ile ekonominin yavaşlamasıdır. Dolayısıyla ulusal para aşırı değerlenmiş olmaktadır ve para üzerinde spekülasyon atakları baş göstermektedir.⁵³

1.6.2. Bankacılık Krizleri

Bankacılık sektörü, makroekonomik istikrarın sağlanmasında ve finansal piyasa ile reel sektör arasında önemli bir köprü görevi görmektedir. Dolayısıyla bankacılık sektörü finansal piyasaların gelişmesi açısından büyük sorumluluğa sahiptir. Yüksek oranlı enflasyon dönemlerinde bankacılık sektörü, son derece ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde, istikrarlı bir kalkınma ve gelişmenin en önemli koşullarından biri, sağlıklı ve verimli çalışan kurumlardan oluşan bir finansal yapının gelişmesi ve bir bütün olarak iyi örgütlenmiş şekliyle yerleşmesidir. Bu yapının oluşturulamaması, tasarrufların uygun maliyetle ve ülke koşullarına uygun biçimde yatırımlara kanallandırılması önleyecek tarzda kısa vadeli, yüzeysel ve spekülasyon amaçları taşıyan ekonomik faaliyetlerin teşvik edilmesini sağlayarak, makroekonomik istikrarsızlığa neden olacak gelişmelerden kaçınmak gerekmektedir.⁵⁴

Bankacılık krizinin tanımlanmasında farklı yaklaşımlar benimsenmektedir. Caprio ve Klingebiel, sistemdeki bankaların sermayelerinin tamamının veya büyük bir kısmının kaybedilmesini sistemik bankacılık krizleri olarak tanımlarken, devlet yönetiminin bankalara el koyması, birleşmeye veya kapanmaya zorlanması, bankaların

⁵³ Ekşi, a.g.e., s.6.

⁵⁴ Levent Çinko ve Rengin Ak, “ Küreselleşen Bankacılık Krizleri'nin Anatomisi” **Maliye Finans Yazıları**, S.23 (Nisan 2009), (Erişim Tarihi: 09 Mart 2009), s.61-62.

mevduatlarına yönelik aşırı çekilişler gibi bankaları olumsuz etkileyen durumların varlığını ise geniş anlamda bankacılık krizleri olarak tanımlamıştır.⁵⁵

Tanım biraz daha açılırsa bankacılık krizi, ticari bankaların borçlarının vadesinin uzatılamaması veya vadesiz mevduatlardaki ani bir çekme talebini karşılayamamaları çerçevesinde likidite sıkıntısına düşmeleri ve arkasından iflas etmeleri durumunu ifade eder. Yani bankacılık krizleri fiili veya potansiyel banka mevduat çekilmeleri; bankaların yükümlülüklerini ertelemeleri veya hükümetin büyük ölçekli finansal destekler sağlamak suretiyle bunu önlemeye zorlanmasının teşvik ettiği banka iflasları olduğunda ortaya çıkar. Bankacılık krizleri para krizlerinden daha uzun süreli olma eğilimi taşırlar ve ekonomik faaliyet hacmi üzerinde daha şiddetli etkiler doğururlar.⁵⁶

Bankacılık krizlerinde, bankaların yaşadıkları sorunlar, ülkedeki işletmelere de yansımaktadır. Bankacılık krizlerinin işletmeler üzerindeki etkisini ortaya koymak üzere yapılan bir çalışmada, büyük firmaların, bankaların iflasından daha az zarar gördükleri, benzer şekilde daha önce faaliyete geçmiş işletmelerinde genç işletmelere oranla daha az zarar gördükleri tespit edilmiştir. Bankacılık krizlerinin en önemli sonuçlarından birisi de, kriz sonrası zor durumda olan bankaların yeniden yapılandırılması, diğer bir ifade ile söz konusu bankaların kurtarılmasıdır. Bankaları kurtarma operasyonunun ülke ekonomisine çok ciddi bir faturası olmaktadır.⁵⁷

Tek bir bankanın başarısızlığı her zaman tüm bankacılık sistemini sarsmayabilir; ancak krizdeki bankanın, bankacılık sistemi içindeki payının büyüklüğü oranında, tekil banka krizinin tüm finansal sisteme ve ekonomiye yansması ve sistemik bir krize dönüşmesi olasılığı oldukça yüksektir.⁵⁸

⁵⁵ Halil Altıntaş, “ Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri” **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.22 (Ocak- Haziran 2004), (Çevrimiçi) <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi22/haltintas.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Mart 2009), s.40.

⁵⁶ Ahmet Turgut, **a.g.m.**, s.37.

⁵⁷ Ekşi, **a.g.e.**, s.8.

⁵⁸ Güven Delice, **a.g.m.**, s.61.

1.6.3. Borçlanma Krizleri

Bir ülkenin kamu ve/veya özel kesime ait dış borçlarını ödeyememe durumudur. Özellikle hükümetlerin dış borçların çevrilmesi ve yeni dış kredi bulma konusunda sıkıntı yaşamaları nedeniyle dış borcun yeni ödeme planlarına bağlanması veya yükümlülüklerin ertelenmesi şeklinde ortaya çıkarlar. Borçlanıcı borçlarını ödeyemediğinde veya borç vericiler borçların ödenmeme olasılığı olduğunu düşünerek yeni krediler vermeyip, mevcut kredileri geri almaya çabaladıklarında borç krizleri ortaya çıkar. Bu krizler özel veya kamu borcundan kaynaklanabilir. Kamu sektörünün geri ödeme yükümlülüklerini yerine getiremeyeceği şeklindeki risk algılamaları özel sermaye girişlerinde şiddetli bir düşüşe ve bir para krizine yol açabilir.⁵⁹ Aşırı borçlanma bütçe açığına neden olur. Bütçe açığı kamu harcamalarının, devletin olağan gelirleri ile karşılanamaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bütçe açığı, parasal veya borçlanma yoluyla finanse edilmektedir. Parasal finansman yöntemi merkez bankasının parasal tabanı artırması yoluyla sağlanırken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde borçlanma yoluyla finansman iç veya dış borçlanma şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁶⁰

Devletin elde edeceği gelir ve yapacağı harcamaların esas itibariyle denk olması gerekmektedir. Nitekim 1929 Ekonomik Buhranı'na kadar ki dönemde devlet bütçelerinde denklik ilkesine genel olarak uyulmuştur. Ancak, 1929 Ekonomik Buhranı'ndan sonraki dönemde gelişen müdahaleci devlet anlayışı ile birlikte, devletin fonksiyonlarında meydana gelen artışa paralel olarak kamu harcamaları hızla artmaya başlamış ve kamu gelirlerindeki artışın kamu harcamalarındaki artıştı takip edememesi, günümüzde mali sistemin en önemli sorunlarından biri olan bütçe açıklarını meydana getirmiştir.⁶¹

Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan kamu harcamalarına dayalı genişletici maliye politikaları finansal krizin en önemli nedenlerinden birisidir. Kamu kesimindeki

⁵⁹ a.g.m.

⁶⁰ Yasin Saatçi, "Türkiye'de Kamu Borç Yönetimi, Süreci ve Tarihsel Gelişimi", **Bütçe Dünyası Dergisi**, S.27, (Güz 2007), (Çevrimiçi), <http://www.debud.org/Html/dergi/27/mysaatci.pdf>, (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2009), s.63.

⁶¹ Ahmet Özen, "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açığının Gelişimi", **Maliye Dergisi**, S.141, (Mart 2006), (Çevrimiçi), <http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md141/gelismis.pdf>, (Erişim Tarihi: 01 Mart 2009), s.21.

borçlanmanın artışı, yatırım yapanların geleceğe duyduğu güveni azaltmakta ve belirsizliği arttırmaktadır. Borçlanmanın artmasıyla ülkeler iç ve dış kaynaklardan borçlanmak zorunda kalmaktadır. Sağlanan kaynaklar yatırımlara dönüştürülemediği takdirde borçlar giderek artmaya devam eder. Bu süreç sonunda faiz yükünün aşırı derecede artması nedeniyle bütçe giderleri karşılanamayacak boyutlara ulaşmaktadır.

Devletin borç yönetimini çok iyi yapması gerekmektedir. Borç yönetimi, devletin belirli ekonomik amaçlara ulaşabilme gayesiyle borçların gerek büyüklüğünde gerekse yapısında meydana getirdiği değişiklikler olarak tanımlanmaktadır. Etkin borç yönetimi olmak koşuluyla borçlanmanın kriz dönemlerinde etkili bir politika aracı olduğu kabul edilmektedir.⁶²

1.6.4. Sistemik Finansal Krizler

Sistemik finansal krizler, finansal sistemde ortaya çıkan ve finansal sistemin, varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli işlevlerini kesintiye uğratan birçok biçimde tanımlanmaktadır. Potansiyel olarak finansal piyasaların ciddi biçimde bozulmasını ifade etmektedir ve ekonomik, sosyal ve politik yaşamın yapısından ve değişkenliğinden kaynaklanmaktadır.⁶³

Sabit bir döviz kuru veya konvertibilite taahhüdü, merkez bankasının, *nihai ödünç mercii* olma yeteneğini sınırlayarak bir ödemeler bilançosu problemini, bir bankacılık sorununa dönüştürür. Belli bir düzeyde sabitlenmiş döviz kurları ticari açıkların artmasına yol açar ve bu da kaçınılmaz bir şekilde ilgili paraya yönelik spekülasyon bir saldırıya, döviz rezervlerinde bir kayba ve döviz kurlarında uyum sağlayıcı bir düşüşe yol açar. Bekleyişler döviz kurlarını etkilediği için para değerlerindeki dalgalanmalar büyük ve hızlı olabilir. Bir paranın değerindeki ani düşüşün ilk belirgin etkisi yabancı para cinsinden borçların değerindeki artıştır. Bir spekülasyon atak başladığında ve paranın değerinde bir değer kaybı ortaya çıktığında, yeni gelişen piyasa ekonomilerinde borç piyasalarının kurumsal yapısı (borç sözleşmelerinin kısa vadesi ve yabancı paralarla birimlendirilmiş olmaları) ile ulusal

⁶² Erişah Arıcan, **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye**, İstanbul: Derin Yayınları, 2002, s.164.

⁶³ Ahmet Turgut, **a.g.m.**, s.38.

paranın devalüasyonu arasında karşılıklı bir etkileşim ortaya çıkar ve ekonomi sistemik bir finansal krize sürüklenir.⁶⁴

⁶⁴ Delice, **a.g.m.**, s. 62.

2. 2008 GLOBAL FİNANSAL KRİZİ

2.1. 2008 Global Finansal Krizinin Kökenleri ve Kapsamı

2. Dünya Savaşı' nın ardından ABD'de dünyanın ekonomik yapısı belirlenmiş bu düzende etkin rol oynayacak bazı kurumlar oluşturulmuştu. (Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, Dünya Ticaret Örgütü, Uluslar Arası Finans Kuruluşu). Bu yapılar içerisinde altının dolara çevrileceği öngörülmüş ve uluslar arası ticarete doların baz alınması sağlanmıştı.⁶⁵

İlerleyen senelerde Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyanın en kuvvetli gücü haline gelmesi bu planı yürürlüğe sokmuş ve dolar dünyanın her yerinde bir değişim aracı olarak kullanılmaya başlanmıştı. Ancak 1970'li yıllarda patlak veren Vietnam savaşı ekonominin büyük bir payının bu savaşa akmasına neden olmuş ve yüksele gelen siyasi bilinç gerek can kayıpları gerekse ekonomideki kayıplara karşı tepki göstermeye başlamıştı. Bu tartışmalardan sonra ABD'nin seçtiği yol, karşılıksız dolar basmak ve bu kazanç ile savaşı finanse etmek olmuştu. Dolayısıyla ortaya çıkan bu sonuç karşısında Vietnam savaşının masrafları sadece ABD hükümetinden değil, elinde dolar bulunduran herkesten çıkmıştı. Bu ve bunun gibi sebeplerden ötürü 1973'te altın-para sisteminden vazgeçilerek, serbest kur rejimi politikaları uygulanmaya başlandı. Bu olayların tetiklemeyle ortaya çıkan Washington uzlaşısı piyasaları serbest bırakmaya yönelikti ve bu şekilde iktisat büyüyecekti. Aslında olayın vahim olan tarafı, Türkiye gibi ülkelerde, Güneydoğu Asya, Latin Amerika gibi bölgelerde bu uzlaşa yönelimli politika değişiklikleri baskıcı askeri yönetimler aracılığıyla hayat geçirildi.⁶⁶

İlerleyen zamanlarda Berlin Duvarı'nın çöküşü ve SSCB'nin dağılmasıyla ABD'nin yeni politikası Ulus Devletleşme üzerine oldu ve daha sonra Irak'ın işgali vb. olaylarla devam eden uygulamalar hafif emperyalizm olarak gündeme gelmekteydi.

⁶⁵ Benton E. Gup, "**Too Big To Fail**", (Çevrimiçi), <http://books.google.com.tr/books?id=oeaULhGPI2UC&pg=PA29&lpg=PA29&dq=Too+Big+to++Be+nton>, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2009), s.37.

⁶⁶ Giovanni Arrighi, "The Windings Paths of Capital", (Çevrimiçi), <http://www.newleftreview.org/assets/pdf/ArrighiInterview.pdf>, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2009), s.81.

Sonuç olarak ABD, dünya finansal politikaları üzerinde önemli bir etkiye sahip konumda bulunmaktaydı ve ABD'yi etkileyebilecek herhangi bir önemli sorun tüm dünya ülkelerinde baş gösterecekti.

Global finansal krizin artmaya başladığı yıllarda ABD'de yüksek tüketim ve alçak tasarruf oranları, Asya'da bulunan ve hızlı büyüyen ekonomilerden (petrol,doğalgaz ülkeleri vb.) ABD'ye doğru akan yabancı paranın artmasına önemli katkıda bulundu. 2002-2004'ten itibaren müşterilere sağlanan alçak ABD faiz oranlarıyla birleştirilen bu birikimler, doğal olarak kredilerde patlama meydana getirdi. Bunun sonucu olarak finansal kurumların müşterileri kredi kartları, mortgage kredileri ve araç kredileri olarak kredilendirme sisteminde müthiş bir patlamaya sebebiyet verdiler. Bu yeni mali yapılanma ülke dışından da yatırımcıların ABD' de yatırım yapmalarını teşvik etti. Finansal kurumların sağladığı kolay krediler ülkede ciddi anlamda bir likidite sorunu oluşturdu ve bu sorunun diğer sektörler de yansımaları doğrultusunda, hem ABD'yi hem de diğer ülkelerdeki yatırımcıları etkileyecek şekilde bir finansal kriz meydana geldi.⁶⁷

İskan yatırımlarındaki ve kredi oranlarındaki artış finansal sistemin ciddi bir biçimde yara almasına neden oldu. ABD'de gölge bankacılık sistemi diye adlandırılan ve normal olarak çalışan bankalara nazaran daha esnek şartlara sahip olan bazı fon sağlayan finansal birimler, kredilendirme yapılırken gerekli önlemleri almadıkları için ülke ekonomisindeki bu yaralanmaya her hangi bir önleyici etkide bulunamadılar. ABD'de beklenen bu iyileştirme çabaları merkezi bankalar tarafından ele alındığında ise, global krizin etkileri iyiden iyiye kendini göstermiş ve her şey için geç kalınmıştı.

2.1.1. Finansal Krizin Nedenleri

Her ne kadar krizin nedenleri olarak birden çok tez ortaya atılsa da, uzmanlar nedenleri bazı çeşitli kriterleri göz önüne alarak yapmayı daha sağlıklı olarak görmektedirler. FED yöneticisi Ben Bernake 2009 yılındaki bir konuşmasında krizi

⁶⁷ Peter Dattels ve Laure Kodres, "Further Action Needed to Reinforce Signs of Market Recovery: IMF", <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2009/RES042109C.htm>, (Erişim Tarihi: 02 Nisan 2009), s.1.

şu şekilde tanımlamaktadır; Yaklaşık bir buçuk senedir global finansal kriz önemli ölçüde strese yol açmıştır ve bu stres hemen hemen dünyanın birçok yerine yayılmış durumdadır. Ancak genel bir sebep aramak gerekirse, ABD’de iskan edinme döngüsünde bir darboğaza girilmiş, ve bunun nedeni olarak subprime mortgagelerde artış olmuş ve finansal kuruluşlar kamuoyundaki güvenini yitirmiştir. Ancak her ne kadar subprime mortgagelar krizi etkilemiş olsa da, diğer krediler de krizin oluşmasında etkili olmuştur. Kredi taleplerindeki bu artış, kredi veren kurumların kendi risklerini azaltmak için kriterlerini artırması sonucunda bir kısır döngüye girilmiş ve yatırımcılar zor durumda kalmışlardır. Risklerin artması ve dolayısıyla kredi alabilme kriterlerinin artması sonucunda daha önceden öngörülemeyen sonuçlar doğmuş ve bazı finansal kurumları ABD hükümetinin garantisinde kapanma yoluna gitmişlerdir. Takip eden zamanlarda kamuoyunda bir güvensizlik ortamı oluşmuş, dolayısıyla tüketimdeki azalmaya müteakip olarak kriz dünya çapında bir krize dönüşmüş ve bazı ülkelerin ekonomilerine ciddi zararlar vermiştir.⁶⁸

15 Kasım 2008 gününde G20 zirvesinde yapılan deklarasyonda aşağıdaki şekilde sebepler belirlenmiştir. Global ve kuvvetli büyüme periyodu esnasında, pazar katılımcıları aynı stabilitede devam etmek uğruna riskleri yeterli şekilde hesaplamadan daha yüksek kar oranlarına çıkmayı hedeflediler ve buna ek olarak hesaplamalardaki hatalar, sağlıksız risk idaresi ve bunları takiben meydana gelen aşırı market hareketlenmesi sistemde korunaksız olan bazı dinamikleri tetikledi.

Ödenemeyecek borçlar için risk kontrollerinin yanlış yapılması, borç sigortası ve sahteciliğin de birleşmesiyle ABD ve Avrupa kredi krizi ve ekonomik yavaşlamayla karşı karşıya kaldılar. Tüm bu olanlar üzerinde kriz hemen büyüdü ve tüm dünya üzerine yayılarak Avrupa da ve ABD’de bazı bankaların ve finans kuruluşların batmasına, borsalarda dalgalanmaya ve market kapasitesinde azalmaya neden oldu.⁶⁹ 2008 Global krizinde diğer bir faktör de Merkez Bankalarının para konusunda etkin bir güç olmalarına ve bazı banka ve finans kuruluşlarını denetleyebilecek yetkilere sahip olmalarına rağmen gerekli özen ve ilgiyi göstermemeleri olarak

⁶⁸ Ben S. Bernake, “The Crisis and the Policy Response”, (Çevrimiçi), <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090113a.htm>, (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2009), s.1.

⁶⁹ Dattels, **a.g.m.**, s.2.

değerlendirilebilir. Ülkelerin merkez bankaları meydana gelen bu global kriz öncesi uygulamaları, kriz sonrası bazı önlemlerin alınması ve ekonomide açılan yaraların kapanması şeklindeydi. Ortaya çıkan bu kriz Merkez bankaları ve ülke ekonomileri arasındaki bağın ne kadar kuvvetli olması gerektiğini gözler önüne koymuş bulunmaktadır.⁷⁰

Eylül 2001 terör saldırılarının ve meydana gelen bir takım sorunların etkilerini yumuşatmak için 2000 – 2003 seneleri arasında Federal Reserve olarak adlandırılan kurum, faiz oranlarını % 6.5 tan %1'e diğer ekonomi parametrelerini hesaba katmadan düşürdü. Bu olayın dayanak noktası, 2000 öncesi ölçülen enflasyon rakamlarının reel enflasyondan düşük olmasıydı. Buna ek olarak, bu yapılanma, ABD dışındaki yatırımcıları ülkeye çekmek ve Merkez Bankasının dünya üzerindeki gücünü daha yukarılara çıkarmak için gerçekleştirilmişti.⁷¹

Sub-prime lending, daha anlamlı bir deyişle geri ödeme riski daha yüksek müşterilere verilen krediler global finansal krizin nedenlerinin başında gösterilmekteydi. Bu kredi turunun ilk adımları Clinton yönetimi sırasında atılmıştı. Konunun temelinde yatan olay faiz oranının % 4'ler seviyesindeyken satın alan kişilerin faizlerin %8 lerin üzerine çıkmasıyla borçlarını ödeyemez duruma gelmeleridir. Krizin çıkış nedeni bu olmakla beraber, gerçek neden finans marketindeki dağılma olarak gösterilebilir. Diğer bir deyişle, mortgage satıcıları bu gibi kredileri büyük finans kuruluşlarına devretmekte ve onlar da bu kredileri mortgage'e dayalı menkul kıymetlere çevirmektedirler. Bu yolla üretilen ve global olarak hedge fonların yatırım yaptığı diğer bir enstrüman ise CDO denilen (collateralized debt obligation) ve diğer bonoların birleştiği enstrümanlardır. Sonuç olarak yüksek subprime mortgagelar ve çeşitli enstrümanlardan oluşmuş kısa vadeli melez yatırım araçları ortaya çıkmaktadır. Bu araçlara yatırım yapan hedge fonlarda

⁷⁰ Alan Greenspan, "The Roots of the Mortgage Crisis", (Çevrimiçi), <http://opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110010981>, (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2009)

⁷¹ Ben S. Bernanke, "Global Imbalances: Recent Developments and Prospects", (Çevrimiçi), <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20070911a.htm>, (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2009), s.1.

ortaya çıkan sorunlar da domino taşı etkisiyle tüm dünya piyasalarını saran bu dalgalanmaya neden olmuştur.⁷²

Diğer bir deyişle, son yirmi yılda finansal piyasalar çok büyük değişim geçirmiştir. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte bilgiye daha kolay ve ucuz ulaşılabilmesi, bilginin daha etkin kullanılabilmesini sağlamış, sayısal tekniklerle birlikte risk ve getiri beklentilerine göre birçok finansal ürün geliştirilmiştir. Ayrıca, finansal ürünlerdeki çeşitlilik risk tercihlerinin genişlemesine, katılımcı sayısının artmasına ve piyasaların büyümesine neden olmuştur. Özellikle banka odaklı finansal piyasalardan piyasa odaklı finansal piyasalara geçiş yapısal anlamda finans sektörünü değişime uğratmıştır. Her bilginin dikkatle ele alındığı, 24 saat sürekli işleyen ve coğrafi sınırları olmayan, odağında ise ABD piyasalarının olduğu bir piyasalar sistemi ortaya çıkmıştır. ABD’de yaşanan bir sıkıntı küresel sistem içerisindeki tüm piyasalara yansımakta, belli bir ülkeye has olayın etkisi aynen yaşanan krizde olduğu gibi, düşünüldüğünden çok daha büyük olabilmektedir.⁷³

2007 ortalarında ABD konut piyasasında başlayan sorunlar giderek büyümüş ve gelişmiş ekonomilerden gelişmekte olan ülkelere de sirayet ederek küresel bir boyut kazanmıştır.⁷⁴ ABD bankalarının verdikleri eşik altı kredilerden kaynaklanan finansal kriz sonbaharda bütün dünyayı sarmış ve ekonominin diğer alanlarına sıçrayarak genel bir ekonomik kriz şeklini almıştır. Bu kriz yüzünden dünya çapında binlerce firma iflas etmiş, milyonlarca kişi işsiz kalmış ve dünya genelinde ülkelerin büyümesi genel olarak negatife dönmüştür.⁷⁵

⁷² Pınar Beyzatlar, “Sub-prime Mortgage “Kriz”i ve Küresel Dalgalanma”, (Çevrimiçi), http://www.ziraatyatirim.com.tr/raporlar/MakroEkonomik_Analizler/MA_17-08-07.pdf, (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2009), s.1.

⁷³ Faruk Demir, Ayşegül Karabıyık, Emine Ermişoğlu ve Ayhan Küçük, ABD Mortgage Krizi, **BDDK Çalışma Tebliği**, S.1-2, (2008), (Çevrimiçi), http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/5176ABDMORTGAGE05082008x.pdf, (Erişim Tarihi: 04 Mart 2009), s.1.

⁷⁴ Doğan Alantar, “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, (Çevrimiçi), http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s.1.

⁷⁵ Sedat Aybar, Uğur Özgöker ve Vedat Akman, Uluslararası Finansal Kriz ve Siyasi Sonuçları, **Maliye Finans Yazıları**, (2009), Çevrimiçi, http://www.finanskulup.org.tr/Assets/maliyefinans/83/MFY_83_Sedat_AYBAR_Ugur_OZGOKER_Vedat_AKMAN_Uluslararası_Finansal_Kriz_ve_Siyasi_Sonuclari.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Mart 2009), s.33.

2008 yılının ikinci yarısında küresel boyuta ulaşan krizin temelini ABD’de mortgage piyasasında yaşanan sorunlar oluşturmaktadır. ABD’de ortaya çıkan ve tüm dünyayı olumsuz etkileyen emlak sektörüne ilişkin sorunların temeli, beş yıl önce bazı finansal kuruluşların kredibilitesi zayıf olan kişilere de mortgage kredisi vermeye başlaması ile atılmış ve finansal kesim üzerine büyük bir risk almıştır. ABD’deki bankalar, ekonomiyi inşaat sektörü aracılığı ile canlandırmak için, ödeme gücü ve kredibilitesi görece düşük riskli kişi ve kurumlara, subprime mortgage kredileri vererek, yüksek riskli kredilerin boyutunu 1,5 trilyon dolara yükseltmişlerdir. Bankalar daha fazla kredi verebilmek için, bu riskli gruba verilen kredilerden doğan alacaklarını teminat göstererek, emlak tahvilleri çıkarıp bunları piyasadaki benzerlerine göre daha yüksek faizle (riski büyük olduğu için), ağırlıklı olarak riskli yatırımlardan yüksek kârlar elde etmeyi hedefleyen hedge fonlara satmışlardır.⁷⁶

Aslında verilen bilgilere ek olarak krizin nedenleri aşağıdaki maddeler olarak özetlenebilir.

- Mortgage Kredilerinin Yapısının Bozulması

Faizlerin düşük olduğu dönemlerde artan risk iştahıyla kişilerin kredi gelişlerine bakılmadan verilen subprime mortgage kredilerinde, faizlerin yükselmesiyle birlikte temerrütler ve icra yoluyla satışlar artmaya başlamış ve bu durum karmaşık türev araçlarla finansal sisteme yayılarak dalgalanmaya neden olmuştur. 2007 yılının ikinci çeyreğinden sonra krize dönüşen bu süreçte mortgage kredilerinin geri ödemelerinde yaşanan aksaklıklar sistemin tamamını olumsuz etkilemiştir. Bireysel konut mortgage piyasasında 2007 yılı Eylül ayı itibarıyla toplam piyasanın %62,3’lük payından oluşan Hope Now ortaklıklarında kayıtlı 33,3 milyon adet mortgage sayısı tespit edilmişken Mortgage Bankalar Birliği tarafından 53,4 milyon adet mortgage sözleşme sayısı olduğu tahmin edilmektedir. Bu dağılıma prime ve subprime ayrımı ele alınarak bakıldığında bildirilen rakamların %87’si subprime kredilerine, geri

⁷⁶ Nazan Susam ve Ufuk Bakkal, “Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?”, **Maliye Dergisi**, S.155, (Çevrimiçi), http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/1f55/05.Nazan.SUSAM_Ufuk.BAKKAL.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s.73.

kalan payın ise prime kredilere ait olduğu görülmektedir. Mortgage kredilerinde 45,4 milyon adet gecikme sayısı tespit edilmiştir.⁷⁷

- Faiz Yapısının Uyumsuzlaşması

Başkan Bush yönetiminin özellikle dar gelirli aileleri hedef alan konut edindirmeye yönelik politikaları nedeniyle her türlü esneklik sağlanması sonucu subprime ve değişken faizli konut kredilerinin sayısında artış olmuştur. Ancak ABD Hükümeti tarafından desteklenen bu programlar çerçevesinde, her türlü yatırımın hükümet tarafından sağlanacağı düşüncesiyle yatırımcılar tarafından doğru bir planlama yapılmadan konut alımları gerçekleşmiştir. Bu çerçevede kullanılan konut kredilerinden de özellikle değişken faizli olan mortgage kredilerinin geri ödeme tutarları, faiz oranlarının artması nedeniyle oldukça yüksek düzeylere ulaşmıştır. Örneğin 2005 yılında değişken faizli subprime mortgage kredisi kullanan bir kişi, bu kredilere tanınan ilk 2 yıla ilişkin sabit faiz ödemesini 2005-2007 Eylül döneminde yaklaşık %3,75 faiz puanı üzerinden yaparken, bu süre sonunda değişken faize geçtiğinde faizlerin 5,75'e çıkmasıyla birlikte mortgage kredisine ilişkin faiz oranının da yükselmesiyle kredi geri ödemelerinde güçlük yaşamıştır.

- Konut Fiyatlarındaki Balon Artışlar

Kısa vadeli dolar faizlerinin yükselmesiyle birlikte, sürekli yükselen konut fiyatları 2006 yılında gayrimenkul piyasasında başlayan durgunlukla birlikte düşmeye başlamıştır. Fiyatların daha da yükseleceği düşüncesiyle yüksek faizlere katlanan tüketiciler için beklentilerinin tersine gelişmeler ortaya çıkmıştır. Değişken faizli subprime mortgage kredilerinin piyasalar üzerinde baskı yaratmasının ardından, FED tarafından faiz oranlarına müdahale edilmiş ve kısa vadeli faiz oranları düşmüştür. Ancak, faiz oranlarının düşmesi mortgage kredilerinin taksit ödemelerini bir dereceye kadar indirmiş, teminat niteliğinde olan konutların değerini de azaltmıştır. Konut değerlerinin yüksek olduğu dönemlerde, mortgage kredilerine dayalı menkul

⁷⁷ William Longbrake, "From Liquidity Crisis to Credit Crunch", (Çevrimiçi), <http://faculty.msb.edu/prog/Cmrc/seminars/Article-Longbrake.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2009), s.1.

kıymetlerin düşük risk grubunda değerlendirilerek yatırımcılara sunulmasının ardından teminat niteliğindeki konut değerlerinin ani düşmesiyle yüksek zararlar kaydedilmiştir.⁷⁸

- Saydamlık Eksikliği

Gelişmiş ülkelerde ve özellikle ABD’de neredeyse birbirinden ayrı her fonksiyon için ayrı bir mali kurum ve mali araç oluşturulmuştur. Bu kurum ve araçlar birbiri ile irtibatlı ve girift ilişkilere sahiptir. Örneğin faiz haddi türev piyasaları forward swap işlemlerinden dalgalı swape kadar bir çok finansal araç sunmaktadır. Finansal araçların bu karmaşık yapısının anlaşılmasında önemli bir zorluk söz konusudur. Sıradan yatırımcılar için her gün değişen yenileşen ve farklılaşan finansal araçları takip etmek mümkün değildir. Hele de özellikle anlaşılmamak istendiğinde ciddi bir saydamlık sorunu ile karşılaşmaktadır.⁷⁹

2.1.2. Global Finansal Krizin Etkileri

Global finansal krizin dünya ve Türkiye üzerindeki etkilerinden önce teorisel olarak inceleme yapmak daha mantıklı olabilir. Irving Fisher’in Borç deflasyon teorisine göre borçlanmanın etkileri aşağıdaki gibi gözükmektedir.

- Borç tasfiyesi ve haciz satışları
- Varlık fiyatları üzerinde düşüş
- Net kazançlarda düşüş ve iflas öngörülleri
- Karlarda düşüş
- İstihdam, ticaret ve şirket çıktılarında düşüş
- Kötümserlik ve güven kaybı
- Para stoklarına artış
- Nominal faiz oranlarında düşüş ve deflasyon ayarlı faiz oranlarında yükselme.

⁷⁸ Susam, **a.g.e.**, s.75.

⁷⁹ Alantar, **a.g.m.**, s.3.

Genel olarak kabul gören bu teoriden sonra global finansal krizin bazı spesifik olgular üzerindeki etkileri farklı başlıklar altında verilecektir.

2.1.3. Global Finansal Krize Ait Olayların Sıralaması

ABD’de Federal Fund oranları adı altında bulunan ve bir komite tarafından düzenlenen oranlar, bankaların veya finansal kuruluşların birbirlerine olan yatırımlarını düzenlemeyi amaçlamayan özel bir orandır. Bu oranda global finansal krizin öncesindeki değişimler krizin geleceğinin habercisi şeklinde yorumlanmıştı. Ocak 2001’de bu oran ilk defa %6.5’tan %6 seviyelerine inmiş, Haziran 2003’te %1 seviyelerine kadar gerilemiştir. Krizin önceden belirlenmesi hakkında diğer bir haberci ise ABD borsalarındaki 2002 senesinde meydana gelen düşüş değerlendirilebilir.

2007 senesinin Mart ayında Likitide krizi yeni yeni baş göstermeye başlamış, ve Eylül ayında İngiltere’nin büyük finansal kuruluşlarından Northern Rock likitide krizini aşmak için İngiltere Merkez Bankası’ndan yardım almıştır. Bu likitide yardımı Şubat 2008’de Northern Rock’un ulusallaştırılmasıyla son bulmuştur. Aynı şekilde Temmuz 2008’de ABD’nin finansal kuruluşlarından Countrywide Financial Amerikan Merkez Bankası tarafından ulusallaştırılmıştır. Bunlara ek olarak ise yine Temmuz 2008’de petrol varil fiyatları 147 Amerikan Doları ile en yüksek seviyelere ulaşmıştır. 2008’in diğer önemli olayları ise Lehman Brothers’in iflası, Fannie Mae ve Freddie Mac kuruluşlarının ulusallaştırılması, Merrill Lynch’in Amerika Merkez Bankası’na devredilmesi, Morgan Stanley ve Goldman Sachs’in geleneksel bankalar gibi davranma kararı almaları, Fortis Bank’in kısmen de olsa ulusallaştırılması olarak sıralanmaktadır. Ekim 2008’de ise global finansal krizin en çok etkilediği ülke olan İzlanda’da bütün büyük bankalar ulusallaştırılmıştır. Kasım 2008’de ise Çin Hükümeti eylem paketini açıklamıştır. Buna benzer şekilde Aralık 2008’de Avustralya’da ekonomik eylem paketini açıklamıştır. 2008 senesinin son olayı ise Fortis Bankasının Belçika hükümeti tarafından tamamen ulusallaştırılması olarak meydana gelmiştir.⁸⁰

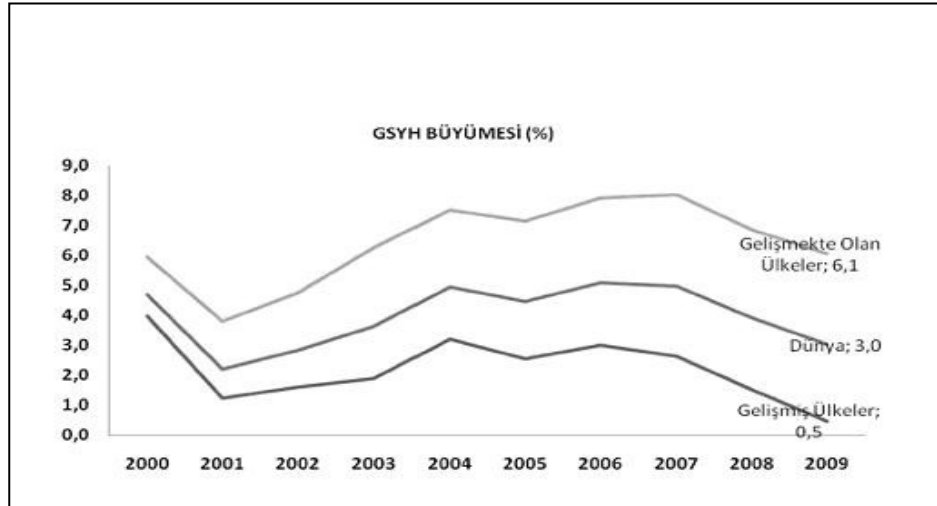
⁸⁰ Greenspan, **a.g.m.**

2009 senesine gelindiğinde göze çarpan en önemli olay ABD Başkanı Barack Obama'nın açıkladığı 1 trilyon dolarlık yardım paketi idi. Ocak 2009'da göze çarpan olaylar ise İzlanda Hükümeti artık köşeye sıkışması ve Barak Obama'nın 787 milyar dolarlık yardım paketini yasalaştırması olarak göze çarpmaktadır. Şubat 2009'da Avustralya hükümeti yeni bir plan arayışı içine girmiş ve bu ayın sonlarına doğru global finansal krizin yansımaları Doğu Avrupa ülkelerinde iyiden iyiye hissedilmeye başlanmıştı. 2009 senesinin Mart ayında İngiltere hükümeti Lloyds Bankalar Grubuna yardımda bulunmuştur.⁸¹

2.2. Global Finansal Krizin Etkileri

2.2.1. Dünyadaki Etkileri

Finansal krizin reel ekonomiye yansımaları nedeniyle hem ABD ve Avrupa gibi gelişmiş dünyada hem de gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranlarında azalışlar görülmüştür. Aşağıdaki grafikte 2007 yılından sonra hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde büyüme oranlarındaki düşüş eğilimi görülmektedir.

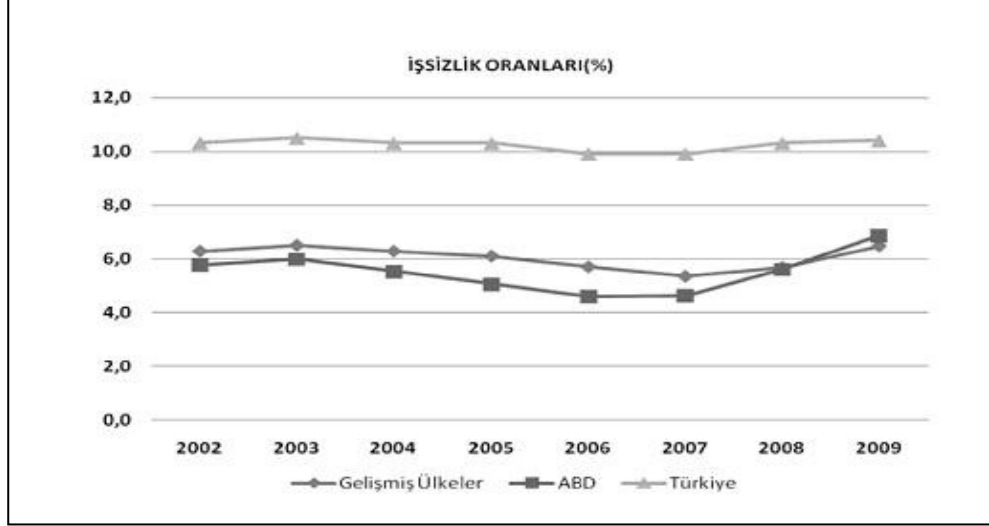
Şekil 1. Sınıflandırılmış Ülkelerin 2000-2009 arası GSYH Oranları

Kaynak: Doğan Alantar, "Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme",

(Çevrimiçi), http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s.6.

⁸¹ a.g.m.

Küresel kriz işsizlik oranlarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle ABD ve gelişmiş ekonomilerde yukarı yönlü trend göze çarpmaktadır. Türkiye’de ise 2006 ve 2007 yıllarında yüzde 10’ların altına düşen işsizlik oranları tekrar yüzde 10’un üzerinde seyretmeye başlamıştır.⁸²

Şekil 2. Sınıflandırılmış Ülkelerin 2002-2009 arası İşsizlik Oranları

Kaynak: Doğan Alantar, “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”,

(Çevrimiçi), http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_SonucLari_MFY81.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s.7.

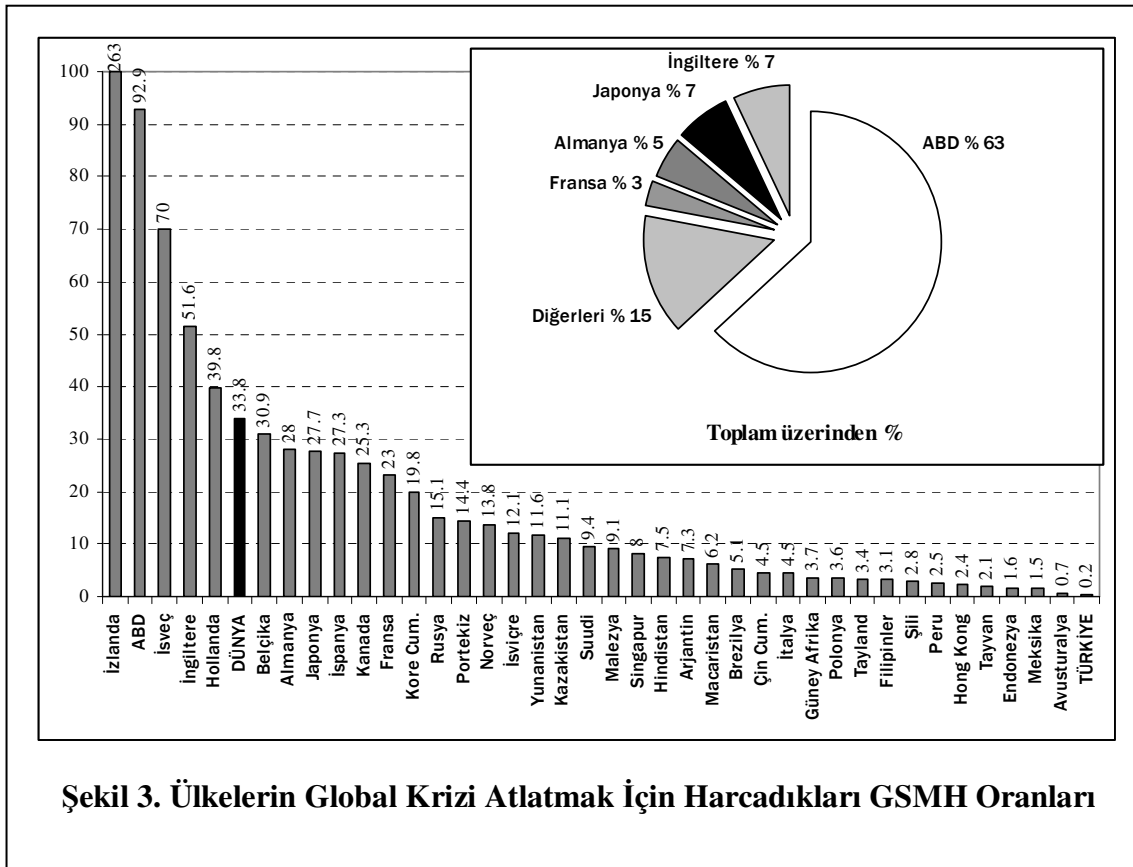
Küreselleşmiş finansal piyasalar arasındaki sıkı bağlantılar nedeni ile ABD mortgage piyasalarında başlayan ve daha sonra likidite krizine dönüşen bu problem ABD bankalarının borç verme riskini yabancı yatırımcılara aktarması sonucu başta Avrupa olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır. Böylece, “Avrupa’nın finansal kuruluşlarının da ABD’deki gibi kurtarılması gereği ortaya çıkmış ve buna bağlı olarak küresel piyasalarda sistematik risk artmıştır. Sistemik riskin artması sonucunda gözlenen küresel finansal sistemdeki bozulmanın reel sektöre yansımaları, artan fonlama maliyetleri ve daralan kredi imkanları kanalıyla ortaya çıkmaktadır.

Bu çerçevede kredi piyasalarında arz yönlü daralmanın artarak devam etmesi, krizin finansal olmayan sektörleri ve gelişmekte olan ülkeleri daha fazla etkilemesi olasılığını artırmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kırılmalıklar bölgeden bölgeye

⁸²Alantar, a.g.m., s.6.

farklılık göstermekle birlikte, küresel krizin olumsuz etkilerinin bankacılık sektörü ve bütçe yapısı sağlam olmayan, kısa vadeli sermaye girişlerinin ağırlıklı olduğu, döviz kurundaki değişimlere duyarlı ekonomilerde kendini daha fazla hissettirebileceği düşünülmektedir”. Sonuçta bu krizin dünya ekonomisine bu hızla yayılması küreselleşme olgusunun bir sonucudur. Dünya piyasalarındaki teknolojik ilerlemeye bağlı olarak gerçekleşen işlem hızındaki artış, aynı hızla dünyanın her yerine krizin de yayılmasına etki etmiştir. Küreselleşen ve sınır tanımayan dünya ekonomisi, bu düzenin içinde yer alan kurumlar, finansal spekülasyona dayandırılan büyüme süreci, reel ekonominin işleyişini yok etmiş ve sanayileşme hedefleri artık geri planda kalmıştır.⁸³

Verilen bu bilgiler ışığında aşağıdaki grafikte ülkelerin Global Finansal Krizden aldıkları yaraları kapatmak için harcadıkları tutarların gayri safi milli hasıla üzerinden oranları gösterilmektedir.

Şekil 3. Ülkelerin Global Krizi Atlamak İçin Harcadıkları GSMH Oranları

Kaynak: Sesric Monthly Reports on the Current Global Financial Crisis May 2009, (Çevrimiçi http://www.sesric.org/imgs/news/Image/ReportMay_09.pdf), (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2009), s.11.

⁸³ Susam, a.g.m., s.75.

Bu bilgilere ek olarak bazı büyük ekonomilerin değişimi aşağıdaki şekilde ortaya çıkmaktadır. Japonya yılın ikinci çeyreğinde % 0.9, üçüncü çeyrekte ise % 0.1, Almanya ikinci çeyrekte % 0.4 ve üçüncü çeyrekte % 0.5 İrlanda birinci çeyrekte % 0.3 ve ikinci çeyrekte %0.5, Estonya birinci çeyrekte %0.9, ikinci çeyrekte % 0.8 ve üçüncü çeyrekte% 1, İsveç ikinci ve üçüncü çeyrekte arka arkaya % 0.1, İtalya ikinci çeyrekte %0.4 ve üçüncü çeyrekte % 0.5 küçülerek resesyona girdi. ABD üçüncü çeyrekte % 0.5 küçülmüştür.⁸⁴

2.2.2. Türkiye’de Etkileri

Açıklanan istatistikler, dönemleri itibariyle krizin ülkemize etkilerini ölçmek ve hasar tespiti yapmak için yeterli olmasa da önemli ipuçları vermektedir. İşsizliğin hissedilir seviyede arttığı, tüketim harcamalarında belirgin bir düşüş olduğu bilinmektedir. Özellikle birçok Avrupa ülkesinin durgunluğa girmiş olması ihracatçılarımızı olumsuz etkilemiş, bu da üretimi gerçekleştiren reel sektörde sıkıntıya neden olmuştur. Ayrıca bu sürecin ulusal üretimde gerileme ve artan işsizlik ile birlikte durgunluk yaratacağını öngörmek gerekmektedir. Durgunluğu uluslar arası finans ve derecelendirme kuruluşları da belirtmektedir. En son Fitch tarafından Türkiye’nin BB (-) olan kredi notu aynen teyit edilmekle birlikte, ekonomik görünümü durağan olarak açıklanmıştır.⁸⁵

Dünya’da yaşanan global finans krizi bankacılık kaynaklı olup, buradan tüketici kesimine ve oradan da reel kesime sirayet etmiştir. Ancak, Türkiye’de yaşanan kriz bankacılık sistemine henüz sirayet etmemiştir. Krize rağmen bankalar yüksek karlar elde etmektedirler. Ekonomi son çeyrekte %6.2 küçülürken, bankacılık sektörü 2008 yılını %9.1 lik bir büyüme ile tamamlamıştır. Bunun temel nedeni uygulanan “yüksek faiz düşük kur“ politikasıdır. Uygulanan bu politika nedeniyle, Türkiye krizi esas olarak reel sektörde ve tüketici kesiminde yaşamaktadır.⁸⁶

⁸⁴ Hak-İş Raporu III, “Küresel Krizin Ülkemize Olası Etkilerini Azaltmak İçin Alınması Gereken Önlemler”, (Çevrimiçi), http://www.hakis.org.tr/raporlar/hak-is_rapor-3.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s.3.

⁸⁵ Hak-iş Raporu, **a.g.m.**, s.3.

⁸⁶ **a.g.m.**

Bu nedenle Türkiye’de yaşanan krizi finans krizi olarak isimlendirmek doğru bir algılama biçimi değildir. Türkiye’de enflasyon ve devlet tahvil faiz oranındaki artış beklentisinin dünya finansal krizinden çok iç siyasal istikrarsızlık, artan enerji ve gıda fiyatlarıyla ile bir bağlantısı bulunmaktadır. Bankacılık sektörünün Nisan 2008 BDDK verilerinde yer alan, bilanço rakamlarından bankaların milyon YTL olarak 77156 düzeyinde bir öz kaynağa sahip olduğu vergi öncesi toplam karlarının ise 2854 olup bunun da % 3.7 oranında bir net karlılığı ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Bankaların takipteki alacakları ise eski dönemden kümülatif olarak 10 milyar 549 milyon YTL olup hemen hemen tamamının karşılığı ayrılmıştır. Bu veriler, ülkemizde global krizin kaynağı olan kredi zararlarının ve ABD de olduğu gibi ipotekli kredilerin paraya çevrilmesi (*foreclosures*) takiplerinin söz konusu olmadığını göstermektedir.⁸⁷

Finansal piyasa etkisinden önce Türkiye’de reel kesimde bir duraklama başlamış, GSYİH büyüme hızı 2007’de %4.5’a düşmüştü. Tarımdaki şiddetli gerilemeyi (%-7.3), imalat sanayindeki ve inşaat sanayindeki yavaşlama (sırasıyla %5.4 ve %5) tamamlayınca, GSYİH’deki artış da 2002 ile başlayan dönemin en düşük büyümesine çekilmişti. Oysa 2007’de dünyada henüz reel kesimde ciddi bir duraklama yoktu; finansal krizi olanca şiddetiyle yaşayan ABD, İngiltere ve Japonya %2, Avro alanı ülkeleri %2.6 oranında büyürken, dünya da %3.7 oranında büyümüştü. ABD de dahi üç otomotiv devinin (General Motors, Ford, Chrysler) sorunlarının ortaya dökülmesi 2008’i bekledi, yani finans krizi reel kesimi hemen etkilemedi. Gelişmekte olan ülkeler ise 2002 sonrası “bol fon, ucuz kredi” döneminin yüksek büyüme hızını sürdürüyorlardı; Çin (%11.9), Rusya (%8.1), Arjantin (%8.7), Endonezya (%6.3), Hindistan (%9), bu ülkelerin de henüz finansal krizin reel kesime etkisine girmediklerinin tanıkları oldular. “Decoupling” diye kriz yazınına giren, artık gelişmekte olan ve dünya gelirinde giderek artan pay alan ülkelerin, gelişmişlerin krizlerinde etkilenmek bir yana, bunları dengeleyici bir rol oynayacaklarını savunan kuram, henüz gözden düşmemişti. Gözde olmasına kanıt ise 2007 yılında bunların büyük boylularının yüksek büyüme hızlarını

⁸⁷ Ömer Faruk BATIREL, “Global Ekonomik Kriz ve Türk Kamu Maliyesi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (Bahar 2008), S.13., (Çevrimiçi), <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/s13/01-09.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2009), s.5.

sürdürmüş olmalarıydı. Nitekim, rakamların gösterdiği gibi, bunlar arasında hiç biri Türkiye gibi ciddi büyüme hızı kaybına uğramamıştı.⁸⁸

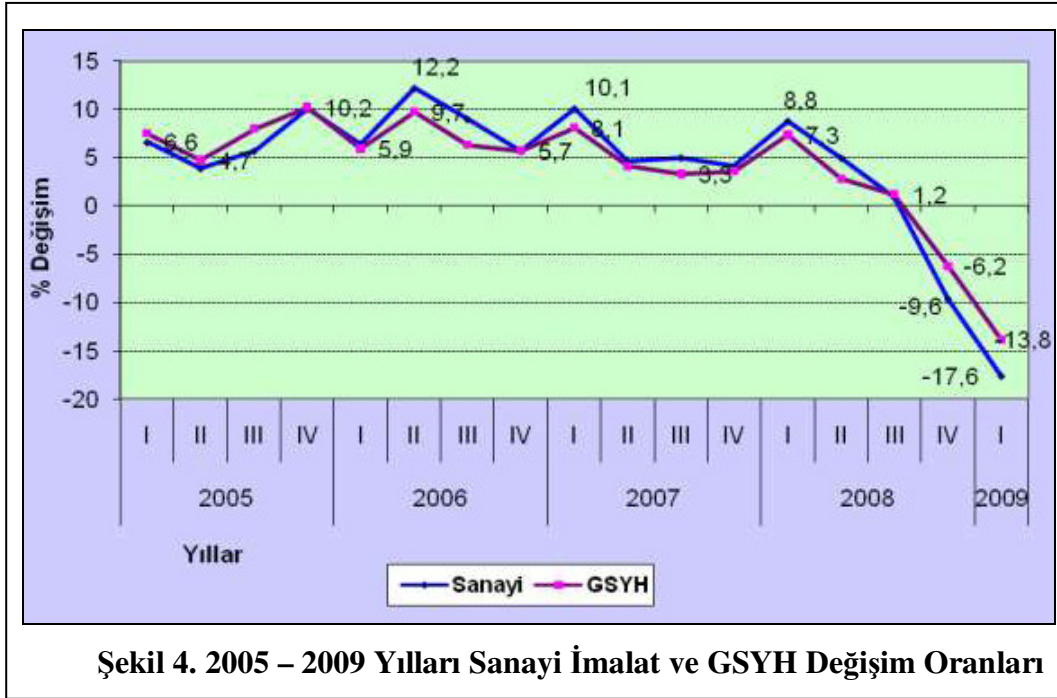
Yaşanan açık bir ekonomik krizdir. Türkiye krizi tersten yaşamaktadır. Dünya’da finans krizi mali sektörde başlayıp, tüketici kesimini, reel sektörü ve devleti etkilerken, uygulanan ekonomik politikalara paralel olarak, Türkiye’de kriz reel sektörde başlayıp oradan tüketici kesimine bulaşmıştır. Bulaşmanın bir sonraki adresinin mali kesim olacağı endişesi, esas olarak reel sektör ile tüketici kesiminin kredilerini ödememesi ihtimalinin güçlenmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda 2009 bütçesinin henüz olmaması ve olmayan bütçenin büyük açıklar içermesi beklentisi krizin devlet kesimine de bulaştığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ödemeler dengesindeki ve bütçedeki açıklar döviz kuru ve enflasyon üzerinde önemli bir baskı unsuru olarak ileride etkisini göstermesi sürpriz olmayacaktır. Çözüm için Türkiye kendine özgü önlemler geliştirmelidir. Bu nedenle, Türkiye kendi krizini yaşamakta ve yaşamaya devam edecektir. Ancak bu kriz yaşanan global krizden farklı etkiler yaratmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’nin çözüm için de farklı, kendine özgü ve amaca uygun araçlar kullanılmalıdır.⁸⁹

Türkiye’de, küresel kriz özellikle 2008 yılının ortasından itibaren etkilerini göstermeye başlamıştır. 2008 yılı 1. çeyreğinde %7.3 olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla büyüme oranı, 2. çeyrekte %2.8’e, 3. çeyrekte %1.2’ye ve son çeyrekte de tam 7 puan azalarak % -6.2’ye düşmüştür. Düşüş 2009 yılında da devam ederek ilk çeyrekte %-13.8 oranında gerçekleşmiştir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla’nın yaklaşık olarak dörtte birini oluşturan toplam sanayi üretiminde, 2008 yılının ilk çeyreğinde %8.8 olarak gerçekleşen büyüme hızı, 2. çeyrekte %5’e, 3. çeyrekte %0.9’a, son çeyrekte de %-9.6’ya düşmüştür. 2009 yılının ilk çeyreğinde ise sanayi sektörü büyüme oranı, %-17.6 oranında gerçekleşerek oldukça önemli bir düşüş yaşamıştır.

⁸⁸ Türkiye Ekonomi Kurumu, ‘‘ 2008 Küresel Krizi ve Türkiye’’, (Çevrimiçi), <http://www.tek.org.tr/dosyalar/calistay2009/2008.Kuresel.Krizi.ve.Turkiye.pdf>, (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2009), s. 1.

⁸⁹ Mehmet Hasan Eken, ‘‘Dünya’da Finans Krizi – Türkiye’de Ekonomik Kriz’’, (Çevrimiçi), http://www.finanskulup.org.tr/Assets/Makale/Hasan_Eken_Dunyada_Finans_Krizi_Turkiyede_Ekonomik_Kriz.pdf, (Erişim Tarihi: 02 Şubat 2009), s.2.

Bu dönemde bir önceki yılın aynı dönemine göre sabit fiyatlarla GSYH % 13.8'lik azalışla 21.145 Milyon TL olarak gerçekleşmiştir.⁹⁰

Şekil 4. 2005 – 2009 Yılları Sanayi İmalat ve GSYH Değişim Oranları

Kaynak: Selim Adem Hatırlı, Uğur Çiçek, “ Küresel Ekonomik Krizin Türkiye İmalat Sanayi Sektörüne Etkilerinin Analizi”,(Çevrimiçi), <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma35.pdf>, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s.4.

Şekilde görüldüğü gibi 2008’in 3. çeyreğinden itibaren toplam sanayi üretiminde ve GSYH’ da belirgin bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo 1. Sabit Fiyatlarla GSYH Gelişme Hızı (2007-2008)

Dönemler	2007	2008
1.Çeyrek	8.1	6.7
2.Çeyrek	4.1	2.3
3.Çeyrek	3.3	0.5
4.Çeyrek	3.6	-
Yıllık	4.6	3.0

Kaynak: Hak-İş Raporu III, “Küresel Krizin Ülkemize Olası Etkilerini Azaltmak İçin Alınması Gereken Önlemler”, (Çevrimiçi), http://www.hakis.org.tr/raporlar/hak-is_rapor-3.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s.5.

⁹⁰ Selim Adem Hatırlı, Uğur Çiçek, “ Küresel Ekonomik Krizin Türkiye İmalat Sanayi Sektörüne Etkilerinin Analizi”,(Çevrimiçi), <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma35.pdf>, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s.4.

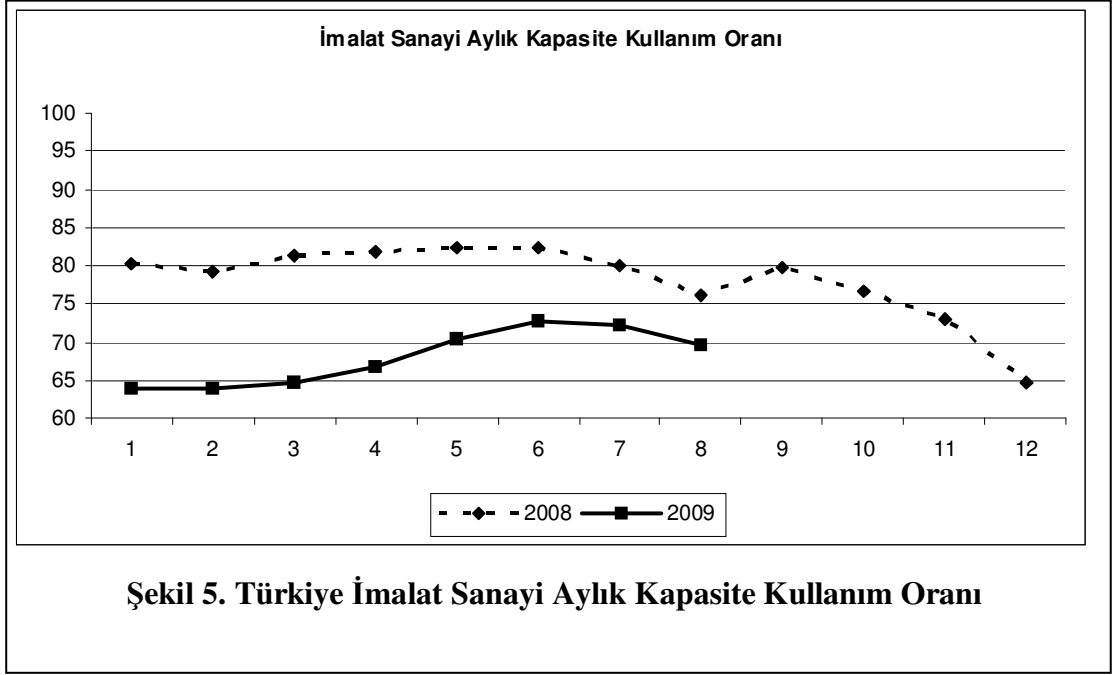
12 Ocak 2009 tarihinde TÜİK tarafından açıklanan Aralık 2008 İmalat Sanayi Eğilimler Anketine göre imalat sanayiinde kapasite kullanım oranı, geçen yılın aynı ayına göre 16,4 puan azalmış ve %64,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2009 yılında 2008 yılına göre kapasite kullanım oranı düşme eğiliminde devam etmiştir.

Tablo 2. Kapasite Kullanım Oranları (2007-2008-2009)

YIL / AY	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2007	78.3	80.1	82.0	81.7	83.3	83.5	81.9	80.3	83.2	83.1	82.6	81.1
2008	80.3	79.3	81.2	81.7	82.4	82.4	80.0	76.2	79.8	76.7	72.9	64.7
2009	63.8	63.8	64.7	66.8	70.4	72.7	72.3	69.7				

Kaynak: TÜİK,(Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri> , (Erişim Tarihi:15 Ağustos 2009)

24 Aralık 2008 tarihinde TÜİK tarafından açıklanan İmalat Sanayi Üretimde Çalışanlar, Üretimde Çalışılan Saat Endeksi 2008 Yılı III. Dönem sonuçlarına göre bir önceki yılın aynı dönemine göre, üretimde çalışanlarda % 2,4 ve çalışılan saatte % 3,3 azalmıştır. 2009 Ağustos ayında, işyerlerinin, tam kapasite ile çalışmamasının nedenleri arasında talep yetersizliği ilk sıradadır. İç pazarda talep yetersizliği %52,2 ve dış pazarda talep yetersizliği %29,8 oranında etkili olmuştur. Mali imkansızlıklar %3,7, yerli mallarda hammadde yetersizliği %3,6 ve ithal mallarda hammadde yetersizliği %1,8, işçilerle ilgili meseleler ise %1,2 oranında etkili olmuştur

Kaynak: TÜİK,(Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>,(Erişim Tarihi:16 Ağustos 2009)

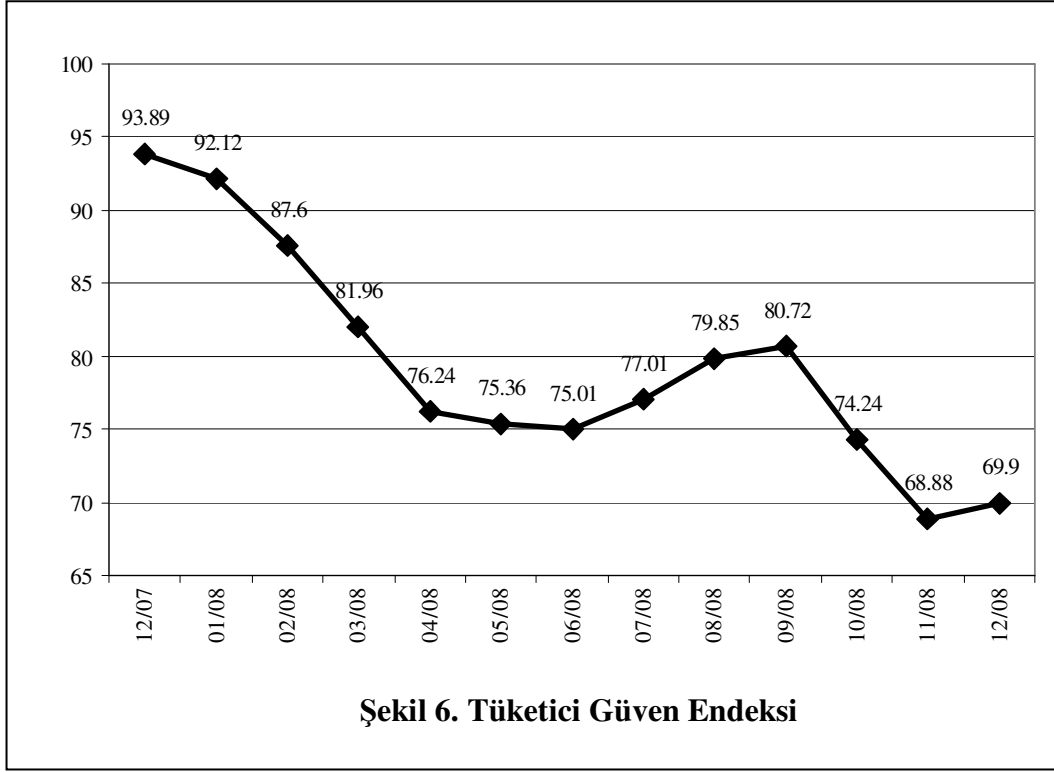
Tablo 3. İşyerlerinin Mevcut ve Beklenen Durumu (Aralık 2008)

Konusu	Geçen aya göre artış belirten işyerleri (%)	Geçen aya göre azalış belirten işyerleri (%)	Geçen aya göre değişim oranı (%)	Ocak ayı için beklenen değişim oranı (%)
Üretim Miktarı	15.8	54.9	-12.2	1.7
Yurtiçi Satışlar	22.6	51.7	-5.0	-2.8
Satış Fiyatları	8.9	24.1	-2.7	-0.5
Hammadde Fiyatları	12.0	27.8	-2.3	-0.3

Kaynak: Hak-İş Raporu III, “Küresel Krizin Ülkemize Olası Etkilerini Azaltmak İçin Alınması Gereken Önlemler”, (Çevrimiçi), http://www.hakis.org.tr/raporlar/hak-is_rapor-3.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s.6.

Tüketicilerin harcama davranış ve beklentilerini değerlendirmek amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu ve TC Merkez Bankası işbirliği ile yürütülen Aylık Tüketici Eğilim Anketine 2008 yılı Aralık sonuçları yayınlandı. Sonuçlara göre Kasım ayında 68,88 olan Tüketici Güven Endeksi, 2008 yılının Aralık ayında Kasım ayına göre %1,48 oranında artarak 69,90 değerine yükselmiştir. Endeksin 100’den büyük olması

tüketici güveninde iyimser durum, 100'den küçük olması tüketici güveninde kötümser durum, 100 olması ise tüketici güveninde ne iyimser ne de kötümser durum olduğunu göstermektedir. Sonuçlara göre tüketici güveninde kötümser bir durum bulunmaktadır.

Kaynak: Hak-İş Raporu III, “Küresel Krizin Ülkemize Olası Etkilerini Azaltmak İçin Alınması Gereken Önlemler”, (Çevrimiçi), http://www.hakis.org.tr/raporlar/hak-is_rapor-3.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s7.

Küresel kriz, işgücü piyasası verileri açısından değerlendirildiğinde olumlu bir tablonun olmadığı bir dönemde meydana gelmiştir. Krizin etkisini yaşayan diğer ülkelerden farklı olarak Türkiye genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahiptir, her yıl işgücü piyasasına yaklaşık 800.000 kişi girmektedir. İşgücü piyasamızda yaşanan işçi sirkülasyonu da önemli bir sorundur. Çalışanlar iş güvencesinden yoksun olarak, kriz olmasa da yarınna güvenle, rahatça bakamamakta, günlerini işten çıkarılma korkusuyla geçirmektedir. Diğer taraftan 27 çeyrektir kesintisiz olarak büyüyen ekonomiye rağmen; büyümenin istihdam oranlarına belirgin düzeyde yansımadağı,

işsizliğin önemli bir sorun olmaya devam ettiği, özellikle genç işsizliğinin acil önlem alınması gereken seviyelerde seyrettiği bir tabloyla karşı karşıyayız.⁹¹

Tablo 4. Aylar İtibariyle İşsizlik Oranları (%)

AY / YIL	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim
2007	11.0	11.4	10.4	9.8	8.9	8.8	8.8	9.2	9.3	9.7
2008	11.3	11.6	10.7	9.6	8.9	9.0	9.4	9.8	10.3	10.9

Kaynak: Hak-İş Raporu III, “Küresel Krizin Ülkemize Olası Etkilerini Azaltmak İçin Alınması Gereken Önlemler”, (Çevrimiçi), http://www.hakis.org.tr/raporlar/hak-is_rapor-3.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009), s.10.

⁹¹ a.g.m., s.8.

3. KOBİ'LERİN ÖZELLİKLERİ ve BAŞLICA SORUNLARI

3.1. Değişen Dünyada Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarda önem kazanması, son yıllarda bu işletmelerde meydana gelen nitelik değişiminin bir sonucudur. Artık günümüzde küçük işletmeler denildiğinde başarısız olduğu için büyüyememiş, küçük ölçeklerde kalmaya mahkum, ekonominin kamburu, sürekli yardıma muhtaç işletmeler anlaşılmamalıdır. Tam aksine günümüz küçük işletmeleri sahip oldukları esneklikleriyle dinamik, değişen koşullara süratle uyabilen, bürokratik olmayan yapılarıyla yaratıcı, yenilikçi, talep boşluklarını süratle yakalayıp fırsatları zamanında değerlendirebilen işletmeler olarak algılanmalıdır.⁹²

Dünyada ekonomik, teknolojik ve sosyal anlamda sürekli bir değişim yaşanmaktadır. İşletmelerde bu değişimin yarattığı pazarda kendilerine bir yer bulmaya çalışmaktadır. Kaynağını bilim ve teknolojideki değişimlerden alan bu hızlı değişim süreci içinde küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından önemli olanları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:⁹³

- Mekanik olmayan teknolojilerin, bilhassa elektronik teknolojilerin geliştirilmesi birçok sektörde büyük ölçekli makinelerin üstünlüğüne son vermiştir. Veya ekonomik terminolojideki adıyla ölçek ekonomilerinin önemi azalmıştır.
- Ulaşım, iletişim ve bilgi işlem konularındaki köklü değişiklikler pazarlama, muhasebe, finansman, planlama ve yönetim alanlarında yepyeni boyutlar getirmiştir.
- Bilginin bizzat kendisi bir üretim faktörü durumuna geçmiş, araştırmaların uygulamaya dönük olması önem kazanmıştır, yeni buluşların uygulamaya dönüştürülmesi süresi kısalmıştır.
- Dar ve geniş anlamada otomasyon uygulamaları yanında robot kullanımı da hızla yaygınlaşmış, insanın fiziksel gücü yerine zihinsel gücü ön plana çıkmış, insanın karar verme ve yaratıcılık gibi özellikleri önem kazanmıştır.

⁹² Tamer Müftüoğlu, **Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler: Sorunlar Öneriler**, İstanbul: EGS Bank Yayınları, 1997, s.31.

⁹³ a.g.e., s.28.

- Ulusal pazarların yerini dünya pazarları almakta, talep çeşitlenmesi hızla artmakta, küçük işletmelerin hitap edebilecekleri talep boşlukları ortaya çıkmaktadır.
- Toplumlarda hızla yaygınlaşan demokratikleşme bilinci ve bireysellik akımı girişimcilik potansiyeline sahip kişilerin kendi işlerini kurmasında teşvik edici bir faktör olmaktadır.
- Aynı etki yaşamın her kesiminde görülen merkezîyetçilikten ademi merkezîyetçiliğe ve temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye doğru kayış içinde geçerlidir.
- Eğitimin yaygınlaşması, niteliğinin gelişmesi ve bilgilenmenin kolaylaşması ile kişilerde oluşan “kendi kendine yeterlilik” olgusu ve bunun getirdiği bağımsız iş yapma, iş adamlığını ve girişimciliği daha cazip hale getirmiştir.
- Son yıllarda hızla yaygınlaşan özelleştirme politikalarının bir sonucu olarak, daha önce çeşitli devlet kuruluşlarının kendi örgütleri içinde yerine getirdikleri bir takım hizmetler özelleştirilmiştir. Bunun sonucu olarak taşımacılık, yemek hazırlamak, temizleyicilik ve benzeri bir çok mal ve hizmet üretimi küçük ve orta ölçekli işletmeler tarafından devralınmıştır.
- Toplumlarda girişimciliğe bakış açısı değişmiş, bu meslek toplumların değer skalasında hızla yukarı doğru çıkmıştır.

Yaşanan bu değişimle birlikte küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomideki yeri ve önemi artmıştır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler konusundaki değişim, geçmiş yıllarda bu kesime yönelik yaklaşımlar göz önüne alındığında daha iyi anlaşılır. Gerek pratikte gerekse iktisat ve işletme literatüründe sanayi devriminden beri süregelen tartışmasız bir büyüklük tutkusu egemendir. Bu yaklaşım gerek liberal gerekse sosyalist ekonomilerde “ölçek ekonomileri” kavramıyla teorik bir tabana da oturtulmuş, bilimsel bir dayanağa kavuşturulmuştur. “Büyüklüğün sağladığı maliyet tasarrufları” şeklinde ifade edilen ölçek ekonomileri kavramına göre daha düşük maliyetle üretimi mümkün kılan ileri teknolojiler daha büyük ölçeklerde çalışmayı gerekli kılmaktadır. Bu yoldan büyük işletmelerin sağladığı rekabet üstünlüğünün bir sonucu olarak küçük ve orta ölçekli işletmelerin piyasalarda tutunamayacakları, istikbalin büyük işletmelere ait olduğu genel kabul görmekteydi. Rekabet mekanizmasının işlemediği sosyalist ekonomilerde de merkezi planlamada büyük

ölçekli işletmeler tercih edilmekteydi.⁹⁴ Geçmiş dönemlerde büyük ölçekli işletmeye karşı yönelik sonradan bazı avantajlara sahip olması nedeniyle küçük ve orta ölçekli işletmelere doğru kaymıştır.

3.2. KOBİ'lerin Özellikleri

Sanayi yapısı içerisinde KOBİ'ler çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye'deki KOBİ'ler tüm işletmelerin %99.6'sını oluşturmaktadır. Toplam istihdamda % 63.8, katma değerde ise %36 paya sahiptirler. KOBİ'lerin temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Daha az yatırımla daha çok üretim ve ürün çeşitliliği sağlama,
- Daha düşük yatırım maliyetleriyle istihdam imkanı yaratma,
- Talep değişikliklerine ve çeşitliliklerine daha kolay uyum sağlama,
- Teknolojik yeniliklere yatkınlık,
- Bölgeler arası dengeli kalkınmayı sağlama,
- Gelir dağılımındaki çarpıklığı asgariye indirme,
- Ferdi tasarrufları teşvik etme, yönlendirme ve hareketlendirme,
- Büyük sanayi işletmelerinin destekleyicisi ve tamamlayıcısı olma,
- Politik ve sosyal sistemlerin denge ve istikrar unsuru olma,
- Demokratik ve liberal ekonominin ana sigortalarından biri olma.

KOBİ'lerin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Görüldüğü gibi KOBİ'lerin ekonomide tasarrufları yatırıma dönüştürme ve istihdam yaratma gibi büyük rolleri vardır. Bunun yanı sıra büyük ölçekli işletmelere göre, ekonomik ve siyasi konjonktürdeki değişimlere daha çabuk uyum sağlayabilmekte, gerekli önlemleri daha hızlı bir şekilde alabilmektedirler. KOBİ'ler, piyasa sisteminin dinamik unsuru olma, sağlıklı bir rekabet ortamı oluşturma, istikrar sağlama, uzmanlaşma ve yeniliği yakalama gibi oldukça önemli potansiyellere sahiptirler.⁹⁵

⁹⁴ Müftüoğlu, a.g.e., s.30.

⁹⁵ Famil Şamiloğlu ve Utku Uygun, “ KOBİ'lerde Ekonomik Kriz Yönetimi”, (Çevrimiçi) <http://archive.ismmo.org.tr>, (Erişim Tarihi:06 Mart 2009)

3.3. KOBİ'lerin Ekonomideki Yeri ve Önemi

KOBİ'lerin Türkiye'deki pozisyonları ve önemleri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi artmaktadır. KOBİ'lerin karakteristikleri, efektif iş gücü ve kaynak kullanımı ile birleştiğinde işsizliğin azalmasında, iş olanaklarının artmasında, kısa zamanda değişiklere adapte olunmasında, bölgeler arasında gelişmeye imkan sağlamasında, büyük ölçekli şirketlere yetişmiş eleman sağlamasında, ve ülkedeki ekonomik dengelerin sağlamasında etkin rol oynamaktadırlar. Diğer bir perspektiften bakıldığında KOBİ'ler ulusal ekonomide önemli görevler üstlenmektedir. Bununla birlikte ulusal ekonominin uluslararası pazarlara açılmasına yardımcı olmaktadır.

96

KOBİ'ler, ülkelerin sosyal ve ekonomik yapı özellikleri içinde endüstrileşme, sağlıklı kentleşme, en ideal dağıtım ve ticaret uygulamaları için önemli bir özellik taşımaktadır. Bölgelerarası dengesizliğin giderilmesinden, üretim kaynaklarının etkin olarak kullanılmasına kadar ekonominin vazgeçilmez bir unsuru olmuşlardır. Bundan dolayı bütün ülkelerin politika ve stratejilerinin oluşumunda etkin olmaktadır.

KOBİ'ler, ülke ekonomisine bir taraftan yatırım, üretim, istihdam, ihracat ve ödedikleri vergiler açısından katkıda bulunurken, diğer taraftan da coğrafi açıdan ülkenin bütün bölgelerine dağılmış olmaları nedeniyle bölgesel kalkınmada son derece önemli rol oynamaktadırlar. Ayrıca iç göçün önlenerek sağlıksız kentleşmenin önüne geçilmesinde, tam rekabetin sağlanmasında, sosyal barışın korunmasında ve kalifiye eleman yetiştirilmesinde önemli katkılar sağlamaktadır.

Son yıllarda sosyoekonomik anlamda meydana gelen değişiklikler ve sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte ulusal ekonomi politikaları gittikçe birbirine yaklaşmakta, dünyada para, sermaye ve mal hareketleri sınır tanımamaktadır.

⁹⁶ Masum Türker, Lerzan Kavut, "Small and Medium Sized Enterprises and The Role of The Accountancy Profession in Turkey", (Çevrimiçi), www.fcmweb.org, (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009), s.2.

Evrenselleşen piyasa ekonomisinin temeli olan rekabetin yerleşmesi ve devam ettirilebilmesi KOBİ'lerin varlığına bağlıdır. Küreselleşen ekonomi ile birlikte işletmeler ulusal pazarlardan daha çok uluslararası pazarlara üretim yapmaya yönelmişlerdir. KOBİ'ler esnek yapıları dolayısıyla farklılaşan pazarlardaki farklı talepleri karşılayabilmekte aynı zamanda yeni ve yaratıcı ekonomik faaliyet alanları doğurabilmektedirler. KOBİ'ler yeni üretim yöntem ve tekniklerine, yeni stratejilere uyum sağlayabilecek esneklik ve yenilik niteliğine sahip oldukları için sanayileşme sürecinin itici gücünü oluşturmaktadırlar. KOBİ'lerin istihdam yaratmadaki rolü, bölgesel ve yerel kalkınmaya katkıları ve ekonomideki önemi tüm dünya ekonomileri tarafından kabul edilmiştir.⁹⁷

Dünyada 1945–1970 döneminde büyük ölçekli işletmelere ağırlık verilerek ekonomik büyüme ve kalkınma faaliyetleri yürütülmüştür. Fakat bu süre içerisinde KOBİ'lerin büyük işletmeler karşısında üstün yanlarının olduğu anlaşılmaya başlamıştır. Birçok ülkede istihdam yaratmada ve rekabet ortamının sağlanmasında KOBİ'lerin rolü, giderek artmıştır.1970 ekonomik krizi, KOBİ'lerin önem kazanmasına, büyük ölçekli işletmelerin önem kaybetmesine neden olmuştur. Yani, ölçek ekonomisinin öneminin azalmaya başlamasından sonra KOBİ'ler, birçok ülkede 1970 bunalımından sonra kaynakların ekonomik kullanılması, istihdam ve gelir dağılımına katkılarının olmasından dolayı makro ekonomik politikaların temelini oluşturmaya başlamıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri incelendiğinde KOBİ'lere yönelik göstergeler, bu kesimin önemini gayet açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Her ne kadar KOBİ'ler, ülkelere göre tanımsal ve yapısal farklılıklar gösteriyorsa da, dünyanın neresinde olursa olsun değişmeyen bir gerçek, bu işletmelerin bütün dünya ülkelerinin ekonomilerinde göz ardı edilmeyecek katkılara sahip olmasıdır.⁹⁸

Ülkemizde gerek tüzel gerekse gerçek kişiler, rekabetçi ve sürdürülebilir ekonomik yapının yanı sıra sosyal yapının gelişmesi ve refah düzeyinin artması,

⁹⁷ Özlem Yonar, “KOBİ'lerin Dünya Ekonomisindeki Yeri”, (Çevrimiçi), <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=258>, (Erişim Tarihi:06 Mayıs 2009)

⁹⁸ Beytullah Yılmaz, KOBİ'lerin Finansman Sorunlarına Bir Çözüm Önerisi:”Risk Sermayesi Finansman Modeli”, (Çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/Beytullah.doc>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2009), s.2.

demokratikleşme ve demokrasinin yaygınlaşması, yokluğu ve yoksulluğu yok etmek için, istihdamın yeterli seviyeye çıkarılması, gelir dağılımındaki adaletsizliğin giderilmesi gibi birçok ekonomiye katkı sağlayacak faktörün yerine getirilmesi gerektiğinde birleşmişlerdir. Bunun içinde KOBİ'lerin desteklenmesinin ve gelişmesinin önemli rolünün farkına varılmaktadır. Çünkü KOBİ'ler işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Büyük işletmelerde yapılacaklar sınırlıdır. Asıl desteğe ihtiyacı olan küçük ve orta boy özellikle de tüm işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturmaları nedeni ile de küçük işletmelerdir.⁹⁹

Bu bağlamda Türkiye'de 1980'lerin sonundan itibaren KOBİ'lerin desteklenmesi yönünde çalışmalar başlamıştır. KOBİ'lerin ülke ekonomisindeki payını arttırmak, rekabet güçlerini geliştirmek ve sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmeye uygun olarak gerçekleştirebilmek amacıyla Nisan 1990'da Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı(KOSGEB) kurulmuştur. KOBİ politikalarının oluşturulması ve uygulanmasında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Birliği gibi kuruluşlar da rol oynamaktadırlar.

Türkiye'de tüm işletmelerin %99.5'i KOBİ'lerden oluşmakta ve bu işletmeler toplam istihdamın %76'sını sağlamaktadır. KOBİ yatırımlarının, toplam yatırımlar içindeki payı % 38'e ulaşmakta ve toplam katma değer % 27,3'ü yine bu işletmelerce yaratılmaktadır. KOBİ'lerin toplam ihracat içindeki payları, yıllar itibarıyla değişiklik göstermekle beraber, ortalama %10 oranında gerçekleşmekte ve bu kesimin toplam banka kredileri içindeki payı %5'in altında seyretmektedir. Bu oranlar ülke ekonomisinde KOBİ'lerin ne kadar büyük olduğunu ve önemli olduğunu göstermektedir.¹⁰⁰

⁹⁹ İdil Özlem Koç, **Türk KOBİ'leri Bugünü ve Geleceği**, İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım, 2008, s.27.

¹⁰⁰ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, "KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı", (Çevrimiçi), www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3078/strateji.pdf, (Erişim Tarihi: 15 Mart 2009), s.9.

Tablo 2’de Türkiye’de İmalat sanayinde işletmelerin ölçeksel dağılımı; küçük, orta ve büyük işletmelerin sayısı, toplam işletmelerdeki payı, çalışan sayısı, çalışanların payı, katma değer miktarı ve payı ölçüt alınarak rakamsal ve oransal bir şekilde verilmektedir.

Tablo 5. Türkiye’de İmalat Sanayinde İşletmelerin Ölçeksel Dağılımı

Sanayi Ölçeği	İşletme Sayısı	İşletme Payı(%)	Çalışan Sayısı	Çalışan Payı(%)	Katma Değer (Milyar TL)	Katma Değer payı(%)
Küçük Ölçekli Sanayi(1-49)	194.546	98.4	721.469	47.1	37.9	14.1
Orta Ölçekli Sanayi (50-199)	2.247	1.1	213.676	14.0	35.6	13.2
KOS(1-199)	196.793	99.5	953.144	61.1	73.5	27.3
Büyük Sanayi(200+)	982	0.5	595.601	38.9	194.9	72.7
Toplam İmalat Sanayi	197.775	100.00	1.530.745	100.00	268.4	100.00

Kaynak: Beytullah Yılmaz, KOBİ’lerin Finansman Sorunlarına Bir Çözüm Önerisi:”Risk Sermayesi Finansman Modeli”, (Çevrimiçi)
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/Beytullah.doc>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2009), s.2.

Türkiye’de işletmelerin %99,5’inin küçük ve orta ölçekli olduğu, %0,5’inin ise büyük ölçekli olduğu, aynı zamanda KOBİ’lerin istihdam içindeki payının büyük ölçekli işletmelere göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 3’de bazı ülkelerde, KOBİ’lerin ülke ekonomilerindeki önemi işletmeler içindeki payı, toplam istihdam içindeki yeri, toplam yatırım içindeki yeri, toplam ihracat içindeki yeri ve toplam kredilerden aldığı pay ölçüt alınarak oransal olarak verilmiştir.

Tablo 6. Seçilmiş Bazı Ülke Ekonomilerinde KOBİ'lerin Önemi

DEVLET	Tüm İşletmeler İçindeki Yeri(%)	Toplam İstihdam İçindeki Yeri(%)	Toplam Yatırım İçindeki Yeri(%)	Katma Değer İçindeki Yeri(%)	Toplam İhracat İçindeki Payı(%)	Toplam Kredilerden Aldığı Pay(%)
A.B.D	97,2	50,4	38,0	36,2	32,0	42,7
Almanya	99,8	64,0	44,0	49,0	31,1	35,0
Hindistan	98,6	63,2	27,8	50,0	40,0	15,3
Japonya	99,4	81,4	40,0	52,0	38,0	50,0
İngiltere	96,0	36,0	29,5	25,1	22,2	27,2
G. Kore	97,8	61,9	35,7	34,5	20,2	46,8
Fransa	99,9	49,4	45,0	54,0	23,0	48,0
Türkiye	99,8	76,5	56,5	37,7	16,0	28,4

Kaynak: Beytullah Yılmaz, KOBİ'lerin Finansman Sorunlarına Bir Çözüm Önerisi: "Risk Sermayesi Finansman Modeli", (Çevrimiçi) <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/Beytullah.doc>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2009), s.3.

KOBİ'lerin işletmeler içindeki payının çok büyük olduğu görülmektedir. KOBİ'lerin Türkiye'de toplam ihracattaki payı ve toplam kredilerden aldıkları pay diğer ülkelere göre daha düşüktür. Bu da KOBİ'lerin gelişiminin desteklenmesinde bazı sorunların olduğunu göstermektedir. Küreselleşmeyle birlikte hız kazanan dışa açılma sürecinde Türkiye'nin geride kaldığı görülmektedir. KOBİ'lerin uluslararası ticarete ön plana çıkmaları için gelişmeleri yolunda gerekli teşvikler sağlanmalıdır.

DİE 2002 Genel Sanayi İş Yerleri Sayımı (GSİS) 1. aşama sonuçlarına göre, 2000 yılında Türkiye'de toplam 1.881.433 işletme faaliyet göstermektedir. Sayımda tarım dışı sektörlerde faaliyet gösteren ve Maliye Bakanlığı'nda vergi sicil kaydı bulunan tüm işyerleri kapsama alınmıştır. Bu işyerlerinde 6.484.168 kişi istihdam edilmektedir. Tablo 4'de Türkiye'de işletmelerin faaliyet kollarına göre dağılımı, işletme sayısı ve çalışan sayısı ölçüt alınarak gösterilmiştir.¹⁰¹

¹⁰¹ Yılmaz, a.g.m., s.6.

Tablo 7. Toplam İşletmelerin Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı (2002)

Faaliyet Kolları	İşletme Sayısı	Pay (%)	Çalışan Sayısı	Pay (%)	İşletmelerin Ort. Ölçek Büyüklükleri (Çalışan Sayısı/İşletme Sayısı)
Madencilik ve Taşocaklığı	2.394	0,1	70.953	1,1	29,6
İmalat Sanayii	267.184	14,2	2.110.277	32,5	7,9
Gıda, İçki, Tütün	30.988	1,6	267.871	4,1	8,6
Tekstil, Konfeksiyon, Deri	63.412	3,4	749.932	11,6	11,8
Ağaç ve Mantar Ürünleri (Mobilya Hariç)	28.334	1,5	78.120	1,2	2,8
Kâğıt ve Kağıt Ürünleri	2.119	0,1	35.680	0,6	16,8
Basım Yayımları	9.340	0,5	46.274	0,7	5,0
Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri	157	0,0	6.940	0,1	44,2
Kimyasal Madde Ürünleri	4.171	0,2	75.730	1,2	18,2
Plastik-Kauçuk Ürünler	8.999	0,5	83.746	1,3	9,3
Taş ve Toprağa Dayalı Ürünler	12.323	0,7	131.485	2,0	10,7
Ana Metal Sanayii	6.027	0,3	75.467	1,2	12,5
Metal Eşya San. (Mak.Teç.Hariç)	35.258	1,9	137.163	2,1	3,9
B.y.s.(*). Makine ve Teçhizat	18.955	1,0	139.525	2,2	7,4
Büro, Muhasebe, Bilgi İşl. Makineleri	415	0,0	2.524	0,0	6,1
B.y.s. Elektrikli Makine ve Cihazlar	4.355	0,2	37.764	0,6	8,7
Radio, TV, Haberleşme Cihazları	562	0,0	11.955	0,2	21,3
Tıbbi, Hassas ve Optik Aletler, Saat	2.198	0,1	16.729	0,3	7,6
Motorlu Kara Taşıtları ve Karoseri	4.075	0,2	84.171	1,3	20,7
Diğer Ulaşım Araçları	984	0,1	13.052	0,2	13,3
Mobilya	34.427	1,8	115.200	1,8	3,3
Hurda Yeniden Değerlendirme	85	0,0	949	0,0	11,2
Elektrik, Gaz ve Su	3.790	0,2	67.464	1,0	17,8
İnşaat	35.782	1,9	219.702	3,4	6,1
Toptan ve Perakende Ticaret, Komisyonculuk, Tamirat	872.155	46,4	2.057.683	31,7	2,4
Otel ve Lokantalar	175.604	9,3	550.376	8,5	3,1
Ulaştırma, Depolama, Haberleşme	267.729	14,2	505.475	7,8	1,9
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	20.540	1,1	174.544	2,7	8,5
Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri	94.883	5,0	327.263	5,0	3,4
Eğitim Hizmetleri	6.699	0,4	78.770	1,2	11,8
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hiz. Faaliyetleri	101.340	5,4	222.482	3,4	2,2
Genel Toplam	1.881.433	100	6.484.168	100	3,4

Kaynak: Figen Yılmaz, "Türkiye'de Küçük ve Orta Boy İşletmeler" (Çevrimiçi)

https://www.isbank.com.tr/dosya/ekon-tr_kobiler2004.pdf, (Erişim Tarihi: 05 Mart 2009), s.7.

İşletmelerin yoğunlaştığı sektörler, ticaret, komisyonculuk, tamirat; ulaştırma, depolama, haberleşme; imalat sanayii; otel ve lokantalar; diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri ile gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleridir. Toplam işletmelerin % 94,6'sı bu sektörlerde faaliyet göstermektedir. İmalat sanayii işletmeleri içerisinde ise sırasıyla tekstil, konfeksiyon, deri; metal eşya sanayii; mobilya; gıda, içki, tütün; ağaç ve mantar ürünleri ile makine ve teçhizat sektörlerinde yoğunlaşma vardır. İşletmelerin ortalama ölçek büyüklüğü 3,4 kişidir. Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri; madencilik, taşocakçılığı; radyo, TV, haberleşme cihazları; motorlu kara taşıtları, karoseri; kimyasal madde ürünleri; elektrik, gaz, su; kâğıt ve kağıt ürünleri; diğer ulaşım araçları; ana metal sanayii; tekstil, konfeksiyon, deri; eğitim hizmetleri; hurda yeniden değerlendirme ile taş ve toprağa dayalı ürünler ortalama ölçek büyüklüğü mikro işletme boyutunu aşan sektörler olarak sıralanmaktadır.¹⁰²

3.4. Türkiye’de KOBİ Stratejisi

Türkiye’de işletmelerin önemli bir bölümünü oluşturan KOBİ’lerin gelişmesini ve desteklenmesini sağlamak için belirli bir plan dahilinde hareket edilmelidir. Ülke ekonomisine olan katkısını arttırmaya yönelik hükümetler tarafından KOBİ eylem planı oluşturulmaktadır. KOBİ’ler büyük işletmelere göre ekonomik koşullardan daha çok etkilenmektedir. Bu nedenle KOBİ’lerin varlıklarını sürdürebilmesi için ulusal ve uluslararası düzeyde girişimlerde bulunmaktadır.

Avrupa firma ölçekleri esas alındığında, Türk sanayi, AB sanayine göre daha çok KOBİ ağırlıklı bir yapıya sahip bulunmaktadır. Ekonominin bütünü AB ekonomisi ile kıyaslandığında ise, Türkiye’de tarım sektörü payının ve tarım sektöründe istihdam edilen kırsal alan nüfusunun AB ortalamalarından çok yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, bu durum kentleşme hareketine paralel olarak gelişmiş ülke normallerine doğru hızlı bir değişim içindedir. Bu bağlamda AB KOBİ politikalarında birliktelik sağlamak amacıyla başlatılan CC BEST çalışması, 19-20 Haziran 2000 tarihli Feira Zirvesinde yayımlanan AB KOBİ şartı ile daha somut bir nitelik kazanmış olup, Türkiye 23 Nisan 2002 tarihinde Slovenya'nın Maribor

¹⁰² Yılmaz, a.g.m., s.6.

şehrinde düzenlenen konferansta diğer aday ülkelerle birlikte Şart'ı teyit etmiştir. Türkiye, bu Şartı onaylamakla tüm kurum ve kuruluşlarıyla somut adımlar atmaya, program ve projeler üretmeye, gerekli kaynakları tahsis etmeye söz vermiş bulunmaktadır. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, küçük ve orta boy işletme (KOBİ)'lere yönelik olarak geliştirilen temel strateji, KOBİ'lerin verimliliklerinin, katma değer içindeki paylarının ve uluslararası rekabet güçlerinin artırılması esasına dayanmaktadır.¹⁰³

Bu hedeflere ulaşmak için, piyasa koşulları ve, uluslararası anlaşmalar kapsamındaki yükümlülükler dahilinde KOBİ'lere daha elverişli bir yatırım ortamı yaratılmasını hedefleyen politika ve programlar geliştirilmekte, kamunun piyasa yapıcı rolü ile müdahale alanları belirlenmekte, bu politika ve programların etkinliğinin artırılmasında özel sektörün oynaması gerekli rolü belirleyen tavsiye kararları oluşturulmaktadır. KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yıllık Programlar ve Ulusal Programda belirtilen ilke ve esaslar çerçevesinde, KOBİ'lerin mevcut durumunu ortaya koymakta ve söz konusu temel strateji belgeleri ışığında, yukarıda belirtilen hedeflere ulaşmak için alınması gerekli tedbirleri belirlemektedir.¹⁰⁴

AB'ne uyumu sağlayabilmek açısından alınan bu kararlara uyulması gerekmektedir. KOBİ'lerin de problemlerine bu standartlar çerçevesinde çözümlerin bulunması için çalışmalar yapılmaktadır. KOBİ'lerin geliştirilmeye çalışılmasıyla hem iç pazarda hem de dış pazarda rekabet güçleri arttırılmaktadır. Ekonominin temel taşlarından olan KOBİ'lerin teknolojik yetersizlik, finansal problemler, bilgi eksikliği ve rekabet edememe gibi sorunları da bu anlamda çözümlenmeye çalışılmaktadır.

KOBİ'lere yönelik politikaların belirlenebilmesi için kamu ve özel sektör kuruluşlarına düşen görevlerin açık bir şekilde ifade edilmesi, ana strateji unsurları ve tespit edilen temel sorunlar çerçevesinde bunların çözümlenebilmesi adına yerel ve uluslararası kaynaklar kullanılarak uygulanması gerekli görülen projelerin

¹⁰³ Ali Coşkun, "21.Yüzyılda Türkiye'nin Sanayi ve Kobi Stratejileri", (Çevrimiçi), <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/35.pdf>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2009), s.860.

¹⁰⁴ a.g.m., s.861.

belirlenmesi amacıyla bir Eylem Planı oluşturulmuştur. Eylem Planı aşağıda belirtilen ve Avrupa Şartı'na paralel bir yapıda tasarlanmıştır.¹⁰⁵

- Daha ucuz ve daha hızlı iş kurma süreçleri geliştirilmesi,
- Daha iyi kanun ve mevzuat düzenlemesi yapılması,
- Nitelikli personel eğitiminin gerçekleştirilmesi,
- İnternet üzerinden erişim ve anında işlem imkanlarının geliştirilmesi,
- Yeni pazarlara açılma,
- Girişimcilik eğitimi ve öğretimi,
- Vergilendirme ve finans konularında iyileştirme yapılması,
- KOBİ'lerin teknoloji ve yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesi,
- KOBİ'lerin internet üzerinden en iyi uygulamalar hakkında bilgi sahibi olabilmeleri ve üst düzey KOBİ desteklerinin geliştirilmesidir.

Bu alanlardaki yapılacak düzenlemelerle iş dünyasının büyümesini ve rekabet edilebilirliği sağlamak, girişimciliği teşvik etmek, mevcut pazarların dışına çıkabilmek, finansal ortamı geliştirebilmektir.

KOBİ politikalarının oluşturulması ve uygulanması sürecinde birçok kamu kuruluşu görev almaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT), KOBİ politikalarını da kapsayan uzun vadeli kalkınma planları ve yıllık programların hazırlanmasından sorumludur. DPT, Kalkınma Planlarının hazırlanması sürecinde ilgili tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarının da görüşlerini alarak KOBİ'lere dair makro politikaları belirlemekte ve bu politikaların uygulanmasının etkinliğini artırmak amacıyla kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamaktadır. Buna ilaveten, gelişmeleri değerlendirerek, gerekirse, politikalar üzerinde gerekli değişiklikleri önermektedir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve ilgili kuruluşu Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), KOBİ politikalarının temel uygulayıcısı konumundaki kamu kuruluşudur. Hazine Müsteşarlığı ve Dış Ticaret Müsteşarlığı da bu kesime yönelik teşvik programlarının uygulayıcısı olan kuruluşlardır. KOBİ politikalarının uygulanmasında, TOBB ve

¹⁰⁵ a.g.m., s.862.

TESK de ana meslek kuruluşları olarak önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, KOBİ'lere finansman ve teminat konularında T.Halk Bankası A.Ş., Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği (TESKOMB) ve Kredi Garanti Fonu A.Ş (KGF) aracılığıyla destek olunmaktadır. Faaliyet alanları kapsamında KOBİ'lere hizmet veren diğer kuruluşlar ise Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV), Türk Standartları Enstitüsü (TSE), Türk Patent Enstitüsü (TPE) ve Türk Akreditasyon Kurumudur (TÜRKAK).¹⁰⁶

Devletin yapması gereken düzenlemelerin yanında KOBİ'lerinde kendilerinin yapmaları gereken düzenlemeler vardır. İşletmelerin başarılı olabilmesinin önkoşulu stratejik planlamadır. KOBİ'ler için stratejik planlamadaki sekiz temel adımı şöyle sıralayabiliriz.¹⁰⁷

- İşin açık tanımı yapılmalıdır.
- Çevre faktörlerinin analizleri yapılmalıdır.
- Şirketin güçlü ve zayıf yönleri belirlenmelidir.
- Rakiplerin analizleri yapılmalıdır.
- Şirketin amaç ve hedefleri belirlenmelidir.
- Uygun stratejiler tayin edilmelidir.
- Stratejik plan harekete geçirilmelidir.
- Planın uygulanması kontrol edilmelidir.

İşletme pazara girmek ve orada başarılı olabilmek için ilk önce kendini tanımalı, neler yapabildiğini ve rakiplerine göre nerede olduğunu bilmek zorundadır. Stratejik yol haritasının (SYH) amacı; KOSGEB desteklerinin daha etkin olması ve işletmelere katkısının artırılmasıdır. İşletmelerin gelecek 3 yıl ile ilgili oluşturacakları planlamaları belirli bir format ile yazılı hale getirmelerinin

¹⁰⁶ DPT, a.g.m., s.12.

¹⁰⁷ Ercan Alptürk, **Ekonominin Dinamosu, Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler (KOBİ) Rehberi**, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2008, s.26.

sağlanması ve KOSGEB’den alabilecekleri desteklerin nitelik ve zamanlamasının en fazla fayda sağlayacak şekilde planlanması bu kapsamdadır.¹⁰⁸

3.5. Türkiye’de KOBİ’lerin Sorunları

Kobilerin finansal, pazarlama, yasal, yönetsel ve bürokratik sorunları gerçek potansiyellerine ulaşmalarını engellemektedir. KOBİ’ler gelişmekte olan ekonomilerde, ekonomik büyüme ve gelişmeye önemli ölçüde katkı sağlamalarına karşın, ciddi sınırlamalarla da karşılaşmaktadırlar. Gaskil ve diğerleri (1993), KOBİ’lerin başarısızlığı ile ilgili dört unsur saptamışlardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:¹⁰⁹

- Uzun vadeli stratejik planlama ve personel planlamasından yoksun olmak,
- Kaynak kıtlığı ve finansal zorluklar,
- Müşteri ihtiyaçlarını karşılamada ve rekabete cevap vermedeki zorluklar,
- Yönetim giderlerinin yüksek oluşu.

Rutledge ve Wilson (1994) ise, çalışanların işletmede tutulamaması, işçi maliyetleri, yasal düzenlemeler ve makul faiz oranlarında finansman sağlayamama durumunu önemli problemler olarak belirtmektedir. Miller ve Arkadaşları (2002) ise, KOBİ’lerin karşılaştıkları sorunlar için yapılması gerekenleri şu şekilde sınıflandırmışlardır:¹¹⁰

- Finansman temini,
- Genel yönetim giderlerinin düşürülmesi,
- İşçi maliyetlerinin düşürülmesi,
- Devlet düzenlemeleri ve yasalar,
- Kalifiye eleman bulunması ve elde tutulması,
- Ürün ve hizmetin fiyatlandırılması,

¹⁰⁸ a.g.e.

¹⁰⁹ Cemile Çelik ve Himmet Karadal, “KOBİ’lerin Sorunları ve Çözüm Stratejilerinin Algılanan Performans Üzerine Etkileri: (Aksaray ve Mersin Örneği)”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:16, S:2, (2007), Çevrimiçi, <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi.asp?dosya=439>, (Erişim Tarihi: 02 Nisan 2009), s.121.

¹¹⁰ a.g.m.

- Pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi.

Bu çerçevede KOBİ'lerin sorunları şu şekilde sınıflandırılabilir.

Bilgi teminindeki zorluklar ve elde edilen bilgilerin değerlendirilmesindeki yetersizlikler nedeniyle KOBİ'ler teknolojik değişikliklere ayak uyduramamakta ve gerekli önlemleri alamamaktadırlar.¹¹¹ KOBİ'ler teknolojik gelişmeleri takip edebilme bakımından büyük ölçekli işletmelere göre daha zayıf kalmaktadırlar. Oysaki teknoloji kullanımının arttırılmasıyla, mevcut pazarın ihtiyaçları daha çabuk ve kolay bir şekilde karşılanabilmektedir.

Büyük ölçekli işletmeler teknolojiyi kullanabilme anlamında KOBİ'lere göre daha avantajlıdırlar. Bunun sebebi de büyük ölçekli işletmeler, genelde bütün işlevlerini ekonomik açıdan inceleyebilmekte, analiz edip yorumlayabilmekte ve bu yolla bir takım ekonomik sonuçlar ortaya koyabilmektedirler. Daha dar anlamda büyük işletmeler, yeni mal ve üretim süreçlerinin ortaya çıkarılmasına yönelik sistemli ve bilinçli çalışmalar yapabilmektedirler.

Ne var ki, bu olgular KOBİ'ler açısından oldukça kısıtlıdır. Gelişen endüstriyel yapılanmalar, küresel rekabet, değişen tüketici zevk ve alışkanlıkları ve benzeri gelişmelerin KOBİ'ler açısından izlenebilmesi birçok zorluk doğurmaktadır. Orta Büyüklükteki İşletmelerden ancak bir kısmının ar-ge eylemlerine yönelip; ilgili verilere ulaşabilmeleri, bilgileri anlamlı hale getirebilmeleri, teknolojik yenilikleri izleyebilmeleri, temel araştırma ve uygulamalı araştırma yapabilmeleri ve nihayet geliştirme eylemlerinde bulunabilmeleri olasıdır. Özellikle küçük işletmeler pazara ilişkin nedenler, toplumsal nedenler ve örgütsel nedenlerle ar-ge departmanı kurmayı düşünseler bile, buna ilişkin program ve bütçe oluşturamamaktadırlar. Ar-Ge ile ilgili sorunlar kapsamında teknolojik gelişmelerin yadsınamaz bir yeri vardı.¹¹²

¹¹¹ Aybeniz Akdeniz Ar, Hüseyin İskender, Türkiye'de KOBİ'ler ve KOBİ'lerde Planlama, Uygulama ve Denetim, **Mevzuat Dergisi**, S:87, (2005), Çevrimiçi, <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/03a/06.htm>, (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2009), s.4.

¹¹² Tahir Akgemci, "KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler" , (Çevrimiçi) http://www.kobider.org.tr/resim2/kobi_sorunlar_destekler.pdf, (Erişim Tarihi: 03 Mayıs 2009), s.36.

Ulusların rekabetçi üstünlüklerini belirleyen temel faktörler arasında yer alan bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, bilinçli çabaları ve politika üretme arayışlarını yoğunlaştırmaktadır. AR-GE harcamalarının GSMH içerisindeki yüzdesi dikkate alındığında, İsveç'te 3.59, Almanya'da 2.26, Fransa'da 2.32, İngiltere'de 1.94'tür. Türkiye'de ise bu oran 0.45 ile en düşük seviyede kalmıştır.¹¹³

3.5.1. Üretimle İlgili Sorunlar

Tedarikleme, teknoloji, ürün tasarımı, ürün geliştirme, standardizasyon ve nitelikli personel; üretimde kalite unsurunun evrensel boyutlarda elde edilmesinde rol oynayan çok önemli faktörlerdendir. Tedarikleme üretimde kullanılan malzeme, hammadde veya ayrı mamüllerle ilgili olup, üretimle iç içedir. Hammadde ve ana malların tedariğinde nitelik, miktar, ihtiyaç duyulduğunda bulunabilme ve fiyattan kaynaklanan bazı sorunlar yaşanabilmektedir.¹¹⁴

KOBİ'ler düşük düzeydeki hammadde ve yarı mamul siparişlerinden dolayı fiyatlar ve vadeli koşullar nedeniyle girdi temininde sıkıntılar çekmekte, bu da onların rekabet şanslarını azaltmaktadır. Ayrıca, finansal güçlükler, teknoloji ve enformasyon konusundaki yetersizlikler, kalitesiz üretim ve alt yapı yetersizlikleri, KOBİ'lerde üretim kaybına neden olan diğer faktörler arasında yer almaktadır. Üretimde karşılaşılan bir diğer sorunda teknolojiden kaynaklanmaktadır. Bilgi işlem teknolojisinin yönetim, üretim ve dağıtım alanlarındaki etkinliğinin artması, işletme bazında yeni örgütsel düzenlemelere gidilmesi ve değişen tüketici talebi karşısında, üretim sistemlerinin daha esnek bir yapıya kavuşturulması, bu dönüşümün en temel özelliklerindedir. Tüketici talebi artık daha kaliteli ve üstün tasarımlı farklılaşmış ürünlere yönelmektedir. Üretilen mal ve hizmetlerde, belirli kalite normlarının tutturulması imalat sanayinin özellikle bugün içinde bulunduğu aşamada daha da önemlidir.¹¹⁵

¹¹³ Çelik ve Karadal, **a.g.m.**, s.121.

¹¹⁴ Akgemci, **a.g.m.**, s.27.

¹¹⁵ Mutlu Uygun ve Halim Kazan, "KOBİ'lerin Üretim Sorunlarının Tespiti ve Rekabet Güçlerinin Artırılmasında Teknoloji Faktörü: Konya Örneği", (Çevrimiçi), http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf%5Cbildiri_46.pdf, (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2009), s.9.

3.5.2. Pazarlama Yönetimi İlgili Sorunlar

Modern pazarlama kavramı, herşeyin pazar ile başladığını kabul etmektedir. Bu nedenle, KOBİ'lerin başarılarında pazar üzerinde yoğunlaşmak önem kazanmaktadır. Pazarlamanın üretimini yaptığımız mal veya hizmetin size kar olarak geri dönebilmesinde çok büyük bir payı vardır. KOBİ'ler hedef pazarlarını tanımlamada ve pazarlama stratejisi belirlemede yetersizdirler. Bu nedenle yeni pazarlara girememektedir. Çünkü pazar araştırması yapmadan kişisel gözlemlerini kullanmaktadırlar. Türkiye'de işletmelerin fizibilite çalışmalarını doğru yönde gerçekleştirdikleri söylenemez. Türkiye'de hazırlanan çeşitli fizibilite raporlarına eleştirel bir gözle bakıldığında, bu çalışmaların tatmin edici olduğunu söylemek oldukça güçtür. Bunların birçoğunda talep tahmini kapasite ve yer seçimi gibi önemli konuların birkaç satırla geçiştirildiği görülmektedir. Halbuki elde edilebilecek bilgilerin nitel ve nicel özelliğine, para ve zaman kısıtına, yatırım projesinin büyüklüğüne, hedeflenen pazarların coğrafi ve ekonomik özelliklerine, rekabet şartlarına ve nihayet proje vasıtasıyla hedeflenen amaca bağlı olarak fizibilite çalışmaları gerçekleştirilmeli, ağırlıklar ve kritik noktalar tespit edilmelidir.¹¹⁶ Eğer bu çalışmalar yapılmazsa yatırımı yaptıktan sonra katlanılacak maliyet, fizibilite çalışmasında katlanılan maliyetten daha fazla olacaktır.

İşletmeler varlıklarını sürdürebilmek için değişen tüketici tercihlerini yakından takip etmek zorunda ve buna yönelik ar-ge çalışmalarını yapmaları gerekmektedir. Fakat KOBİ'ler bu çalışmaları yapmak yerine kendi deneyimlerinden yola çıkarak bazı sonuçlara varmaktadır. Buda pazardaki etkinliklerini azaltmaktadır. KOBİ'ler daha çok yerel pazarlara hitap etmektedirler. Genelde yöresel işletmeler olduklarından geniş bir alanda etkinlik sağlayamamaktadır.

3.5.3. Örgütlenme ve Yönetim ile İlgili Sorunlar

KOBİ'lerin yönetim ve organizasyon anlamında karşılaştıkları sorunları aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

¹¹⁶ Esin Okay, Kerem Alkin, **Türkiye'de KOBİ'lerin Basel II'ye Uyum Süreci ve Öneriler**, İstanbul: İTO Yayınları, 2008, s.69.

Planlamadaki Sorunlar: İşletmeler belirlemiş oldukları alt amaçlar doğrultusunda faaliyet gösterirler. Bu amaçlara en etkin ve verimli şekilde ulaşmak içinse, planlara ihtiyaç duyarlar. KOBİ'lerde uzun vadeli planlamanın yapılamaması ve genelde bu konuda bir planlama uzmanının da istihdam edilememesi, planlamanın genelde işletme sahibi ve ortakları tarafından ve bilimsel metotlarla değil de, sezgiye dayanılarak yapılması, planlamada amaçların belirlenememesi ve alternatif planlar geliştirilmemesi planlamadaki başlıca sorunlar arasında sayılabilir.¹¹⁷

Örgütlemadaki Sorunlar: KOBİ'lerde iş bölümünün kolay olmasına karşılık, formel yapılanmaya yeterince önem verilmemesi ve uygun bir liderlik biçiminin seçilememesi sorunlara neden olabilmektedir.¹¹⁸ Türk işletmelerinin aynı zamanda kurucuları olan sahipleri, genellikle mühendis, teknisyen veya usta kökenli kişilerdir. Bu durum özellikle ekonomik gelişmenin dinamik ve sürükleyici kesimini oluşturan sanayi sektörü için geçerlidir. Söz konusu şahıslar, üretim konusunda çok yetenekli ve tecrübeli olmalarına rağmen, piyasaya yönelik düşünme ve değerlendirme açısından finansman ve yönetim fonksiyonlarının icrasında yeterli seviyede başarılı olamamaktadırlar. Yani üretici sıfatıyla elde ettikleri başarıları, iyi bir yönetici, pazarlamacı ve finansmancı olarak elde edememektedirler.¹¹⁹

Yöneltmedeki Sorunlar: Çoğunlukla formel bir yapıya sahip olmayan küçük işletmeler açısından haberleşmenin önemi göz ardı edilmemelidir. KOBİ'lerin sahibi veya yöneticisinin piyasa verilerinin temini ve değerlendirilmesinde, mesleki ve teknik bilgilerinin yetersiz kalması, sorunların giderilebilmesi için uzman eleman istihdamından kaçınmaları, genelde alternatif yönetici istememeleri, yetki devretmemeleri vb. gibi durumlar, yanlış kararlarla esnekliklerinin azalmasına ve başarısızlığa neden olabilmektedir.¹²⁰ Karar alma, modern işletmecilik fonksiyonlarından biri olup, istenilen sonuca ulaşmak için mevcut seçenekler arasından bilinçli olarak seçim yapma sürecini ifade eder. Günümüz işletmeleri açısından karar almanın önemi hızla artmaktadır. Küreselleşme, Gümrük Birliği ve AB kapsamında gelişen ekonomik koşullarla beraber gündeme gelen teknolojideki

¹¹⁷ Ekşi, a.g.e., s.61.

¹¹⁸ a.g.e., s.62.

¹¹⁹ Okay, Alkin, a.g.e., s.70.

¹²⁰ Ekşi, a.g.e., s.60.

yeniden yapılanmalar ve yeni üretim sistemlerinin uygulamaya geçirilmesi gibi rekabet ortamları, günümüzde karar alma işlemini yöneticilik kavramıyla eşdeğer bir anlama ulaştırmıştır. Herhangi bir işletme yönetiminin alacağı karar çok çeşitli olabilir. İşletme yöneticisi, işletmeyle ilgili olarak birçok karar almak zorunda kalabilir.¹²¹ Özellikle kriz dönemlerinde de karar verme sürecinin, krizin vereceği zararları azaltabilmesi için hızlandırılması gerekmektedir. Zaman bu dönemlerde en iyi kullanılması gereken unsurdur.

Personel planlaması sorunları: Uzmanlığın büyük önem kazandığı günümüzde, çok yönlü eleman istihdamının zorunluluğu KOBİ'leri ilgilendiren bir başka sorundur. Yapılan araştırmalar, ülkemizde KOBİ'lerin yeteri kadar eğitilmiş işgücüne sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır. Türkiye'de KOBİ'lerde çalışan elemanların çoğu sadece çıraklık eğitimi almıştır. Bu da KOBİ'lerde verimliliği düşürmektedir.¹²² İşletmelerde nitelikli elemanın yetersiz oluşu ve birçok işletme sahibinin kendinden daha bilgili elemanlarla çalışmaktan rahatsız olması, işletme içi huzursuzluklara neden olabilmektedir. Ayrıca, işletme sahibinin yerine geçecek kişinin zamanında tespit edilmemesi ve yeterince yetiştirilmemesi, söz konusu şahsın bazı sebeplerden dolayı işten ayrılması durumunda, birtakım idari boşlukların oluşmasına sebep olabilmektedir.¹²³

Globalleşme, bilgi ekonomisi, hızlı değişen bilgi ve iletişim teknolojileri, yeni pazar fırsatları ve ekonomik krizlerin yaşandığı bir ortamda giderek karmaşık duruma gelen işletme faaliyetleri ve büyüyen işletme ölçeği karşısında, işletme kurucusunun ve aile bireylerinin bilgi ve becerilerinin yetersiz kalması, değişime uyum sağlamayı güçleştirmektedir. Ayrıca, yeni uzmanlık alanlarının ortaya çıkması, bilginin önemli bir değer haline gelmesi, işletme-çevre ilişkilerinin önem kazanması ve organizasyon yapılarının karmaşık duruma gelmesi nedeniyle zaman ve bilgi düzeyi açısından girişimci yetersiz kaldığından işletmelerde başka yöneticilere de gereksinim duyulmaktadır. İşletmelerde insana, kontrol edilmesi gereken bir maliyet unsuru olarak bakmak yerine, yenilenebilir bir stratejik kaynak ve yönetime yardımcı

¹²¹ Akgemci, **a.g.m.**, s.37.

¹²² Çelik, Karadal, **a.g.m.**, s.122.

¹²³ Okay, Alkin, **a.g.e.**, s.70.

olacak, geliştirilebilir bir kaynak olarak bakılması, işletme yönetimi ve gelişimi açısından son derece önemli değişimdir.¹²⁴

Koordinasyondaki Sorunlar: KOBİ yönetimleri açısından göz ardı edilemeyecek derecede önemlidir. Bu fonksiyon, “bir işletmenin yönetsel faaliyetlerini kolaylaştırmak ve başarı şansını artırmak için, departmanlar ve eylemler arasında uyum sağlanmasına yönelik çalışmaları kapsar.”¹²⁵

Bu sorunların başlıcaları kabul görebilecek yalın bir örgüt yapısı kurulamaması; amaç, plan ve programlarının uyumlaştırılmaması; örgüt içi iletişim biçiminin patron veya ortakların kişisel uygulamalarına bağlı olarak şekillenmesi; işbirliği ve ekip çalışması ruhunun patron, ortak veya yakınlarının tutumlarına bırakılıp, kararlara katılımda astların yeterince özendirilmemeleridir.¹²⁶

Denetimdeki Sorunlar: Kontrol (denetim), yönetim fonksiyonlarının sonuncusu olarak, KOBİ’ler açısından da önem taşır. Kontrol, “işletme örgütünde gerçekleşen eylemler ile planlananların karşılaştırılması ve varsa sapmaların nedenlerinin saptanıp, giderilmesi süreci” dir. KOBİ sahip, ortak ve/veya yöneticileri genel anlamda şu tür kontrol alanları içinde iş görmektedirler.¹²⁷

- Personel yönetimi ile ilgili kontrol,
- İşletme dışı, çevresel ilişkilerin kontrolü,
- Tedarik aşamasından üretim sonrasına kadar kontrol,
- Pazarlama kanallarının etkinliğine yönelik kontrol,
- Yönetsel faaliyetlerin kontrolü,
- Finansal kontrol.

¹²⁴ Celalettin Serinkan ve Hasan Cabar, “KOBİ’lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları:Denizli’deki Tekstil İşletmelerinde Bir Araştırma”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, C:5, S:1, (2008), Çevrimiçi, <http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/uib/article/viewFile/446/283>, (Erişim Tarihi: 12 Mart 2009), s.6.

¹²⁵ Akgemci, **a.g.m.**, s.25.

¹²⁶ Ekşi, **a.g.e.**, s.61.

¹²⁷ Akgemci, **a.g.m.**, s.25.

Bu süreçte karşılaşılan sorunlar arasında, mal ve hizmetler ile beşeri kaynaklarda kabul gören bir standart olmaması, örgütsel uygulamalarda zaman yönetiminin uygulanamaması, mal ve hizmet üretiminde plan ve program yoksunluğunun neden olduğu kargaşa ortamı, performans değerlendirme kriterlerinden ve bilgi işlem sistemlerinden yeterince yararlanılamaması ve düzeltici eylemlerin patron, ortak veya yakınlarının inisiyatifine bırakılması sayılabilir. İşletmenin etkin kontrollerin sağlanmasıyla hataların bulunup, zamanında düzeltilmesi ve birikerek daha büyük sorunlara sebep olması da engellenmektedir.

3.5.4. İhracat ile İlgili Sorunları

İhracatın ülke ekonomisi ve kuruluşlar yönünden büyük bir öneme sahip olduğu somut bir gerçektir. İhracat, ülke ekonomisinin gelişmesinde ve kalkınmasında önemli rol oynar. Bununla beraber ekonominin yeterli derecede ihraç edilebilir mal üretmesi; ihracatın gerçekleşmesi ve beklenen faydaların sağlanmasında kritik bir faktördür. Günümüzde ihracat, gelişen ve gelişmekte olan ülkelerde, büyük ve küçük ekonomilerde ve hatta KOBİ'lerde dünya ticaretindeki gelişmeler ışığında önem verilen ve değişik ticaret geliştirme programları ile desteklenen bir faaliyet olarak görülmektedir.¹²⁸

KOSGEB, Türkiye'deki 40.000 KOBİ'yi kapsayan dev bir anket çalışması hazırlamıştır. KOBİ'lerin % 56'sı ihracat yapmıyor veya yapamıyor, % 46'sı kaynak yetersizliği çekerken, % 63'ü ek finansmana ihtiyaç duyuyor ve buna rağmen % 70'i kredi kullanmıyor. KOBİ'lerin % 56'sının tescilli markası, faydalı modeli veya patenti bulunmazken % 83'ü yurtdışı fuarlara katılmıyor, % 60'ı istatistiksel kalite kontrol, % 72'si performans yönetimi, % 76'sı bilgisayar destekli üretim-satış planlamasından faydalanmıyor. Neredeyse tamamı bugüne kadar üretim, planlama ve kontrol, yönetim organizasyonu ya da satış ve dağıtım konularında hiç danışmanlık hizmeti almamışlar.¹²⁹

¹²⁸ a.g.e., s.30.

¹²⁹ Okay, Alkin, a.g.e., s.68.

Tablo 8. KOBİ'lerin İhracat Yapamama Nedenleri

Kaynak yetersizliği	% 46,65
İç pazarda tatmin	% 19,57
Dış pazarı tanımama	% 16,81
Aracı işletme bulamama	% 6,81
Kaliteli mal sunamama	% 3,4
Uygun fiyatta sunamama	% 3,51
Yabancı dil eksikliği	% 2,7

Kaynak: Esin Okay, Kerem Alkin, **Türkiye’de KOBİ’lerin Basel II’ye Uyum Süreci ve Öneriler**, İstanbul: İTO Yayınları, 2008, s.68.

Bu tabloda görüldüğü gibi KOBİ’lerin ihracat yapamama sebepleri arasında % 46,65’lik oranla kaynak yetersizliği ilk sırada gelmektedir. Kimi işletmeler iç pazarın yeterli olduğunu kimi işletmeler de dış pazarı tanımadıkları için ihracat yapmadıklarını belirtmişlerdir. Bir diğer sebepte ihracat yapabilmek için ürünlerin belli bir standart da ve rekabetçi fiyatlarla satışa sunulması gerekmektedir. Ürünlerin belli bir kalitede olması, ihracatın sürekliliğini de sağlar. Örneğin, Çin mallarının tüketicilerin gözündeki imajı kalitesiz olduğu ve bu nedenle ucuz satıldığıdır. En son sırada yer alan sebepte yabancı dilin yarattığı sorun kaynaklı ihracat yapılamamasıdır.

KOBİ’lerde ihracatı arttırabilmek için üretimde revizyona gidilmesi gerekmektedir. Üretimde kalitenin ve standardizasyonun sağlanması gerekmektedir. Teknolojik eksikler, dış pazarları tanımama, yeterli sermayeye sahip olamama, ülkenin dış ticareti geliştirici teşviklerinden haberdar olmama gibi sebeplerle Türk KOBİ’lerinin dış pazarda rekabet gücü azalmaktadır. İşletme dışındaki sorunlar aşağıdaki gibidir:¹³⁰

- KOBİ’lerin dış pazarda etkin olabilmesi için devletinde üzerine düşen görevi yapması gerekmektedir.

¹³⁰ Akgemci, **a.g.m.**, s.30.

- KOBİ'leri ihracata yönlendirmek veya ihracatlarını geliştirmek için planlı bir strateji izlenmemesi,
- Küçük sanayi sektörünü geliştirmeyi ve bu sektörün ihracata katkısını artırmayı hedefleyen amaçların açıkça ortaya konmaması,
- Mevcut amaçların küçük sanayi sektörünün ihracatının gerçekleştirilmesine yönelik olmaması,
- KOBİ'leri desteklemek için belirlenmiş bir hedef olsa dahi alınan önlem ve uygulamaların bu amaca uygun olmaması,
- KOBİ'ler için talep piyasasını koordine edecek bir kuruluşun olmaması,
- İç piyasa şartlarının dış piyasaya göre daha cazip olması,
- İhracatta mevcut uygulamaların KOBİ'lerin aleyhine işlemesi,
- Bürokratik engellerin olması,
- Teşvik tedbirlerinin yetersizliği,
- KOBİ'lerin organize olmamalarıdır.

3.5.5. Finansman ile İlgili Sorunları

Türkiye'de ve dünyada KOBİ'lerle ilgili olarak yapılan çalışmalarda finansman sorunlarının başta geldiği görülmektedir. Finansman sorunları, beklenmeyen ödemeler, kredi maliyetleri ve kredi alma koşullarının ağırlığı şeklinde sıralanabilir. Finansman sorunlarının başında, işletme sermaye ihtiyacının hızla artması, kredi maliyetlerinin yükselmesi, alacakları zamanında tahsil edememek, dördüncü sırayı ise kredi temininde güçlükler oluşturmaktadır.¹³¹ Aynı zamanda teşviklerden yeterince faydalanılamaması, işletme sahiplerinin finansal yönetim açısından bilgisiz olması ve profesyonel finans yöneticisi çalıştırmaması gibi sorunlarda vardır. Yabancı kaynak sağlamadaki güçlükler, kaynak tedarikinde yüksek maliyet ve kredibilite düzeyinin düşük olması da önemli finansal sorunlar arasındadır.¹³²

KOBİ'lerin finansal sorunlarını ülkenin genel ekonomik yapısından ayrı düşünmek elbette ki olanaksızdır. Yaşanan krizler KOBİ'leri de önemli ölçüde etkilemekte ve

¹³¹ Çelik, Karadal, **a.g.m.**, s.121.

¹³² Mehmet Cihan ve Mehmet Tekinkuş, "Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Avrupa Birliği'ne Uyum Süreci: Gaziantep Örneği", (Çevrimiçi) <http://www.econturk.org/Turkischeconomy/P455.pdf>, (Erişim Tarihi: 14 Şubat 2009), s.10.

varlığını devam edemez hale getirmektedir. Buna rağmen, bağımsız derecelendirme kuruluşları ile bankalar tarafından derecelendirmeye tabi tutulacak olan KOBİ'lerin değerlendirilecek olan özelliklerinin en başında sahip olduğu işletme sermayesi gelmektedir. Nitekim güçlü sermaye yapısına sahip KOBİ'lere verilen kredi maliyetlerinin diğer KOBİ'lere verilen kredilerle karşılaştırıldığında daha düşük olduğu görülmektedir. Faaliyetlerini öncelikli olarak öz kaynaklarıyla finanse etmekte olan KOBİ'ler, diğer finansman araçlarını göreceli olarak daha az tercih etmekte, yetmediği noktadan itibaren ticari bankaları kullanmaktadır.¹³³

Ülkemizdeki KOBİ'ler, diğer ülkelere göre kredi hacminden daha az yararlanmaktadır. KOBİ'lerin bankacılık sisteminden kullandıkları kredilerin, toplam kredi içindeki payı çok fazla değildir. Uzmanlar, KOBİ'lere esnek garanti anlaşmaları adı altında uygun oranlarla orta ve uzun vadeli kredilerin verilmesi amacıyla özel, kamu ve yarı kamu finans kurumlarının oluşturulmasını önermektedirler. Sanayi alanında KOBİ'lere az maliyetli kredi imkanlarının sağlanması son derece önem taşımaktadır. Türk KOBİ'lerinin gerekli kredi olanaklarına yeterince düşük maliyetle sahip olabilmeleri sağlanabilmelidir.¹³⁴

TOBB'a göre, KOBİ'lerin en önemli problemi yetersiz ve yüksek maliyetli finansmandır. Bankalara yönelmemelerinin başlıca nedenlerinden birisi bilançolarının kredilendirmeye uygun olmamasıdır. Bankacılık kesiminden kredi kullananların oranı % 5'in altındadır. KOBİ'lere hizmet verecek sermaye piyasası imkanları da geliştirilememiştir. Finansal ortam KOBİ'ler açısından çeşitli olumsuzluklar taşımakta, ayrıca kamunun sağladığı desteklerde kısıtlı kalmaktadır.¹³⁵

KOBİ'lerin finans anlamında karşılaştıkları diğer bir sorun sermaye faktöründe yatmaktadır. Küçük sermayelerle başlanan girişimler sürekli büyüyen sorunlarla devam etmektedir. KOBİ'lerin finansman sorunlarının başında belirtilmesi gereken husus enflasyonun öz sermayeyi eritmesidir. Aşırı artan girdi fiyatlarının maliyetlerini yükseltmesine karşın bunu fiyatlarına yansıtamayan KOBİ'lerin, zaten

¹³³ Ertan Oktay ve Alptekin Güney, "Türkiye'de KOBİ'lerin Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri", **21.Yüzyılda KOBİ'ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu**, Doğu Akdeniz Üniversitesi, K.K.T.C., 03-04 Ocak 2002, s.15.

¹³⁴ Akgemci, **a.g.m.**, s.31.

¹³⁵ Okay, Alkin, **a.g.e.**, s.72.

yetersiz olan öz sermayeleri zaman içinde erimektedir. KOBİ'lerin ortak özelliklerinden biri olan öz kaynak yetersizliği özellikle konjonktürel dalgalanmanın olduğu dönemlerde kendini hissettirmektedir.¹³⁶

¹³⁶ Alptürk, **a.g.e.**, s.61.

4. GLOBAL FİNANSAL KRİZİN KOBİ'LERE ETKİLERİ

4.1. Finansal Krizlerin KOBİ'lere Etkileri

Finansal krizler tüm dünyada işletmeler üzerindeki en büyük tehditlerin başında gelir. İşletmelerin var oluş sebebi kar sağlama olgusudur ve içinde bulunduğu piyasa şartları işletmenin sürekliliğini sağlaması için son derece önemlidir. KOBİ'ler kriz dönemlerinde oluşan olumsuz koşullardan en çok etkilenen gruptur. Sermayelerinin az oluşu, kredi sağlamalarındaki güçlükler, pazarlama fonksiyonlarının gelişmemiş olması, teknolojik eksiklikleri ve dış pazarlara açılmamaları gibi içsel sebeplerden dolayı krizlerden daha çabuk etkilenirler. Finansal krizlerin işletmenin üretim hacmine, pazarlama yönetimine, finansal yapılanmasına, alacak yönetimine, stok yönetimine ciddi etkileri bulunmaktadır. Kriz dönemlerinde kurulan işyerleri oranlarında azalış, kapanan işyeri oranlarında ise artış yaşanmaktadır. Son yaşanan global krizin Türkiye'de kurulan ve kapanan şirket sayısına etkisi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 9. Kurulan / Kapanan Şirket Durumları (2008-2009)

Şirketler ve kooperatifler	Nisan			Ocak - Nisan		
	2008	2009	Değişim (%)	2008	2009	Değişim (%)
Kurulan	4699	3541	-24.6	20450	14466	-29.3
Kapanan	686	693	1.0	3827	3832	0.1
Ticaret Ünvanlı İşyerleri	2008	2009	Değişim (%)	2008	2009	Değişim (%)
Kurulan	4471	3387	-24.2	18432	15689	-14.9
Kapanan	4462	2566	-42.5	18467	10563	-42.8

Kaynak: TÜİK ,(Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>,
(Erişim Tarihi:15 Mayıs 2009)

Tabloda da görüldüğü üzere yaşanan finansal krizin de etkisiyle ticaret ünvanlı kapanan işyeri sayısında, 2009 Nisan ayında geçmiş yılın aynı ayına kıyasla % 42,5'lik büyük bir azalma yaşanmıştır. Kurulan işyeri sayılarında da toplamda 44,2'lik bir azalış görülmektedir. 2009 Nisan ayında; 2008'in aynı ayına göre kurulan ticaret ünvanlı işyeri sayısı % 24,2 azalarak 4471'den 3387'ye düşmüştür. Kapanan ticaret ünvanlı işyerleri sayısı ise geçen yılın aynı ayına göre %42,5 azalarak 4462'den 2566'ya düşmüştür.

4.1.1. Finansal Krizlerin Yönetim Fonksiyonuna Etkileri

Yöneticilerin, kendi kültürlerine uygun, müşterileri, rakipleri, satıcı firmaları, ortakları, kredi kuruluşlarını ve çeşitli iç ve dış çevre faktörlerini dikkate alarak hazırlayacakları kriz planlarının bulunmaması krizin, işletmelerin yönetsel ve örgütsel yapısı üzerindeki olumsuz etkisini artıracak önemli faktörlerden bir başkasıdır. İşletmelerde muhtemel krizlere karşı önceden hazırlanmış bir kriz yönetim planının bulunmaması krizin yönetsel ve örgütsel yapı üzerindeki olumsuz etkilerini artırmaktadır. Kriz yönetim planı bulunmayan işletmelerde hareket kabiliyeti azalmaktadır. Ayrıca, kriz planı çerçevesinde, kriz yönetim ekibi adıyla bir özel ekibin önceden kurulmamış olması da olumsuz etkileri artırmaktadır. İşletme yöneticilerinin müşterilerden veya rakiplerden gelecek olan talepleri veya tepkileri dikkate almayan davranışları da krizin etkisini artırıcı bir faktör olmaktadır. Yöneticilerinin yetersiz çevre analizleri işletmede stratejik açıklık oluşturacak ve bu açıklık, işletmelerin krizle karşılaşma ihtimalini artırmaktadır.¹³⁷

Kriz dönemlerinde işletmelerin krize hemen cevap verebilmeleri için işletmenin yönetim kadrosunda birtakım değişiklikler mecburidir. Kriz durumunun kendi özellikleri ve ona cevap niteliğindeki plansız değişimin bir sonucu olarak, işletme ve çalışanları üzerinde birçok olumsuzluklar ortaya çıkarabilir. Kriz dönemlerinde, ülkenin ekonomik durumunu doğru tespit edip mevcut ve gelecekteki duruma göre kararlar alınmalıdır. Bu kararlar alınırken dikkat edilmesi gereken unsurlar şöyledir:

¹³⁷ Özdevecioğlu, a.g.m., s.96.

4.1.1.1. Çabuk Karar Alma Zorunluluğu

Çabuk karar alma zorunluluğu her şeyden önce yöneticilerde yoğun bir şekilde çalışmayı gerektirir. Acil karar alma zorunluluğu yeteri kadar bilgi toplama imkanı vermez. Normal olarak sağlıklı bir karar için bilgi toplamaya, analiz etmeye, alternatifleri tanımlamaya ve uygun stratejileri seçmeye yetecek kadar zaman vardır. Ancak hızlı bilgi akışını, bölümler arası ilişkileri, yatay ve çapraz haberleşmeyi gerektirmektedir. Geleneksel örgüt yapısı içinde genelde bu cevap çabuk verilemez. Bunun sonucu olarak eksik bilgilerle veya yanlış ve çelişkili verilerle karar almak durumunda kalınır.¹³⁸

Karar vermek şüphesiz yöneticiliğin özündedir veya yöneticilik bir karar verme işidir. Kriz dönemlerinde çabuk karar vermek kadar, verilen kararların niteliği de önemlidir. Nitelikli bir kararın unsurları da aşağıdaki gibi olmalıdır.¹³⁹

- Kriz probleminin genel bir nitelik taşıdığı ve ancak bir kural getiren bir karar yoluyla çözümlenebileceğinin anlaşılması,
- Krizin çözümlenebilmesi için gerekli karakteristiklerin, yani “sınır koşullarının” tanımlanması,
- Krizin özelliklerini tamamıyla karşılayan bir çözümün bulunması,
- Olayların gerçek gidişatına karşı, kararın geçerliliğinin ve etkinliğinin sınanmasını sağlayan, “geri beslenme” yi içermelidir.

4.1.1.2. Kararlarda Merkezileşme Eğilimi

Kriz süresince bilgi toplama kabiliyetlerinin azalması ve rutin faaliyetlerle standart programların dışına çıkma gereği hem karar alma hem de kontrolün merkezileşme sonucunu doğurur. Rutin faaliyetlerin dışına çıkma zorunluluğu, örgütün yapısını ve kabiliyetlerini yetersiz duruma düşüreceği için tepe yönetiminin alt kademelere olan güveni azalır ve başarısızlığa tedbir olarak kararları merkezileştirir. Karar süresince

¹³⁸ Dinçer, a.g.e., s.331.

¹³⁹ Tutar, a.g.e., s.64.

katılım azalır. Kararlara tepe yönetiminin güvenini kazanmış birkaç kişinin katılımı olmaktadır.¹⁴⁰

Yönetimsel faaliyetlerde standardizasyona gitmek ve kurumsal kontrolün artışı, yönetim katmanlarının sayısının fazlaşması, prosedür, kural ve otoriterleşmeyi ortaya çıkarır. Yakın denetim, kendi kendini yönetme becerisi olan nitelikli ve profesyonel elemanlar üzerinde önemli bir stres etmeni olmaktadır. Kriz uzadıkça ve derinleştikçe, yöneticilerin otokratik tutum ve davranışlarında artma gözlenmekte ve bu durum krizi daha çok derinleştirmektedir. Merkezileşmiş örgüt modellerinde, yönetimin erişilecek amaç ve hedefleri ile bunları gerçekleştirmek için yapılacak tüm faaliyetlerin belirlenmiş olması, yani örgütsel kuralların formelleşme derecesinin aşırı yüksek olması ve kuralların çeşitli örgütsel birimlere, ‘‘biçimsel görevler’’ adı altında dağıtılması, örgütsel esnekliği azaltır, çalışanlarda örgütsel hedeflere karşı bağlanma duygusunu zayıflatmaktadır.¹⁴¹

Ekonomik kriz dönemlerinde KOBİ yöneticilerinin, sahip olması gereken özelliklerden biride vizyon sahibi olmalarıdır. Ekonomik krizi ne kadar soğukkanlılıkla karşılandığı ne kadar iyi bir lider olduğunu gösterir. Şirketi gelecekte şimdikinden daha iyi bir yere götürebilmek için geçmişi iyi gözlemlemiş olmak, ondan ders almak, öğrenmek gerekir. İyi bir lider, Türkiye’deki ve dünyada daha önceden yaşanan krizleri gözlemleyerek, şundaki krizi soğukkanlılıkla karşılamak gerekmektedir.

4.1.2. Finansal Krizlerin Üretim Fonksiyonuna Etkisi

Ekonomik kriz dönemlerinde, talepte meydana gelen azalma nedeniyle işletmelerin satışlarında meydana gelen düşüş, üretiminde yavaşlamasına neden olmaktadır. Tüketim harcamaları ertelendiğinden, üreticinin stokları erimemekte ve bu da yeni üretimi geciktirmekte ve azaltmaktadır. Aynı zamanda hammadde ve girdi fiyatlarının yükselmesi de üretim düzeyini etkilemektedir. Kriz dönemlerinde banka kredilerinde yaşanan sorunlar ve faizlerinde yüksek olması yatırımları da

¹⁴⁰ Dinçer, a.g.e., s.332.

¹⁴¹ Tutar, a.g.e., s.65.

etkilemektedir. İSO tarafından yapılan bir araştırmada ise, krizle birlikte üretimi azalan kuruluşların toplam işletmelere oranında küçük ölçekli işletmeler ilk sırada yer alırken, büyük ölçekli işletmeler ikinci sırada ve orta ölçekli işletmelerde son sırada olduğu, bunun yanında küçük işletmelerin krizle birlikte daha düşük kapasite ile çalıştığı tespit edilmiştir. Kriz döneminde küçük ölçekli işletmelerin daha fazla etkilenmesinin nedenleri arasında üretim esnekliklerinin düşük seviyede olması, teknolojiyi takip edememeleri ve nitelikli eleman eksikliği de yer almaktadır.¹⁴²

İşletmelerin üretim faaliyetleri, karşılaşılan kriz durumlarında diğer faaliyetlerde olduğu gibi, zamanında tepki gösterebilmesi (krizin olumsuz etkilerine cevap verilebilmesi) için üretim sistemlerinin esnek bir yapıda olması gerekmektedir. Esneklik kavramı ve üretim sistemlerinde esneklik geniş ve farklı şekillerde açıklanabilmektedir. Esneklik kavramı, sözlük anlamı itibariyle “değişebilme ve yeni gereksinim ve koşullara uyabilme derecesidir. Genel olarak esneklik, durum değişkenliği veya ortamdan kaynaklanan dengesizlikler ile baş etme yeteneğidir.¹⁴³

Tablo’da Türkiye’de, Nisan 2008 ile Nisan 2009 dönemlerinde imalat sanayinde devlet ve özel sektör kapasite kullanım oranları gösterilmiştir.

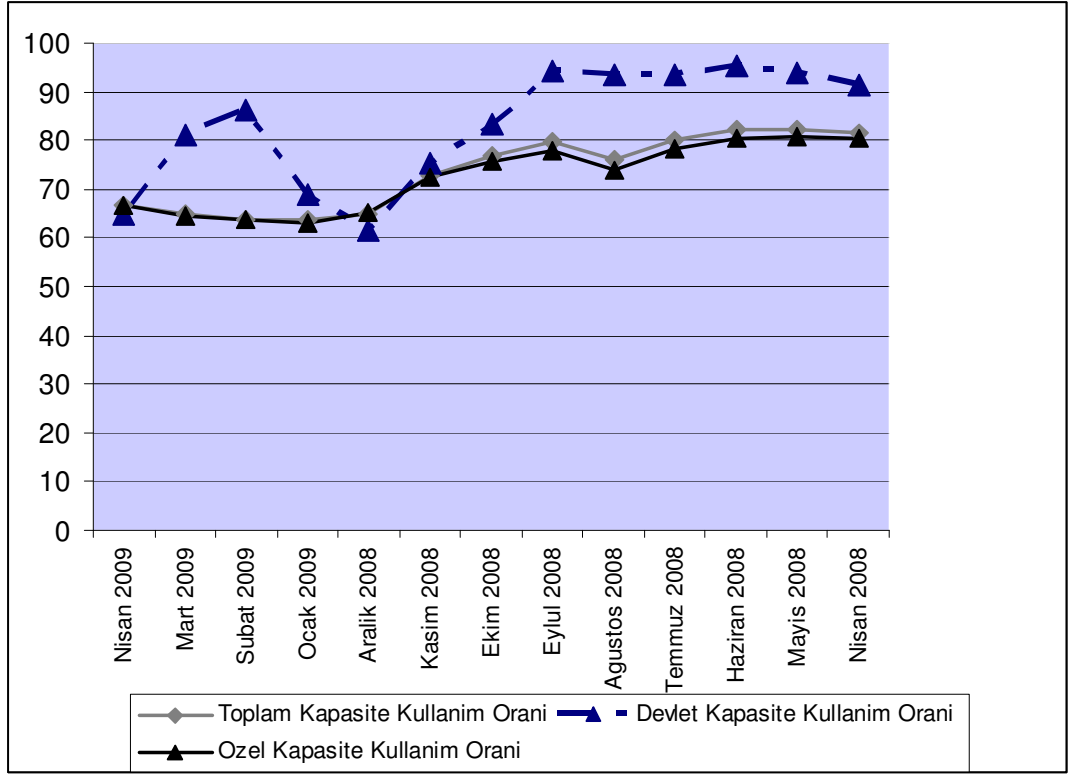
¹⁴² Ekşi, **a.g.e.**, s.75.

¹⁴³ Zerenler, İraz, **a.g.m.**, s.250.

Tablo 10. Nisan 2008 – Nisan 2009 Arası Kapasite Kullanım Oranları

Dönemi	Kapasite Kullanım Oranı(Toplam)(%)	Kapasite Kullanım Oranı(Devlet)(%)	Kapasite Kullanım Oranı(Özel)(%)
Nis.09	66.8	64.8	66.8
Mar.09	64.7	81.1	64.6
Şub.09	63.8	86.2	63.6
Oca.09	63.8	68.8	63.0
Ara.08	64.7	61.6	65.2
Kas.08	72.9	75.3	72.5
Eki.08	76.7	83.5	75.8
Eyl.08	79.8	94.2	77.9
Ağu.08	76.2	93.5	73.8
Tem.08	80.0	93.3	78.1
Haz.08	82.3	95.2	80.6
May.08	82.4	93.7	80.8
Nis.08	81.7	91.2	80.4

Kaynak: TÜİK ,(Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>,
(Erişim Tarihi:15 Mayıs 2009)

Şekil 7. Kapasite Kullanım Oranları (2008 - 2009)

Kaynak: TÜİK, (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>, (Erişim Tarihi:16 Mayıs 2009)

Nisan 2008'den Nisan 2009'a kadar toplam kapasite kullanım oranında % 18'lik bir azalma görülmektedir. Global krizinde etkisiyle hem devlet hem de özel sektörde kapasite kullanım oranlarında genel bir düşüş gözlemlenmektedir. Devlet işletmelerinde en düşük seviye 2008 Aralık ayında % 61,5 olarak gerçekleşirken, özel sektörde 2009'un Ocak ayında ise % 63 olarak gerçekleşmiştir. Toplam kapasite oranında en düşük seviye Ocak ve Şubat 2009'da % 63,8 olarak gerçekleşmiştir.

2009 Nisan ayında, işyerlerinin, tam kapasite ile çalışmamasının nedenleri arasında talep yetersizlikleri ilk sıradadır. İç pazarda talep yetersizliği %55,4 ve dış pazarda talep yetersizliği %31,4 oranında etkili olmuştur. Mali imkansızlıklar %3,5, yerli

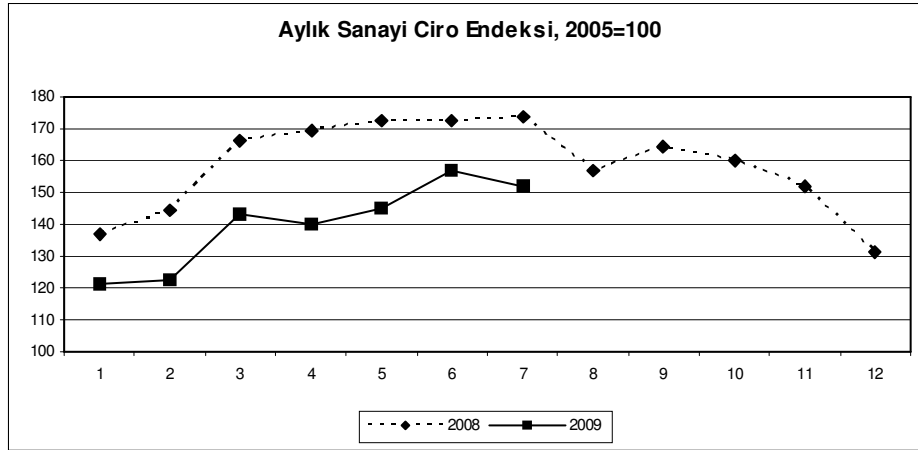
mallarda hammadde yetersizliği %3,1 ve ithal mallarda hammadde yetersizliği %1,4, işçilerle ilgili meseleler ise %1,3 oranında etkili olmuştur.¹⁴⁴

4.1.3. Finansal Krizin Pazarlama Fonksiyonu Üzerin Etkisi

Kriz dönemlerinde karşılaşılan pazarlama sorunları arasında, pazar araştırmasının maliyeti ve çok zaman alması, iç pazar bulmadaki sorunlar, yurt dışı pazarlara girme konusundaki sorunlar ve kriz dönemlerinde yeni siparişlerde yaşanan azalma (özellikle küçük ölçekli işletmelerde) sayılmaktadır.¹⁴⁵

Aşağıdaki grafiklerde son yaşanan ekonomik krizin ciro ve siparişlere etkisinin 2008 ve 2009 karşılaştırılması verilmektedir.

(Aylık Sanayi Ciro Endeksi, 2005=100)

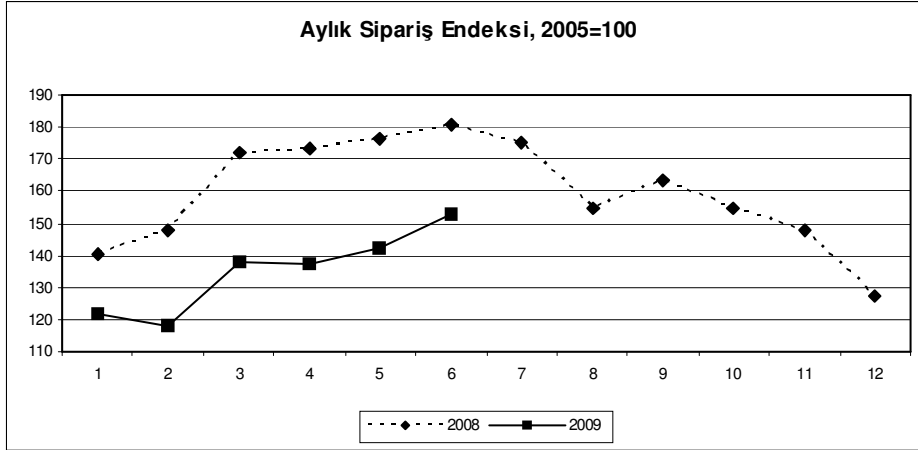
Şekil 8. İmalat Sanayi Ciro Endeksinin % Değişimi (2008 - 2009)

Kaynak:TÜİK,(Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>,(Erişim Tarihi:16 Ağustos

2005=100 temel yıllık oluşturulan Sanayi Ciro Endeksi, 2009 yılı Mart ayında bir önceki yılın aynı ayına göre % 13,8 azalarak 143,2 olmuştur. Sanayinin alt sektörleri düzeyinde, 2009 yılı Mart ayında, bir önceki yılın aynı ayına göre değişim oranları incelendiğinde, Madencilik ve Taşocakçılığı endeksi % 16,4 azalarak 195,7'den 163,6'ya düşerken; İmalat Sanayi Endeksi % 13,8 azalarak 165,6'dan 142,8'e düşmüştür.

¹⁴⁴ TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, Çevrimiçi, <http://www.tuik.gov.tr/OncekiHB.do>, (Erişim Tarihi: 15 Mart 2009)

¹⁴⁵ Ekşi, a.g.e., s.76.

Şekil 9. İmalat Sipariş Endeksinin Değişimi (% , 2008 - 2009)

Kaynak: TÜİK,(Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri>, (Erişim Tarihi:15 Temmuz 2009)

2009 yılı Ocak ayında 2008 yılı aynı ayına göre yüzde değişim oranları incelendiğinde, en yüksek düşüş % 27,3 ile sermaye malı imalatında ardından % 24,9 ile dayanıklı tüketim malı imalatı, Şubat ayı karşılaştırmasında en yüksek düşüş % 34,5 ile dayanıklı tüketim malı imalatı,% 27,9 ile sermaye malı imalatı takip etmektedir. Mart ayında ise en yüksek düşüş % 30,3 ile enerjide görülmüştür. İmalat Sanayi alt bölümlerinin 2009 yılı Mart ayında 2008 yılı aynı ayına göre yüzde değişim oranları incelendiğinde, en yüksek düşüş oranının %54,4 ile Büro Makineleri ve Bilgisayar İmalatında gerçekleştiği görülmektedir. Bunu, %40,6 ile Kok Kömürü Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı ve %35,0 ile Motorlu Kara Taşıtı, Römork ve Yarı Römork İmalatı takip etmektedir.¹⁴⁶

Son ekonomik krizde ciro ve siparişlerde meydana gelen azalma, işletmenin pazarlama fonksiyonunu da etkilemektedir. Kimi işletmeler pazarlama fonksiyonunda tasarruf yapmaya yönelirken, kimi işletmeler de yeni satışlar yapabilmenin kaynağı olarak gördükleri pazarlama fonksiyonunu güçlendirmeye yönelmektedir.

¹⁴⁶ a.g.m.

4.1.4. Finansal Krizin Finans Fonksiyonu Üzerindeki Etkileri

KOBİ'lerin en zayıf yönleri sermaye yetersizliğidir.¹⁴⁷ Kuruluş aşamasında olan KOBİ'ler ağırlıklı olarak öz kaynak kullanmaktadır. Yeterli öz kaynağa sahip olmayan işletmeler yeni yatırımlarını gerçekleştirmede ve büyümelerinin finansmanında kaynak sorunuyla karşılaşmaktadır. KOBİ'lerin kendi yapılarından kaynaklanan temel finansman sorunu yeterli öz kaynağa sahip olamamalarıdır. Özellikle kuruluş aşamasında yeterli öz kaynağın bulunmaması girişimcilerin önünde büyük bir engeldir. Buna alternatif olarak kullanılan banka kredisi ise yüksek reel faiz oranlarının mevcudiyeti nedeniyle işletmelere önemli bir maliyet yüklemektedir.¹⁴⁸ Aldıkları kredileri vadesinde ve önceden ayarlanmış faiz ile beraber geri ödemek durumundadırlar. Türkiye şartlarında yüksek enflasyon nedeni ile faiz oranları çok yüksek seviyelerde seyretmektedir. Bu durum borçlanma maliyetlerini de yükseltmektedir. Finansman maliyeti artan firmalar ekonomik ilerleme sağlandığı sürece bir sorunla karşılaşmamaktadırlar. Ancak, ekonomi resesyona girdiğinde, firmaların maliyetlerini karşılayan faaliyet karları düşmekte ve uzun vadede iflaslar meydana gelebilmektedir.¹⁴⁹

Ekonomik kriz dönemlerinde işletmelerin borçlanma yoluyla elde ettikleri kaynakların temininde sıkıntılar yaşanmaktadır. Zaten sermaye yapısı yeterli olan KOBİ'lerin, kredi kullanmakta yaşadıkları sorunlar var olan sıkıntıyı daha da derinleştirmektedir. KOBİ'lerin gereksinim duydukları kısa vadeli kaynak için ise finans kuruluşları kendi kaynaklarını kullandırma konusunda fazla istekli davranmamaktadır. Muhtelif Bankaların KOBİ'lere yönelik kısa süreli işletme kredisi çalışmaları olmaktadır. Ancak, bu kredilerde de KOBİ'ler vade, limit, faiz oranı sorunu yaşamaktadır. En önemli sorunları da bu krediyi alabilmek için kendilerinden istenen teminatlarda oluşturmaktadır. Finans kuruluşları riskli gördükleri işletmeler ile kredi ilişkisine girmek için yüksek teminatlar istemektedir.

¹⁴⁷ Mustafa Aykaç, Zeki Parlak ve Süleyman Özdemir, **Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Arttırılması ve Türkiye'de KOBİ'ler**, İstanbul: İTO Yayınları, 2008, s.248.

¹⁴⁸ Alövsat Müslümov, **21. Yüzyılda Türkiye'de KOBİ'ler Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri**, İstanbul: Literatür Yayınları, 2002, s.16.

¹⁴⁹ Esin Okay, "Türk Bankacılık Sektöründe Risk ve Kriz", **İstanbul Ticaret Üniversite Dergisi**, (Çevrimiçi), <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d2/m00026.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Şubat 2009), s.105.

Bu da işletmeleri kısır döngüye sokmaktadır. Eğer bir işletme kazandıklarını sermayesine ekleyip, taşınmaz edinmemişse kredi alma şansı azalmakta, belki de hiç kalmamaktadır. Ayrıca yaşanan krizlerde finans kuruluşlarının yaptıkları ilk iş, kredi kullanımını durdurmak ve mevcut kredilerin geri çağırılması olmaktadır.¹⁵⁰

Kriz dönemlerinde faiz oranlarının yükselmesinin yanında kriz döneminin özelliğinden kaynaklanan bazı olumsuz faktörlerde söz konusudur. Kriz ortamında bankaların kredi vermekte hem isteksiz davranmaları hem de daha yüksek faiz istemeleri ve devalüasyonun etkisi ile, işletmelerin yabancı para birimleri cinsinden aldıkları borçların ulusal para birimi cinsinden değerinin artması, bankaların kullandıkları kredileri geri çağırmaları, kredi yenilenmesi taleplerine olumsuz karşılık vermeleri, daha yüksek teminat istemeleri, kredi sözleşmelerine kendilerini daha çok garanti altına alacak maddeler koymaları sayılabilir. Kriz dönemlerinde belirsizliklerin artması ve dolayısıyla tahmin yapmanın zorlaşması, çeşitli faktörlerin (satışların azalması, maliyetlerin artması) işletmelerin faiz ödeme güçlerinin azalması da bu konuda önemli sayılabilecek diğer olumsuz gelişmelerdendir.¹⁵¹

Kriz dönemlerinde şirketler, alacaklarını tahsil etmekte büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Bunun bir göstergesi olarak, son yaşanan global kriz de Türkiye'deki karşılıksız çek miktarındaki artış gösterilebilir. Ticarete çek ile ödeme yapmanın oranının boyutları düşünülürse, krizin işletmeleri ne kadar etkilediği aşağıda belirtilen karşılıksız çek rakamlarından da görülebilecektir.

¹⁵⁰ Sema Çınar Ay, "Türkiye'deki KOBİ'lerin Finansman Sorunları", **PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, S:1, Ocak 2008, (Çevrimiçi), http://www.paradoks.org/makale/yil4_sayi1/semaay41.pdf, (Erişim Tarihi: 19 Mart 2009), s.6.

¹⁵¹ Ekşi, **a.g.e.**, s.77.

Tabloda 2008 ilk dört ayındaki ve 2009 ilk dört ayındaki karşılıksız çek miktarları verilmiştir.

Tablo 11. 2008-2009 İlk Dört Aylara Ait Karşılıksız Çek Miktarları

Aylar	2008	2009
Ocak	135.059	195.825
Şubat	97.441	149.186
Mart	156.412	170.959
Nisan	112.318	194.837

Kaynak: TCMB

Merkez Bankası tarafından bankalara duyurulan toplam karşılıksız çek sayısı 2008 yılı Nisan ayında 112 bin 318 adet iken yüzde 2009'un aynı ayında 73,5 artarak 194 bin 837'ye çıktı. 2009 yılında global krizin etkisiyle yaşanan bu artış, işletmelerin yaşadıkları finansman sorunlarının başında gelmektedir. İşletmeler ciro ettikleri çeklerin karşılıksız çıkmasıyla bunları kendi sermayesiyle karşılamaya çalışmaktadır. Sermaye yapısı güçlü olmayan işletmeler ödemelerin finansmanında büyük zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

Kriz dönemlerinde karşılaşılan bu sorunlar işletmelerin yaptıkları planlamaları aksatmakta ve dolayısı ile likidite sorunlarının doğmasına neden olmaktadır. Literatürde, kriz dönemlerinde KOBİ'lerin likiditeleri ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda ortak bulgu özellikle KOBİ niteliğindeki firmaların kriz sürecinde likiditelerinin düştüğüdür.¹⁵² Kriz döneminde bankaların verilen kredileri geri çağırma ihtimali olduğundan, işletmelerin likidite yapısının güçlü olması gerekmektedir. Son yaşanan global krizde de bankalar riskli gördükleri işletmelere yeni kredi vermeme, kredileri geri çağırma gibi kendilerini risklerden korumaya çalışmışlardır.

Kriz ortamında bankaların kredi vermekte hem isteksiz davranmaları hem de daha yüksek faiz istemeleri ve devalüasyonun etkisi ile, işletmelerin yabancı para birimleri

¹⁵² a.g.e., s.78.

cinsinden aldıkları borçların ulusal para birimi cinsinden değerinin artması da işletmelerin borçlanma maliyetini arttırmaktadır.¹⁵³ Özellikle ithalat yapıp dövizle borçlanan işletmeler ciddi sıkıntılar çekmektedirler.

Durgunluk dönemlerinde girdi fiyatlarının artması maliyetleri ve fiyatları yükseltecektir. Bu dönemde ortalama maliyet, fiyatları belirlemede temel teşkil ettiğinden; talebin azalması, sabit maliyetlerden dolayı ortalama maliyetlerin artmasına ve dolayısıyla kar marjının düşmesine neden olacaktır. Maliyetler işletmelerin ürettikleri mamul veya hizmetlerin fiyatlandırılmasında temel veri olarak değerlendirilirler. İşletmelerin fiyatlandırma kararlarında %63-%83 oranında maliyet birinci öncelikli ele alınmaktadır. Maliyetler sektörlere veya üretilen mamullere göre farklılıklar gösterse de, günümüz ortamında rakiplere karşı rekabet avantajı yaratmada kullanılacak önemli faktörlerden biridir.¹⁵⁴

4.1.5. Finansal Krizin Yatırım Politikalarına Etkileri

Kriz dönemlerinde KOBİ'lerde likidite sorunu olduğundan yatırımlar azalmaktadır. Yatırım yapılabilmesi için tasarrufların olması gerekmektedir. Ekonomik krizin olduğu dönemlerde, alacaklarını tahsil edemeyen ve ya geç tahsil eden işletmeler eğer öz kaynakları yeterli değilse var olan tasarruflarını borçlarını ödemek için kullanmaktadırlar. Yatırım planlarını kaynak yetersizliği veya ilerde likidite sıkıntısı çekmemek için ertelemektedirler. Uzmanların görüşleri de KOBİ'lerin kriz döneminde sermayesini koruması ve likiditesini iyi yönetmesi gerektiği yönünde olmaktadır. Aynı zamanda uzmanlar, kriz döneminin planlanan ancak adım atılmayan yatırımlara başlanması ve KOBİ'lerin deneyim sahibi olmadıkları bir yatırıma girmeleri için uygun bir dönem olmadığını belirtmektedirler. Öz kaynakları güçlü işletmelerde ise yatırım planlarına devam edilebilmektedir.

¹⁵³ a.g.e.

¹⁵⁴ Recep Güneş, "Enflasyon Ortamında Mamul Fiyatlandırması", **Hikmet Yurdu Dergisi**, S.2, Temmuz – Aralık 2008, (Çevrimiçi), <http://www.hikmetyurdu.com/sayilar/sayi2/1-rgunes.pdf>, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2009), s.14.

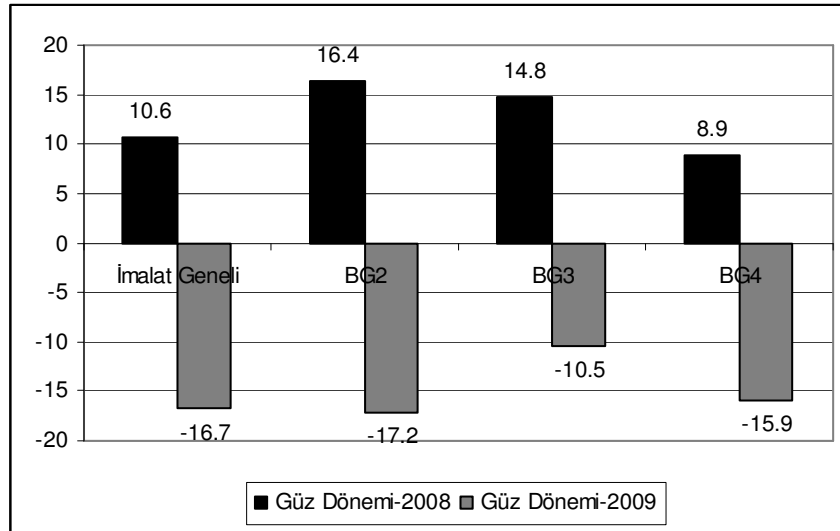
TCMB, sanayi sektöründe faaliyet gösteren işyerlerinin mevcut yatırım eğilimleri ve yakın geleceğe yönelik yatırım planları ile bu yatırımların amacı ve işyeri yöneticilerinin yatırım kararlarında etkili olan faktörlerle ilgili 2007, 2008 ve 2009 dönemlerine yönelik bir anket çalışması uygulamıştır. Bahar dönemi anketi imalat sanayinde faaliyet gösteren 1640 işyerinden alınan yanıtlara göre değerlendirilmiştir.

Geçen yıl (2008) yapılan yatırımların 2007 yılında gerçekleşen yatırımlara göre yüzde değişimi:

Büyüklik Grupları; BG2: $50 \leq \text{Çalışan Sayısı} < 250$

BG3: $250 \leq \text{Çalışan Sayısı} < 500$

BG4: Çalışan Sayısı ≥ 500 olarak belirlenmiştir.

Şekil 10. 2009 Yılı Yatırımların 2008 Yılına Göre % Değişimi

Kaynak: TCMB, “2009 Yılı Bahar Dönemi Yatırım Anketi”, İstatistik Genel Müdürlüğü Reel Sektör Verileri Müdürlüğü, 24 Nisan 2009, (Çevrimiçi), <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/yatirimanket/BYA-Rapor-Int.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Mart 2009), s.4.

Grafikte yaşanan global krizin yatırımlara etkisi görülmektedir. 2009 yılında planlanan yatırımların 2008 yılına göre büyük bir düşüş görülmektedir. 2009 yılında yapılması planlanan yatırımların 2008 yılında gerçekleşen yatırımlara göre

değişimlerinde katılımcıların yüzde 40.4' ü artacağını, yüzde 6.8' i değişmeyeceğini ve yüzde 41.8' i azalacağını öngörmektedirler.¹⁵⁵

Bir KOBİ'nin yatırım kararı alması için öz sermayesinin güçlü olması gerekmektedir. Satışların düşmesi nedeniyle oluşan rekabet ortamında düşük kar marjları ile fiyatları belirliyorlar. Bu nedenle likiditesi güçlü işletmeler yatırım yapma yolunu seçebilmektedirler.

4.2. Finans Fonksiyonunda Kriz Yönetimi

Kriz dönemlerinde KOBİ'ler, bankalarla ilişkiler, kredi temini, alacakların tahsili gibi finansal konularda sorun yaşamaktadır. Özellikle finansal anlamda kriz yönetim planlaması yapılması işletmenin krizden kaynaklanan sorunları aşmasında önemli bir faktördür. İşletmenin hedefi, krizi mümkün olduğu kadar az zararla atlatarak varlığının devamını sağlamasıdır. Bu nedenle alacakların tahsilini kolaylaştıracak, borçların ödenmesini sağlayacak, kullanılmayan menkul ve gayrimenkul varlıkların elden çıkarılarak nakit yaratacak, gelirleri arttıracak, giderlerde faaliyet hacmini engellemeyen tasarruflar yapılmasını sağlayacak belli başlı önlemler alınmalıdır.

Kriz döneminde işletmeler gerçek bilgilerine dayalı olarak bilanço ve gelir tablolarını çıkartmalı ve şirketin reel durumunu görerek bu bilgilere göre önlemler alması gerekmektedir. İşletmeler bankalarla olan borç ilişkisini daha uzun vadeye yaymak veya likidite sorunu yoksa bu borçları kapatmak yoluna gitmelidirler.

KOBİ'ler, kriz dönemlerinde alacaklarını tahsil etmekte sıkıntı yaşadıklarından ve öz sermayeleri de yetersiz olduğundan finansal anlamda kaynak sıkıntısı yaşamaktadırlar. Makro ekonomik yapının bozulmasıyla alacakların tahsil sorunları, müşterilerin durumlarının takip edilmesi gerekmektedir. Sıkıntıya girildiği anlaşıldığında bir takım yöntemlerle riskin azaltılması gerekmektedir. Kriz dönemlerinde karşılıksız çeklerin arttığı bilinmektedir. KOBİ'lerin bu riski azaltması

¹⁵⁵ TCMB, "2009 Yılı Bahar Dönemi Yatırım Anketi", İstatistik Genel Müdürlüğü Reel Sektör Verileri Müdürlüğü, (24 Nisan 2009), Çevrimiçi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/yatirimanket/BYA-Rapor-Int.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Mart 2009), s.4.

nakit ve kısa vadeli satışlara yönelmesi, uzun vadeli satışları risksiz gördüğü müşteri grubuna yapması gerekmektedir.

Likidite KOBİ'ler için çok önemlidir. Uzun vadeli borç alma zorluğu ve büyüme için iç kaynaklara mahkum kalınması KOBİ'leri kısa vadeli dış borçlanmaya sevk etmektedir. Riskli ve vadesinde ödenmemesi durumunda işletme riskini aşırı yükselten kısa vadeli borçlanma cari varlıklar ile dengelenmelidir.¹⁵⁶

Kriz dönemlerinde KOBİ'ler kaynak temininde sorunlar yaşamaktadır. Bunların nedenleri arasında;¹⁵⁷

- Yetersiz varlık toplamı ve düşük piyasa değeri, konjonktür dalgalanmalarına karşı zayıflamaları ve yüksek kapanma oranlarından dolayı, KOBİ'ler, kredi açan kuruluşlar ve yatırımcılar tarafından yüksek riskli borç alanlar olarak görülüyor.
- KOBİ'lerin muhasebe kayıtlarının eksikliği, yetersiz mali tablolar veya işletme planlarından kaynaklanan bilgi dengesizliği (bilgi asimetrisi) kredi açan kuruluşların ve yatırımcıların potansiyel KOBİ önerilerinin kredi liyakatını değerlendirmesini zorlaştırıyor.
- Küçük miktarda kredi açmanın veya yatırım yapmanın yüksek idari ticari işlem giderleri KOBİ'lerin finanse edilmesini karlı bir iş yapmıyor.

İhtiyacı olan krediyi temin edemeyen KOBİ'ler finansman sıkıntısı içine girip, borç ödemelerinde sorunlar yaşamaya başlayınca sektör içinde büyük bir imaj kaybı da yaşamaktadırlar.

Likiditesi olan işletmeler kredi borçlarını kapatmak yoluna gitmektedirler. Faiz oranlarının artması nedeniyle banka kredileri kullanılması öz kaynakları güçlü işletmeler için cazip olmamaktadır. Kriz döneminde KOBİ'lerin borçlanma yoluna gitmektense satışları arttırıcı, maliyetleri düşürücü uygulamalara yönelmesi gerekmektedir. KOBİ'ler kriz döneminde nakit akışına dikkat etmelidirler. KOBİ'lerde talebin düşmesi nakit akışında ve karlılık oranlarında azalmaya neden

¹⁵⁶ Müslümov, a.g.e., s.44.

¹⁵⁷ Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., **Gelişmekte Olan Ülkelerde KOBİ'lerin Rekabet Edebilme Gücünün İyileştirilmesi**, Ankara, 2003, Çevrimiçi, s.2.

olmaktadır. Stok devir hızının düşmesi ve stokların acil eritilmesi gerekliliği, ürünlerde daha fazla indirim yapılması gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Eldeki stoku eritmeye çalışmak ve piyasadan nakit toplamak için çeşitli promosyonlar yapılabiliyor. Karlılık oranları, varlık devir hızı oranları, likidite oranları, finansal kaldıraç oranları, cari oranlar, stok devir hızı gibi finansal analizlerin doğru yapılması gerekmektedir. Bunlardan elde edilecek sonuçlar doğrultusunda stratejiler geliştirilmelidir.

KOBİ'ler global krizle birlikte tasarruf tedbirleri almaktadırlar. Her sektörde farklı uygulamalara gidilebilmektedir. Sabit giderlerde ve diğer maliyet kalemlerinde kısıntıya gidebilmektedirler. Elektrik kullanımında, dağıtım kanallarında, işyerleri kendilerine ait değilse daha düşük kirası olan yeni yerlere taşınmak gibi uygulamalara yönelmektedirler. Alacaklılarla anlaşıp borçların yeniden düzenlenmesi, cari hesapların kapatılmasıyla ödemeler dengesini düzenlemeye çalışmaktadırlar.

Bir diğer uygulama ise şirketlerin çalışanlarının işten çıkarmasıdır. Kriz dönemlerinde işletmeler tasarruf edebilmek için çalışanlara yıllık izinleri kullandırma, ücretsiz izne çıkarma veya tamamen şirketle bağlarını koparma yollarına gidebilmektedir. Genellikle ilk akla gelen bu uygulamalardır. Tasarruf yapmaya çalışırken yetişmiş ve kaliteli insan kaynağını kaybetmek gibi sonuçlara katlanmak zorunda kalabilmektedirler.

Aynı zamanda işletmeler makro ekonomik gelişmeleri yakından takip etmek zorundadırlar. Dünyada global krizin etkilerini takip ederek, buldukları sektörü ve ekonomideki gelişmeleri yakından takip etmelidirler.

4.3. 2008 Global Krizinde KOBİ'lere Verilen Destekler

KOBİ'ler, diğer bir adıyla küçük girişimcilik, ekonomilerin en dinamik ve en çok istihdam yaratan aktörlerdir. Bu yüzden gelişmiş ve gelişmekte olan her devlette olduğu gibi, Türkiye'de de bu işletmelere yönelik olarak kamu hizmetleri geliştirmekte ve harcamalar artmaktadır. Yeni ekonominin üretim merkezleri olan KOBİ'leri

geliştirmek ve güçlendirme isteyen devletler, bu işletmelere yönelik kamu kuruluşlarının deneyimlerini artırmalıdır.¹⁵⁸ Son yaşanan global krizde devlet piyasaları canlandırmak ve yatırımları teşvik etmek için kredi sağlanması, vergi indirimleri gibi uygulamalara yönelmişlerdir.

4.3.1. İhracatçı KOBİ'lere Kredi İmkanları

Talep ve Pazar sorunu yaşayan imalatçı, ihracatçı KOBİ'leri ihracata yönlendirmek ve yeni pazarlara açılmalarını sağlamak amacıyla 2009 yılının ilk KOSGEB kredi desteği olan programla KOBİ'lere 1 milyar dolarlık Can suyu Kredisi desteği verme kararı alınmıştır. Bu programla ihracatçı KOBİ'lere sağlanan 1 milyar dolarlık kredinin cari dolar kuru üzerinden 1.7 milyar TL'lik kredi hacmine ulaşmaktadır. 23 milyon dolarlık KOSGEB kaynağı ile 44 kat büyük bir kredi hacmi oluşturulmaya çalışılmaktadır.¹⁵⁹

İhracatçı KOBİ Kredisine başvuru yapabilmek için;¹⁶⁰

- İmalat sanayinde faaliyet göstermesi,
- 250'den az çalışanı olması ve yıllık net satış hasılatı ya da mali bilançosunun 25 milyon YTL'yi aşmaması,
- İhracat taahhüt etmesi veya ihraç kayıtlı satış yapması,
- KOSGEB Veri Tabanına kayıtlı olması,
- KOSGEB'e verilecek güncel KOBİ Beyannamesi ve YDTF (Yararlanıcı Durum Tespit Formunun) onaylanmış olması gerekmektedir.

Bu destek, döviz bazlı kredilerin %10'ları aştığı bir dönemde 6 ay için % 1.1813 gibi çok düşük bir faiz oranıyla uygulanmaktadır. Bu pakette kredi faizinin 1/3'ü KOBİ'ler, 2/3'ünü ise KOSGEB karşılayacaktır. Can suyu kredisinin üst limiti 200 milyon dolar olup, üst limitten kullanılması durumunda en az 5000 KOBİ kredi faiz desteğinden yararlanmaktadır. 200 milyon doların altında kredi kullanılması durumunda ise kredi desteğinden yararlanabilecek KOBİ sayısı artacaktır.

¹⁵⁸ Aykaç, Parlak ve Özdemir, **a.g.e.**, s.260.

¹⁵⁹ **Milliyet**, 23.02.2009, (Çevrimiçi) www.milliyet.com.tr/Ekonomi, (Erişim Tarihi: 29. 05.2009)

¹⁶⁰ <http://ihracat2009.kosgeb.gov.tr/KimlerBasvuruYapabilir.aspx>

Kullanılacak kredinin, ilk 6 ayı ödemesiz olup 6. ayın sonunda defaten ödenecektir. Program bütçesinin % 30'u kalkınmada öncelikli yörelere,% 70'i de normal ve gelişmiş yörelere ayrılmıştır.¹⁶¹

Bankaların KOBİ'lerden talep edebileceği komisyon oranı binde 5'le sınırlandırılmıştır. Yani bankalar, binde 5'ten fazla komisyon talep edememekte ve başka masraflar çıkaramamaktadır.

KOBİ'lerin verilen destekleri yakından takip etmeleri işletmelerin finansmanları açısından yararlı olacaktır. KOBİ'ler hem işletme içi hemde işletme dışı kaynakları etkin kullanarak krizi az hasarla atlatabilmektedirler.

4.3.2. İmalatçı KOBİ'lere Kredi İmkanları

KOSGEB, imalatçı esnaf ve sanatkarlar ile KOBİ'lerin finansman ihtiyacını karşılamak amacı ile "sıfır faizli istihdam endeksli can suyu kredisi desteği" programı başlatmıştır. Bu gruba sağlanan 50 milyon YTL'lik kaynakla yaratılan kredi hacmi toplamı 350 milyon YTL olup, kullanılacak kredi faizinin tamamı KOSGEB tarafından karşılanmaktadır. Bu programla 10.000'e yakın imalatçı esnaf ve sanatkar KOBİ'lerin yararlandırılması planlanan programda, kredi kullanımı 350 milyon YTL'lik kaynakla sınırlı tutulmaktadır. Bu programa başvuru yapabilecek işletmelerin imalat sanayinde faaliyet göstermeleri, 250'den az çalışanı olması ve yıllık satış hasılatı ya da mali bilançosu 25 milyon YTL'yi aşmaması, KOSGEB veri tabanına kayıtlı olması, KOSGEB'e verilecek KOBİ beyannamesi ve yararlanıcı durum tespit formunun onaylanmış olması gerekmektedir.¹⁶²

Tabloda krediden yararlanabilecek KOBİ'ler ve kullanabilecekleri kredi miktarları verilmektedir.

¹⁶¹ <http://ihracat2009.kosgeb.gov.tr/Program.aspx6>

¹⁶² <http://iekdk.kosgeb.gov.tr/Program.aspx>

Tablo 12.İşletme Başına Kredi Üst Limiti

İmalatçı Esnaf ve Sanatkar ile Mikro Ölçekli KOBİ (üst limit) (2008 Ekim ayı sonu itibarı ile çalışan sayısı 1-9 arasında olanlar)	25.000 YTL
İmalatçı Kadın Esnaf ve Sanatkar (üst limit) (2008 Ekim ayı sonu itibarı ile çalışan sayısı 1-9 arasında olanlar)	30.000 YTL
Küçük ve Orta Ölçekli İşletme KOBİ (üst limit) (2008 Ekim ayı sonu itibarı ile çalışan sayısı 10-250 arasında olanlar)	100.000 YTL

Kaynak: KOSGEB

Aynı zamanda 9'un üzerinde çalışan olanlara, bu sayının üzerindeki çalışan başına 2000 TL artı olmak üzere üst limit 100.000tl olarak belirtilmiştir. 2000 TL'lik ilave 25.000TL'lik limitin üstüne eklenecektir. Bu programda da bölgelere göre kredi kullandırma yüzdelerinde değişimler vardır. Güney Doğu Anadolu Bölgesi % 20, kalkınmada öncelikli yörelere% 20, normal ve gelişmiş yörelere % 60 oranında bölgesel kontenjan ayrılmıştır.¹⁶³

Esnaf ve sanatkarların finansman ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve piyasada yaşanan nakit sıkışıklığının bir ölçüde giderilebilmesi amacıyla "0" faizli kredi desteği sağlayan bir program uygulanmaya konmuştur. Bu programla 5000 imalatçı esnaf ve sanatkarın yararlanması planlanmaktadır. Azami 25.000 TL kredinin faizi KOSGEB tarafından karşılanarak 0 faizli kredi kullanma imkanı sağlanmıştır. Kadın girişimcileri teşvik etmek için işletme başına 30.000 TL'ye kadar kredi kullanılacaktır. Toplam kullanılacak kredi miktarı 125 milyon TL olmakla birlikte 18 ay vadeli olarak geri ödenecektir. Bu programdan yararlanabilecek KOBİ'lerde aranan şartlar ise Esnaf ve Sanatkarlar Odası siciline kayıtlı ve TESK onaylı kapasite raporuna sahip olması, güncel KOBİ beyannamesi verilmesi ve Merkez Müdürlüğüne verilecek yararlanıcı durum tespit formunun onaylanmış olması ve yine KOSGEB veri tabanına kayıtlı olmasıdır.¹⁶⁴

¹⁶³ <http://iekdk.kosgeb.gov.tr/BolgeKontenjanlari.aspx>

¹⁶⁴ <http://esnaf.kosgeb.gov.tr/Program.aspx>

4.3.3. ÖTV ve KDV İndirimleri

Dünyayı saran ekonomik krizin 2009 yılı itibariyle reel sektöründe etkisi altına almaya başlamasından itibaren devletler çeşitli önlem paketleri hazırlamaktadırlar. Türkiye üzerindeki etkilerini de hızla arttıran global kriz sonucu, satın alma gücü düşen veya işsiz kalan tüketiciler, harcama kalıplarını değiştirmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca ekonomik belirsizlikler nedeniyle, kişilerin satın alma kararlarını ertelemesi sonucu azalan talep, başta KOBİ'ler olmak üzere tüm işletmelerin üretim kararlarını olumsuz etkilemektedir. Yaşanan ekonomik krize karşı hükümet tarafından hazırlanan önlem paketleriyle talep daralması sonucu stokların eritilmesi ve üretimin tekrar canlanması amaçlanmaktadır.¹⁶⁵

İnternette, motorlu taşıtlarda, beyaz eşyada ÖTV indirimi ve konut satışlarında, yeni işyeri satışlarında, mobilyada, teknoloji ürünlerinde, makine ve teçhizat KDV indirimine gidilmiştir. Bunun yanında önlem paketinde tapu harçlarının düşürülmesi ve hisse senedinde sıfır stopaj uygulamalarına da yer verilmiştir.

Bu indirimlerdeki amaç durma seviyesine gelen üretimin tekrar canlanmasını ve firmaların ellerindeki stokların eritilmesini sağlamaktır. Bu indirimler 3 ay süreyle yapılmış, özellikle otomotiv sektöründe ilk iki haftalık süreçte stoklarda ciddi miktarda azalma meydana gelmiştir. Yapılan indirimler piyasayı canlandırırken, vergi gelirlerinde azalışa yol açmaktadır. Fakat vergi indirimleri talep artışı sağlar ve tüketimden başlayarak üretime ve istihdama uzanan bir dizi faaliyeti etkilemektedir. Üstelik ileride talep canlanıp da enflasyonist eğilimler ortaya çıkarsa bunları önlemek için kademeli olarak vergi oranları artırılır ve bu yolla enflasyonist eğilimler dizginlenebilir. Vergi indirimleri tüketiciye yansiyarak talebi olumlu yönde etkilemektedir. Merkez bankası uzmanlarınca yapılan ‘‘son vergi düzenlemeleri ile ortaya çıkan fiyat indirimleri tüketiciye yansıtıldı mı’’ başlığını taşıyan bir inceleme yapılmıştır. İnceleme sonuçlarına göre mart ve nisan ayları itibariyle vergi indirimlerinin tüketiciye yansması oldukça yüksek oranlara ulaşmış. Vergi indirimi

¹⁶⁵ Ahmet Gezgin, ‘‘ Ekonomik Kriz Nedeniyle KDV ve ÖTV Oranlarında Yapılan İndirimler’’, (Çevrimiçi) <http://www.vdd.org.tr>, (Erişim Tarihi: 11.06.2009)

oranları otomobilde yüzde 80, beyaz eşya ve ev aletlerinde yüzde 100, görsel işitsel ekipmanda yüzde 30, mobilyada yüzde 112 ve bilgisayar ve bilişim araçlarında yüzde 140 oranında tüketiciye yansıtılmış.

Vergi indirimleri mobilya, bilgisayar ve bilişim araçları alanlarında diğer indirim kampanyalarıyla birleşerek vergi indiriminden daha yüksek indirimlere yol açmıştır. İstanbul Vergi Denetmenlerinin yaptığı bir araştırma vergi indirimlerinin otomotiv sektörüne etkisinin oldukça fazla olduğunu ortaya koyuyor. Araştırma çerçevesinde 13 otomobil markası üzerinden yapılan bir değerlendirmeye göre indirimlerin söz konusu olmadığı 1 ile 15 Mart tarihleri arasında 2846 adet taşıt satışı gerçekleştiği, buna karşılık indirimlerin yürürlükte olduğu 16 ile 31 Mart arasında 9445 adet taşıt satıldığı ortaya çıkıyor. Aynı araştırmaya göre bu taşıtlar üzerinden sağlanan toplam vergi hâsılatı da vergi indirimine karşın satış miktarı arttığı için büyük artış göstermiş görünüyor.

1 Nisan ile 16 Nisan arasındaki satışlar vergi indirimli dönemin ilk 15 gününe göre bir düşüş göstermiş görünse de (6048 adet) vergi indirimsiz döneme göre iki mislinden fazla artış sergilemektedir.¹⁶⁶

4.3.4. Yatırımlarda Devlet Yardımları

Haziran 2009 da “Yatırımlarda Devlet Yardımları, Aktif İşgücü Programlarının Güçlendirilmesi ve Kredi Garanti Desteği” paketi açıklandı. Bu paketin amacı yeni yatırımları desteklemektir. Teşvik sistemi ile Türkiye’de rekabet gücünü arttırmak, üretim hacmini yükseltmek, istihdamı artırmak, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak, ar-ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlara destek olmaktır. Aynı zamanda bu desteklerle sektörel kümelenmeyi desteklemek ve desteklenecek yatırım konularında ekonomik ölçek kriterlerini öne çıkarmak amaçlanmaktadır.

¹⁶⁶ Mahfi Eğilmez, “Vergi İndirimleri İşe Yaradı mı?”, **Radikal Gazetesi**, 11.06.2009, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr>, (Erişim Tarihini:13.06.2009)

Yatırım kararlarını ve istihdamı arttırmak için kullanılacak teşvik araçları; kurumlar ve gelir vergisi indirimi, SSK primi işveren hissesinin hazine tarafından ödenmesi, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi, KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetidir.

Yeni teşvik sistemiyle; büyük proje yatırımları, bölgesel ve sektörel teşvik sistemi, genel teşvik sistemi olarak 3 gruba ayrılmaktadır. Mart 2009 itibariyle, nakdi kredi hacmi 367 milyar TL, nakdi KOBİ kredisi hacmi 84 milyar TL, KOBİ kredi payı % 22,9 olarak belirlenmiştir. Verilen kredilerdeki amaç KOBİ'lerin finansman ihtiyacının karşılanması, üretim, istihdam ve ihracatta devamlılığın sağlanması olmaktadır.

İstihdamı arttırmak için verilen teşviklerse, işverenin priminin 5 puanlık kısmının hazine tarafından karşılanması, ilave olarak işe alınan gençlerin ve kadınların işveren primleri 5 yıl boyunca belirli oranlarda İşsizlik Fonu tarafından karşılanmasına olanak sağlandı. Aynı zamanda işsizlik ödeneği % 11 oranında arttırıldı. Ve yine önemli bir uygulama da geçici mali sıkıntı içindeki işyerlerinin, işçilerini çıkarmak yerine istihdam etmeye devam etmeleri halinde, işçilerin ücretlerinin belirli bir kısmı 6 aya kadar kamu tarafından üstlenilmesidir.

Global krizin tüm dünyayı etkisi altına aldığı bu dönemde, tüm dünyadaki gibi Türkiye'de de kriz paketleri uygulanmaktadır. Yapılan yeni düzenlemelerle hem sektörlerde krizin etkisini azaltmaya hem de krizle birlikte artan işsizliği önlemeye çalışılmaktadır. KOBİ'lerin devlet ve diğer kuruluşların verdiği teşvikleri yakından takip edip, kriz döneminde yaşayacakları sorunları asgari düzeye indirgemeleri gerekmektedir.

4.4. 2008 Global Finansal Krizinin Örnek KOBİ'ye Etkisi

Son yaşanan global krizde KOBİ'ler krize yönelik yeni düzenlemeler yapmak zorunda kalmışlardır. Kriz birçok sektörde ciddi talep kayıplarına neden olmuştur. KOBİ'ler kriz yönetimi planları oluşturarak, işletmenin bu dönemde hangi uygulamalarla krizi en az hasarla atlatabileceğinin hesaplarını yapmışlardır. Yeterli önlemleri önceden veya krizin etkilerinin hissedilmeye başladığı andan itibaren alamayan işletmeler varlıklarını sürdürmekte güçlük çekmektedirler.

4.4.1. Araştırmanın Önemi

Ekonomik krizin etkisi ve kriz yönetimi değerlendirmesi yapılması amacıyla örnek bir firma seçilmiştir. Borsan Elektrik Malzemeleri İmalat Sanayi Limitet Şirketi, çalışan sayısı, kullandığı kredi miktarı ve yıllık satış cirosu ile Basel II standartlarına göre "Kurumsal KOBİ" olarak tanımlanmaktadır. Firma önceden krizle karşılaştığı ve bu sebeple deneyim kazanıp, 2008 global krizine yönelik etkin bir kriz yönetimi uyguladığı için örnek olarak verilmektedir. Bu örnekle krizin KOBİ'leri nasıl etkilediği ve KOBİ'lerin krizle nasıl başa çıktığı verilmeye çalışılmaktadır.

4.4.2. Araştırmanın Amacı

Son yaşanan global krizin KOBİ'lerde işletme fonksiyonlarını ne oranda etkilediği ve bu krize karşı KOBİ'lerin hangi önlemleri aldığı ve krizi nasıl yönetmeye çalıştıkları gösterilmektedir. Uygulanan kriz yönetimi planları KOBİ'lerin krizi aşmasını sağlamaktadır. Bu çalışmada Borsan'ın krizden nasıl etkilendiği anlatılıp, kriz yönetim planlaması örnek olarak verilmektedir. Firmanın 2008 ve 2009 dönemi satış, finansman, satın alma, stok politikası ve yatırım kararlarındaki değişimler firmanın isteği üzerine yüzdelerle olarak verilmektedir. 2008 global krizinin firmanın fonksiyonlarındaki olumlu ve olumsuz yansımaları gösterilmeye çalışılmıştır. Seçilen firma, krizde en çok etkilenen sektörlerden olan inşaat sektörüne yönelik üretim yapmaktadır. Krizden her açıdan etkilenen bir firma olması nedeniyle örnek olarak seçilmiştir.

Araştırmada kullanılan veriler firmanın ilgili departmanlarının yöneticilerinden alınmıştır. Karşılaştırmalara yer verilerek finansal kriz olarak başlayıp ekonomik krize dönüşen global krizin etkileri daha açık olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Kriz yönetim kararlarıyla ilgili Borsan yönetim kurulu başkanıyla görüşülmüştür. Kriz döneminde yapılan tasarruflar, satış ve pazarlama uygulamaları, bankalarla olan ilişkilerin yeniden yapılandırılması, ihracat ve stok politikalarında alınan yeni kararlar hakkında bilgi alınmıştır. Bu verilerle, krizin etkileri bütünleştirilerek aktarılmıştır.

4.4.3. Şirket Profili

Borsan 25 yıldır Samsun Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet göstermektedir. 2009 yılı itibariyle 169 çalışanı olan, inşaat sektörüne yönelik olarak alçak gerilim enerji kabloları, tesisat malzemeleri, aydınlatma armatürü üretimi yapan, Basel II tanımına göre “Kurumsal KOBİ” olarak tanımlanan imalatçı bir firmadır. Firma hem yurt içi pazarda hem de yurt dışı pazarda faaliyet göstermektedir.

4.4.4. Global Krizin Borsan’ a Etkileri ve Kriz Yönetimi

Firma kriz öncesi dönemde şirket hedeflerini açıklamıştır. Belirlenen hedefler doğrultusunda satış ve pazarlama politikaları ve bunların getirisiyle yapılacak olan yatırımlar belirlenmiştir. Fakat global krizin Türkiye’deki yansımalarının artmasıyla belirlenen hedeflerde sapmalar meydana gelmiştir. Ülkedeki talep daralmasıyla birlikte satış cirolarında ciddi düşüşler yaşanmıştır. Ortaya çıkan durum şirketin istihdam, üretim, stok ve finansal kararlarını da etkilemiştir. Ülkedeki belirsizlik ortamı geleceğe yönelik büyüme ve yatırım kararlarında değişmelere neden olmuştur. Şirket yöneticileri önceden yaşanan krizlerden etkilenmiş ve kriz dönemi uygulamalarında deneyim kazanmışlardır. Firma 2008 yılına kadar Türkiye’de yaşanan krizlerden çıkmayı başarmıştır. Bu nedenle krizlerden kazandığı deneyimlerle, 2008 krizini daha az zararla atlatabilmek için etkin bir kriz yönetimi politikası oluşturmuştur.

4.4.4.1. Krizin Firmanın Satışlarına ve Üretimine Etkisi

Firmanın satış cirosu, 2007 den 2008'e % 15,56 oranında artış gösterirken global krizin etkisini göstermeye başlamasıyla 2008'den 2009'a %19,02 oranında düşüş göstermiştir. Satışların azalmasının nedenleri arasında yetersiz talep olmakla birlikte var olan müşterilere yapılacak yeni satışlara ve yeni müşterilere karşı eski dönemlere göre güvenin azalması yatmaktadır. Firma bu dönemde var olan müşterilerini risk gruplarına ayırmıştır. Riskini fazla gördüğü müşterileri portföyünün dışına çıkarmıştır. Aynı zamanda portföyünde bulunan müşterilerine de risk oranlarına göre satış kotaları koymuştur. Bu düzenlemeleri alacaklarını garanti altına almak için yapmıştır. Kriz döneminde az ama risksiz satış yapmayı çok ama riskli satış yapmaya tercih etmektedir.

Kriz döneminde özellikle yeni müşterilere yapılan satışlarda, nakit satışlar birinci sırada olurken vadeli satışlarda da ciro çeki istenip gerekli incelemeler yapıldıktan sonra satış gerçekleştirilmiştir. Bir diğer uygulamada müşterilerden yapılacak satış karşılığında teminat istenmesidir. Kriz öncesi dönemde yapılan uzun vadeli satışlardan ziyade daha kısa vadeli satışlar benimsenmiştir. Bunun nedeni hem firmanın alacağını nakde daha çabuk çevirmek istemesi hem de ekonomideki belirsizlikler nedeniyle müşterilerin finansal yapılarının bozulmasıyla oluşacak riski azaltmak istemesidir. Satış elemanları daha sık müşteri ziyaretleri yaparak müşterileri yakından izlemekte ve mali durumuna göre firma hakkında değerlendirme yapmaktadırlar.

Firma, büyük ve kurumsallaşmış yeni müşteri sayısını arttırmaya çalışmaktadır. Buna yönelik olarak ayrı bir departman kurmuş ve bu tip kilit müşterilere satış yapmaya yönelmektedir. Kilit müşteri grubuna özel, hizmet ve fiyat avantajları sağlayarak bu firmaların satın alma portföyüne girmeye çalışmaktadır. Kriz döneminde yüklü satış yapabileceği ve alacağının garanti altında olacağı firmalarla yurt içi cirosunu arttırmaya yönelmektedir.

Bu dönemde koyulan hedeflerde büyüme değil, var olan pazar payını koruyabilmek ön plana çıkmaktadır. Düşen talep ve artan rekabet ortamında var olabilmek için

çeşitli kampanyalar yapmaktadır. Biriken stokları eritebilmek için indirimli satışlar tercih edilmektedir. Devletin kriz döneminde KDV oranlarını düşürmesi, satışlarda % 7 oranında bir artış sağlamaktadır.

Firma rakiplerinin reklam çalışmalarına ara verdikleri bir dönemde reklam maliyetlerindeki düşüşlerden yararlanarak pazar payını artırmak için ulusal kanallarda reklam gösterimine başlamıştır. Markalaşma çalışmalarını ve kurumsallaşma sürecini hızlandırarak krizden daha güçlü çıkmayı hedeflemektedir. Kriz döneminde birçok firma ek bir maliyet getireceği için satış pazarlama fonksiyonunda tasarruflara gitmektedir. Fakat bu dönemde likidite sorunu yaşamayan firmalar etkin pazarlama çalışmalarıyla rekabet gücünü artırmaktadır.

Borsan kriz döneminde yaşanan ciro düşüşünü aşmak için ihracata önem vermiştir. Global krizden birçok ülke etkilendiği için ihracatta, kapalı ekonomileri olan Körfez ve Orta Doğu ülkelerinin yanı sıra Kuzey Afrika ülkelerine yönelmiştir. Bu yöneliş sayesinde 2009 yılında 2008 yılına oranla ihracatını % 25,3 oranında artırmıştır. İhracatın en büyük avantajları, yapılan nakit satışlarla risk almadan firmanın likiditesinin artması ve yurt içinde yaşanan talep daralmasını bu şekilde dengelemesidir. İhracatı geliştirmek için Irak, Dubai ve Katar gibi sermayenin yoğun olduğu ülkelerde fuarlara katılarak müşteri portföyünü genişletmektedir. Katıldığı yurt dışı fuarlarda da devlet teşviklerinden yararlanmaktadır. Devlet teşviklerini yakından takip ederek bunların yarattığı avantajlardan yararlanılmaya çalışılmaktadır.

Üretim, yaşanan krizin etkisiyle azalmıştır. Alınan siparişlerde 2009 yılında 2008'e oranla % 20 oranında düşüş yaşanmıştır. Stok ve hammadde alım kararları da buna bağlı olarak değişmiştir. Stok maliyetine katlanmamak için alınan siparişlere yönelik üretim yapılmasına karar verilmiştir. 2009'da stok bulundurma oranı %25 ile % 30 oranında azaltılmıştır. İhtiyaç fazlası hammadde alımı, hem ani fiyat düşüşlerinin olabileceği riski hem de satmadan borçlanmayı gerektirdiği için tercih edilmemiştir.

4.4.4.2. Krizin Firmanın İstihdam Oranına Etkisi

Krizin ülke ekonomilerine en ağır etkilerinden olan istihdamdaki azalmadır. Ekonominin bozulmasıyla düşen talepler, satış düşüşleri ve üretimde azalmayı beraberinde getirmektedir. Mal ve hizmet üretimindeki emek faktörü olan insana olan ihtiyaçta azalmaktadır. Süregelen zincirin son halkası olarak işten çıkarmalar başlamaktadır. Üretim yapılamadığından ya da eskiye oranla daha az yapılmasından dolayı işverenler yıllık izinleri kullandırmak, ücretsiz izin vermek ve son olarak da işten çıkarmak gibi istihdamı azaltıcı tedbirler almak zorunda kalıyorlar. Borsan' da 2008 yılında 2009 yılına göre çalışan sayısı % 17,16 azalmıştır. Öncelikli olarak yıllık izinleri kış döneminden itibaren kullandırma yoluna gitmiştir. İstihdam artırmanın tek yolu satışların artıp üretimin hızlanmasından geçmektedir. Bu nedenle firma satışı artırmak için çeşitli uygulamalara gitmektedir. Firma ekonomik düzelmenin başlayacağı dönemlerde çıkardıkları işçilere, işe almak için öncelik tanımayı planlamaktadır.

4.4.4.3. Krizin Firmanın Alacaklarının Tahsiline Etkisi

Borsan 2008-2009 döneminde birçok firmada olduğu gibi alacakların tahsilinde zorluklar yaşamıştır. Bulunduğu sektörün krizden çok etkilenmesinden dolayı müşterileri arasında iflas eden firmalar olmuştur. Diğer sorunlar ise karşılıksız çek veren veya satışın vadesinden uzun evrak veren firmalarla yaşanmıştır. 2009 yılında 2008 yılına oranla karşılıksız çekler % 30 oranında artmıştır. Alacakların tahsilinde yine 2008 yılına oranla % 35 azalma yaşanmıştır. Bu dönemde firma likidite oranı yüksek olduğundan karşılaşılan maliyetleri üstlenebilmiştir. Alacakların tahsilinde yaşanan bu sorunlara karşı, yapılan satışlarda teminat isteme, ipotek gösterme, müşteri çeki alma, nakit veya kısa vadeli satışlara yönelme ve eğer müşterinin kendi çeki alınmışsa çekin güvenilirliğinin araştırılması gibi bir takım önlemler alınmıştır. Bunlara ilave olarak firma, rutin alacak tahsili dönemlerini kısaltmaya yönelmektedir. Alacak devir hızını artırıcı önlemler alarak firmanın finansman sıkıntısı çekmesi engellenmelidir.

4.4.4.4. Krizin Firmanın Borçlanma Politikalarına Etkisi

2008-2009 döneminde bankalardan kredi kullanmanın güçlüğü ve alınan kredilerin de faiz oranlarının, yani borçlanma maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle birçok KOBİ finansman kaynağı bulmakta zorlanmaktadır. Borsan önceden edindiği deneyimler doğrultusunda kriz dönemine borçlu girmemeye çalışmıştır. Önceden kullanılan banka kredileri % 50 oranında azaltılmıştır. Kredi borcunu azaltabilmekte yine şirketin likiditesinin yüksek olmasına bağlıdır. Aynı zamanda döviz kurundaki değişimlerle TL'nin döviz karşısında değer kaybetmesine bağlı olarak dövizle alınan borçlarda ödenmiştir. Bu sayede döviz kurundaki artışlarla birlikte firmanın da TL cinsinden borcunun artması engellenmiş olmaktadır.

Döviz borçlarının ve banka kredilerinin % 50 oranında kapanmasıyla firmanın riski azalmıştır. Firma yaptığı alımlarda uzun vadeli ödemeleri tercih etmiştir. Tedarikçiler için de firmanın riski düşük olduğundan bu tip satışlar sorun yaratmamıştır. Firma kriz döneminde en önemli unsur olan likiditeyi koruyabilmek için satışlarını kısa vadeli, alımlarını ise uzun vadeli olarak yapmayı tercih etmektedir. Aynı zamanda kullandığı kredileri kapatması, bankalarda da güven uyandırmıştır. Sermaye yapısının güçlü olduğunu gören bankalar tekrar kredi kullanırmak istemişlerdir. Buda kriz döneminde bankalarla olan ilişkilerinin sağlam olduğunu göstermektedir.

4.4.4.5. Krizin Firmanın Yatırım Kararlarına Etkisi

Kriz dönemlerinde işletmeler, yatırımlarını ekonomideki belirsizlik nedeniyle genellikle ertelemeyi tercih etmektedir. Planlanan yatırımlar ve yeni yatırımlarda farklılık görülebilmektedir. Borsan özellikle teknoloji yatırımlarına önem vermektedir. İhracatla birlikte gerekliliği artan standart ve kaliteli ürün imalatı için yeni teknolojileri yakından takip edip, üretim tesislerini sürekli geliştirmiştir. Planlanan yatırımlar kriz döneminde de devam etmiştir. Tesisler için gerekli olan makine ve teçhizat yatırımları yapılmıştır. Yeni yatırım oranları ise 2008'e göre 2009 yılında % 89,75 oranında düşmüştür. Borsan Yönetim Kurulu Başkanı, yaşanan global krizle düşen fiyatlar nedeniyle planlanan yatırımların yapılmasının avantajlı olabileceğini belirtmektedir. Firma, maliyetlerin düşük olması nedeniyle yapılan

yatırımların kriz sonrasında birçok avantajı beraberinde getireceğini düşünerek önceden planlanan yatırımları yapmaktan vazgeçmemiştir.

4.4.5. BORSAN' da Kriz Yönetimine Genel Bir Bakış

İçinde bulunulan global kriz döneminde birçok KOBİ gibi Borsan' da etkin bir kriz yönetimi yapmaya çalışmaktadır. Firmanın öz sermayesinin güçlü olması, kriz sürecini atlatabilmesinde en önemli faktör olmaktadır. Bu özelliğinin devamlılığını sağlayabilmek için alacaklarını hızlandırmaya, borçlarını ödemeye ve likiditesini korumaya çalışmaktadır.

İhracat şirketin krizden etkilenmesini önleyen ikinci önemli etmendir. İhracatı geliştirici teşviklerden yararlanılarak, müşteri portföyü geliştirilmektedir. Firma krizden etkilenmeyen kapalı ekonomileri olan ülkelere yönelmektedir.

İndirim ve promosyonlar yapılarak, satışı artırmaya ve stokları eritmeye çalışılmaktadır. Siparişe göre üretim ve hammadde alımı yapılarak az risk alınmaktadır. Pazarlama faaliyetlerine önem verilmektedir. Reklam çalışmaları kriz döneminde hız kazanmıştır. Bunun amacı rakiplerin güçsüz olduğu bir dönem olması ve reklam verme maliyetlerinin düşmesi olarak gösterilmektedir.

Firma aynı zamanda markalaşma ve kurumsallaşma çabalarını artırmıştır. Marka olarak tüketicinin güvenini sağlayıp satışlarını artırmayı planlamaktadır. Markalaşmanın sağlanması için ürün kalitesinin artırılması kadar firmanın kurumsal yapıya kavuşturulması da gerekmektedir. Kriz döneminde şirket içi eğitimlere önem verip, şirket içi iletişimi güçlendirmeye çalışmaktadır. Firma, kurumsallaşmayı hızlandırmak için danışman şirketlerden yardım alarak, firmanın ve çalışanların eksiklikleri tespit edip, gerekli düzenlemelerle verimliliği artırılmaya çalışılmaktadır. Yapılan değerlendirme toplantılarında şirketin durumu çalışanlarla paylaşarak şirket içi güvensizlik önlenmektedir. Her departman yöneticisi haftalık raporlar hazırlayarak yönetim kurulu başkanına sunmaktadır. Böylece şirket sahibi krizin getirdiği problemlere hızlı bir şekilde müdahale edebilmektedir.

Firma sahibi yapılan düzenlemelerle etkin bir kriz yönetimi uyguladığını belirtmektedir. Etkin bir kriz yönetimiyle kriz öncesi dönemde şirkette oluşan fazlalıklar kriz döneminde atılabilmektedir. Sermaye yapısı güçlü bir şirket, doğru kararları vererek kriz sonrası dönemde rekabet gücü artmış bir şekilde krizi fırsata çevirebilir.

SONUÇ

2008 global krizi finansal kriz olarak başlayıp reel sektör krizine dönüşmüştür. Reel sektör krizleri; mal, hizmet ve işgücü piyasalarında üretim ve istihdam üzerinde ciddi daralmalar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yaşanan global krizin varlık fiyatlarında, net kazançlarda, karlarda, ticaret ve şirket çıktılarında düşüşler, iflas öngörülürü, kötümserlik, güven kaybı, para stoklarında artış gibi etkileri olmuştur. Finansal krizin reel sektöre yansımalarıyla dünyada ve Türkiye’de büyüme oranlarında azalmalar görülmüştür. İstihdam seviyelerinde ise ABD ve gelişmiş ekonomilerde yukarı yönlü bir trend oluşmuş, Türkiye’de ise 2006 ve 2007 yıllarında %10’ların altına düşen işsizlik oranları tekrar % 10’nun üzerinde seyretmeye başlamış, 2007 -2008 yıllarına karşılaştırmalı olarak baktığımızda ise işsizlik oranlarındaki artışın devam ettiği görülmektedir. Ekonomideki son 27 çeyrektir gerçekleşen büyüme 2008 yılında bir önceki yıla göre düşüşler yaşayarak %3 olarak gerçekleşmiştir. Üretimde çalışanların sayısında %2,4 azalma olurken ve çalışılan saatlerde %3,3 azalma görülmüştür.

Yaşanan bu düşüşlerden KOBİ’ler ciddi oranda etkilenmiştir. İşletmelerin finans yapılarında derin yaralar açmıştır. 2009 Nisan ayında 2008’in aynı ayına kıyasla karşılıksız çek miktarı %73,5 artmıştır. İşletmeler bu oranı kendi öz sermayelerinden karşılamaya çalışmaktadır. Kriz dönemlerinde likiditenin yüksek olması gerekmektedir. Likidite sorunu yaşayan işletmeler borçlanma yoluna gitmiştir. Fakat bankaların kendi risklerini azaltmaya çalışması nedeniyle yüksek faiz oranlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Finansman ihtiyacını karşılayamayan işletmeler iflasa sürüklenmişlerdir. 2009 Nisan ayında geçmiş yılın aynı ayına kıyasla % 42,5’lik büyük bir artış yaşanmıştır. Kurulan işyeri sayılarında da toplamda %44,2’lik bir azalış görülmektedir. Bu dönemde borçlanmadan kaçınmak veya borçları yeniden yapılandırmak gerekmektedir. Alacak borç dengesi yeniden kurularak şirkette borçlanmanın önü kesilmelidir. Alacakların tahsilinde yaşanan gerilemeye karşı önlemler alınmalıdır. Ciro kaygısıyla yapılan satışların bırakılması, tahsilat disiplininin artırılması, teminatlı satışlara yönelme ve müşterinin durumunu yakından takip etmek şeklinde önlemler alınabilir.

Küreselleşen dünyada kriz, sosyal ve ekonomik yaşamın her anında kişilerin ve işletmelerin karşısına çıkabilecek bir olgudur. İşletmeler yaşamları boyunca krizle karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu nedenle işletme sahipleri veya yöneticilerinin krizin sinyallerini algılayabilmeleri ve olası bir kriz anında uygulayacakları stratejileri önceden belirlemeleri gerekmektedir. Tabiki krizi tümüyle önlemek yöneticilerin elinde değildir. Fakat örgütler krize ne kadar iyi hazırlanırsa, olası senaryolar yazıp çözümler üretirse krizden o kadar az etkilenmektedirler.

Yöneticilerin sürekli çevredeki gelişmeler hakkında bilgi toplaması, yeni problemlere eski çözümlerle yaklaşmaması ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. İşletmenin bilgi toplama yeteneğinin azalması ve standart programların dışına çıkma zorunluluğu, karar alma ve kontrolde merkezileşme eğilimini arttırmaktadır. Yöneticiler kriz sonrasında hızlı bir şekilde ekip olarak karar almaya başlamalıdır. Ayrıca kriz dönemlerinde şirket içi güvensizliğin artması verimlilikte de düşüşe neden olmaktadır. Bu güvensiz ortamın oluşmaması için yöneticilerin organizasyon içerisinde iletişimi kuvvetlendirip, çalışanların kaygılarını gidermeleri gerekmektedir.

İşletme dışı çevre faktörleri işletmenin kontrolü dışındaki makro faktörlerdir. Globalleşme sürecinde dünyada yaşanan gelişmeler ülke içinde de etkisini göstermektedir. İşletmenin dış çevreye bağımlılığı yüksek olduğu takdirde krizlerden etkilenme olasılığı da artmaktadır. Önemli olan sürekli dış çevredeki gelişmeleri izlemek, analiz etmek ve şirket yapısında yaratabileceği olası sorunları belirlemektir. İşletmeyi etkileyen dış çevre faktörleri, politik ve yasal faktörler, toplumsal yapı, teknolojik faktörler ve ekonomik faktörler olarak sınıflandırılabilir. Devlet politikasındaki değişiklikler, yasal yapı, hükümetin uyguladığı para ve maliye politikaları ve dış ticaret politikaları politik ve yasal faktörler içerisinde sayılmaktadır. Toplumdaki insan ilişkilerinin, değer yargılarının değişmesi, toplumsal ve kültürel sorunlar işletmeleri krize götüren nedenler arasındadır. Aynı zamanda tüketicilerin ihtiyaç ve taleplerinin değişmesi işletmenin de bu değişimi yakalayamaması rakiplerine göre geride kalmasına neden olmaktadır. İşletmeler profesyonel pazarlama kadroları kurarak pazarı yakından takip etmelidirler. Rakiplerin pazardaki payları ve stratejileri, işletmenin kendine pazarda yer

bulabilmesi için dikkatlice analiz edilmelidir. Üretimde standardizasyonu sağlamak ve kaliteli ürün elde edebilmek için teknoloji yatırımları yapılmalıdır.

KOBİ'ler sermayelerinin yeterli olmayışı, teknolojik yetersizlikler, kredi sağlamalarındaki güçlükler, pazarlama fonksiyonunun gelişmemiş olması gibi nedenler dolayısıyla krizlerden daha çabuk etkilenmektedirler. Ekonomik krizler KOBİ'lerin üretim, pazarlama, finans ve yönetim fonksiyonlarında değişmelere neden olmaktadır. Kriz dönemlerin de satışlardaki düşüş, stokların birikmesine ve üretimde azalmaya neden olmaktadır. Bu dönemde pazarlama faaliyetlerindeki harcamalar kısılmaya çalışılmaktadır. Fakat satış olmadan işletmenin sürekliliğini koruması imkansızdır. Doğru pazarlama faaliyetleriyle risksiz müşteri grubuna yönelmek gerekmektedir. Müşterileri kazanabilmek için hizmet ve fiyat avantajları sağlamayı ihmal etmemelidir. Yapılan satışlarda uzun vadeli ödeme almaktan kaçınılmalıdır. Müşterilerle nakit ve kısa vadeli çalışmaya yönelmelidir.

Üretimde ise, alınan siparişlere göre üretim yapılarak, stok birikimi engellenmeye çalışılmalıdır. Üretim için tüketicinin değişen talepleri yakından takip edilerek, ar-ge faaliyetlerine önem verilmelidir. İşletmelerin üretim faaliyetleri, krizle karşı karşıya kalındığında anında cevap verilebilmesi için esnek bir yapıda olmalıdır. Müşterilerden gelebilecek farklı talepleri karşılayabilmek ve pazardaki rekabet gücünü arttırabilmek için ürün ve üretim esnekliğinin sağlanması gerekmektedir.

KOBİ'ler öz sermayelerinin yetersiz olması nedeniyle krizlerden daha çok etkilenecektir. Kriz döneminde borçlanma ihtiyaçları artacağından kriz öncesi dönemde gerekli finansal düzenlemeleri yapmaları gerekmektedir. Önceden krize karşı stratejiler geliştirilmelidir. Aksi durumda ekonomideki en ufak bir dalgalanma, KOBİ'lerde ciddi yaralanmalara neden olacaktır.

Yatırım kararları kriz döneminde ekonomideki belirsizlik nedeniyle işletmeler tarafından askıya alınmaktadır. Yatırım önceden planlanan bir yatırım değil ise riskler doğru araştırılmalıdır. Fakat teknoloji yatırımlarından kaçınmamak gerekmektedir. Son yaşanan global krizde talep azlığı ve rekabet yoğunluğu

yaşandığından ürün ve hizmetlerde fiyat düşüşlerine gidilmiştir. Likidite sorunu çekmeyen bir firma düşük maliyetle gerekli yatırımları bu dönemde yapabilmektedir.

Çalışmada seçilen firma, kriz dönemlerinde işletmenin her fonksiyonunda gerekli düzenlemeleri yapmaya çalışmaktadır. Krizin en çok etkilediği inşaat sektörüyle çalışan firma, uyguladığı kriz yönetimi planlarıyla şuna kadar olan dönemde, krizden az hasar almayı başarmıştır. Firma, dünyadaki krizden en az etkilen ülkelerin üzerine giderek ihracatını arttırmayı ve böylece yurtiçinde yaşanan kaybın etkisini azaltmaya çalışmıştır. Yurt içi pazarlama faaliyetlerini arttırmıştır. Bu dönemde marka imajına yatırım yapmak için ulusal kanallara reklam vermeye başlamıştır. Buradaki amaç, rakiplerden boşalan payı elde etmektir. Firma teknoloji yatırımlarına devam etmiştir. Ar-ge' ye önem vererek yeni ürün çalışmalarını sürdürmüştür. Finansal açıdan bakıldığında ise öz sermayesi güçlü olduğundan işletmenin gördüğü zararı karşılayabilmiştir. Öncelikli olarak kredi borçlarını büyük oranda kapatarak, kriz ortamında borçlu kalmak istememiştir. Özellikle döviz kurundaki hareketlenmeler nedeniyle döviz cinsinden borçlarını da kapatmıştır. Müşteri portföyünü değiştirmeye ve riskli müşterilerle olan ilişkilerini bitirmeye çalışmıştır. Yapılan düzenlemelerdeki tek amaç krizden daha az zararla çıkabilmektir. Bunun için yöneticiler oluşabilecek her durumu dikkatlice izlemektedir.

KAYNAKÇA

AKDENİZ AR, Aybeniz ve Hüseyin İSKENDER. Türkiye’de KOBİ’ler ve KOBİ’lerde Planlama, Uygulama ve Denetim, **Mevzuat Dergisi**, S:87, (2005), (Çevrimiçi), <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/03a/06.htm>, (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2009).

AKGEMCİ, Tahir. “KOBİ’lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler” , (Çevrimiçi) http://www.kobider.org.tr/resim2/kobi_sorunlar_destekler.pdf, (Erişim Tarihi: 03 Mayıs 2009).

AKTAN, C. Can. **2000’li Yıllarda Yeni Yönetim Teknikleri: Stratejik Yönetim**, İstanbul: TÜGİAD Yayını, 1999.

AKTAN, Coşkun Can ve Hüseyin ŞEN. “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri” , **Yeni Türkiye Dergisi**, S.1 (2002), (Çevrimiçi), http://www.canaktan.net/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/toplam-kalite/aktan-sen-ekonomik-kriz.pdf, (Erişim Tarihi: 02 Şubat 2009).

ALANTAR, Doğan. “Küresel Finansal Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, (Çevrimiçi), http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MF_Y81.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009).

ALPTÜRK, Ercan, Ekonominin Dinamosu, Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler (KOBİ) Rehberi, Ankara: Yaklaşım Yayınları, 2008.

ALTINTAŞ, Halil. “Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri” **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.22 (Ocak- Haziran 2004), (Çevrimiçi) <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi22/haltintas.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Mart 2009).

ARICAN, Erişah. **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye**, İstanbul: Derin Yayınları, 2002.

ARRIGHI, Giovanni. “The Windings Paths of Capital”, (Çevrimiçi), <http://www.newleftreview.org/assets/pdf/ArrighiInterview.pdf> ,(Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2009).

ASANAKUTLU, Tuncer, Barış SAFRAN ve Elif TOSUN. “Kriz Yönetimi Üzerine Bir Araştırma”, **DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1 (Ocak 2003), (Çevrimiçi) <http://paribus.tr.googlepages.com/asanakutlu.pdf>, (Erişim Tarihi: 30 Şubat 2009).

AYBAR, Sedat, Uğur ÖZGÖKER ve Vedat AKMAN, Uluslararası Finansal Kriz ve Siyasi Sonuçları, **Maliye Finans Yazıları**, (2009), (Çevrimiçi), http://www.finanskulup.org.tr/Assets/maliyefinans/83/MFY_83_Sedat_AYBAR_Ugur_OZGOKER_Vedat_AKMAN_Uluslararası_Finansal_Kriz_ve_Siyasi_Sonuçları.pdf, (Erişim Tarihi: 14 Mart 2009).

AYKAÇ, Mustafa, Zeki PARLAK ve Süleyman ÖZDEMİR. **Küreselleşme Sürecinde Rekabet Gücünün Arttırılması ve Türkiye’de KOBİ’ler**, İstanbul: İTO Yayınları, 2008.

BATIREL, Ömer Faruk. “Global Ekonomik Kriz ve Türk Kamu Maliyesi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (Bahar 2008), S.13., (Çevrimiçi), <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/s13/01-09.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2009).

BERKE, Burcu. “Tam Dolarizasyonun Makroekonomik Politikalara Yansıması”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.27, (Çevrimiçi), <http://www.e-sosder.com/dergi/27126-147.pdf>, (Erişim Tarihi: 21 Mart 2009).

BERNAKE, Ben S. “The Crisis and the Policy Response”, (Çevrimiçi), <http://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/bernanke20090113a.htm>, (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2009).

BEYZATLAR, Pınar. “Sub-prime Mortgage “Kriz”i ve Küresel Dalgalanma”, (Çevrimiçi), http://www.ziraatyatirim.com.tr/raporlar/MakroEkonomik_Analizler/MA_17-08-07.pdf, (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2009).

CİHAN, Mehmet ve Mehmet TEKİNKUŞ, “Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Avrupa Birliği’ne Uyum Süreci: Gaziantep Örneği”, (Çevrimiçi) <http://www.econturk.org/Turkisheconomy/P455.pdf>, (Erişim Tarihi: 14 Şubat 2009).

COŞKUN, Ali. “21.Yüzyılda Türkiye’nin Sanayi ve Kobi Stratejileri”, (Çevrimiçi), <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/35.pdf>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2009).

ÇELİK, Cemile ve Himmet KARADAL, “KOBİ’lerin Sorunları ve Çözüm Stratejilerinin Algılanan Performans Üzerine Etkileri: (Aksaray ve Mersin Örneği)”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C:16, (2007), (Çevrimiçi), <http://sosyalbilimler.cukurova.edu.tr/dergi.asp?dosya=439>, (Erişim Tarihi: 02 Nisan 2009).

ÇINAR AY, Sema. “Türkiye’deki KOBİ’lerin Finansman Sorunları”, **PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, S:1, (Ocak 2008), Çevrimiçi, http://www.paradoks.org/makale/yil4_sayil/semaay41.pdf, (Erişim Tarihi: 19 Mart 2009).

ÇİNKO, Levent ve Rengin AK, “Küreselleşen Ekonomilerde Yaşanan Bankacılık Krizleri’nin Anatomisi” **Maliye Finans Yazıları**, S.23 (Nisan 2009), (Çevrimiçi), http://www.finanskulup.org.tr/Assets/maliyefinans/83/MFY_83_Levent_CINKO_Rengin_AK_Kuresellesen_Ekonomilerde_Yasanan_Bankacilik_Krizlerinin_Anatomisi.pdf, (Erişim Tarihi: 09 Mart 2009).

DATTELS, Peter ve Laure KODRES, “Further Action Needed to Reinforce Signs of Market Recovery: IMF”, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2009/RES042109C.htm>, (Erişim Tarihi: 02 Nisan 2009).

DELİCE Güven. “Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.20, (Ocak-Haziran 2003), (Çevrimiçi) <http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi20/delice.pdf>, (Erişim Tarihi: 06 Mart 2009).

DEMİR, Faruk, Ayşegül KARABIYIK, Emine ERMİŞOĞLU ve Ayhan KÜÇÜK. ABD Mortgage Krizi, **BDDK Çalışma Tebliği**, S.1-2, (2008), (Çevrimiçi), http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/5176ABDMO_RTGAGE05082008x.pdf, (Erişim Tarihi: 04 Mart 2009).

DENİZ, Mehmet ve Murat SAĞLAM. “Kriz Dönemlerinde İşletme Stratejileri ve Malatya Organize Sanayi Bölgesinde Faaliyet Gösteren Tekstil İşletmelerinde Bir Uygulama”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C:6, S:20, (2007), Çevrimiçi, <http://www.e-sosder.com/dergi/20156-176.pdf>, (Erişim Tarihi: 07 Mart 2009).

DİNÇER, Ömer. **Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası**, İstanbul: İz Yayınları, 1994.

DPT. “KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı”, (Çevrimiçi), www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/3078/strateji.pdf, (Erişim Tarihi: 15 Mart 2009).

EĞİLMEZ, Mahfi. ”Vergi İndirimleri İşe Yaradı mı?”, **Radikal Gazetesi**, 11.06.2009, (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr>, (Erişim Tarihi: 13.06.2009)

EKEN, Mehmet Hasan. “Dünya’da Finans Krizi – Türkiye’de Ekonomik Kriz”, (Çevrimiçi), http://www.finanskulup.org.tr/Assets/Makale/Hasan_Eken_Dunyada_Finans_Krizi_Turkiyede_Ekonomik_Kriz.pdf, (Erişim Tarihi: 02 Şubat 2009).

EKŞİ, İbrahim Halil. “Finansal Krizlerin KOBİ’ler Üzerinde Etkileri ve Başarılı-Başarısız KOBİ’lerin Kriz Dönemi Stratejileri”, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2007.

EROĞLU, Ömer. **Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye**, Isparta: Bilim Kitapevi, 2002.

GEZGİN, Ahmet. “Ekonomik Kriz Nedeniyle KDV ve ÖTV Oranlarında Yapılan İndirimler”, (Çevrimiçi) <http://www.vdd.org.tr>, (Erişim Tarihi: 11.06.2009).

GREENSPAN, Alan “The Roots of the Mortgage Crisis”, (Çevrimiçi), <http://opinionjournal.com/editorial/feature.html?id=110010981>, (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2009)

GUP, Benton E. “**Too Big To Fail**”, (Çevrimiçi), <http://books.google.com.tr/books?id=oeaULhGPI2UC&pg=PA29&lpg=PA29&dq=Too+Big+to++Benton>, (Erişim Tarihi: 21 Mayıs 2009).

GÜNEŞ, Recep. “Enflasyon Ortamında Mamul Fiyatlandırması”, **Hikmet Yurdu Dergisi**, S.2, (Temmuz – Aralık 2008), Çevrimiçi, <http://www.hikmetyurdu.com/sayilar/sayi2/1-rgunes.pdf>, (Erişim Tarihi: 23 Mart 2009).

HAK-İŞ RAPORU III. “Küresel Krizin Ülkemize Olası Etkilerini Azaltmak İçin Alınması Gereken Önlemler”, (Çevrimiçi), http://www.hakis.org.tr/raporlar/hakis_rapor-3.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009)

HATIRLI Selim Adem ve Uğur Çiçek, “ Küresel Ekonomik Krizin Türkiye İmalat Sanayi Sektörüne Etkilerinin Analizi”,(Çevrimiçi), <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma35.pdf>, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009)

İNAN, Emre Alpan. “Kur Rejimi Tercihi ve Türkiye”, (Şubat 2002), (Çevrimiçi), www.tbb.org.tr/turkce/arastirmalar/Kurrejimlerleuyulverileri.doc, (Erişim Tarihi: 15 Nisan 2009).

İRİZ, Rıfat. “Küresel Rekabet Ortamında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Ulusal Sosyo-Ekonomik Sisteme Katkıları Açısından Değerlendirilmesi”(Çevrimiçi) http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler , (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2009).

KAR, Muhsin ve M. Akif KARA, “Türkiye’ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler”, (Çevrimiçi), <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/sermaye%20hareketleri.doc>, (Erişim Tarihi: 02 Nisan 2009).

KOÇ, İdil Özlem. **Türk KOBİ’leri Bugünü ve Geleceği**, İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım, 2008.

LONGBRAKE, William. “From Liquidity Crisis to Credit Crunch”, (Çevrimiçi), <http://faculty.msb.edu/prog/Cmrc/seminars/Article-Longbrake.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2009).

Milliyet. 23.02.2009, (Çevrimiçi) www.milliyet.com.tr/Ekonomi, (Erişim Tarihi: 29.05.2009).

MÜFTÜOĞLU, Tamer. **Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler: Sorunlar Öneriler**, İstanbul: EGS Bank Yayınları, 1997.

MÜSLÜMOV, Alövsat. **21. Yüzyılda Türkiye’de KOBİ’ler Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri**, İstanbul: Literatür Yayınları, 2002.

OKAY, Esin ve Kerem ALKİN, **Türkiye’de KOBİ’lerin Basel II’ye Uyum Süreci ve Öneriler**, İstanbul: İTO Yayınları, 2008.

OKAY, Esin. “Türk Bankacılık Sektöründe Risk ve Kriz”, **İstanbul Ticaret Üniversite Dergisi**, Çevrimiçi, <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/dergi/d2/m00026.pdf>, (Erişim Tarihi: 13 Şubat 2009).

OKTAY, Ertan ve Alptekin GÜNEY, “Türkiye’de KOBİ’lerin Finansman Sorunu ve Çözüm Önerileri”, **21.Yüzyılda KOBİ’ler: Sorunlar, Fırsatlar ve Çözüm Önerileri Sempozyumu**, Doğu Akdeniz Üniversitesi, K.K.T.C., (03-04 Ocak 2002).

OKUR, Ahmet. “Türkiye’de İzlenen Esnek Kur Politikasının Ekonomik İstikrar Üzerindeki Etkileri”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C.9, S.1-2, (2002), (Çevrimiçi), http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C9S1_22002/ao2.pdf, (Erişim Tarihi: 26 Mart 2009).

ÖZDEVECİOĞLU, Mahmut. “Krizin İşletmelerin Yönetimsel ve Örgütsel Yapısı Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Kayseri Sanayi İşletmelerinde Yapılan Bir Araştırma” **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.19 (Temmuz-Aralık 2002), s.95. (Çevrimiçi) http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/05_Ozdevecioglu.pdf, (Erişim Tarihi:03 Mayıs 2009).

ÖZEN, Ahmet. “Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Bütçe Açığının Gelişimi”, **Maliye Dergisi**, S.141, (Mart 2006), (Çevrimiçi), <http://portall.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/md141/gelismis.pdf>, (Erişim Tarihi: 01 Mart 2009).

ÖZTÜRK, Salih. “Sabit Döviz Kuru Politikasının Finansal Krizlere Etkisi: 1997 Güneydoğu Asya ve 2000 Kasım-2001 Şubat Türkiye Krizleri”, **Türkiye ve Ekonomi Dergisi**, C.10, S.1, (2003), (Çevrimiçi), <http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C10S12003/so.pdf>, (Erişim Tarihi: 05 Nisan 2009).

SAATÇİ, Yasin. “Türkiye’de Kamu Borç Yönetimi, Süreci ve Tarihsel Gelişimi”, **Bütçe Dünyası Dergisi**, S.27, (Güz 2007), (Çevrimiçi), <http://www.debud.org/Html/dergi/27/mysaatci.pdf>, (Erişim Tarihi: 27 Şubat 2009).

SERİNKAN, Celalettin ve Hasan CABAR, “KOBİ’lerin Yönetim ve Organizasyon Sorunları:Denizli’deki Tekstil İşletmelerinde Bir Araştırma”, **Uluslararası İnsan**

Bilimleri Dergisi, C:5, S:1, (2008), (Çevrimiçi), <http://www.insanbilimleri.com/ojs/index.php/ui/article/viewFile/446/283>, (Erişim Tarihi: 12 Mart 2009).

Sesric Monthly Reports on the Current Global Financial Crisis May 2009, (Çevrimiçi http://www.sesric.org/imgs/news/Image/ReportMay_09.pdf , (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2009)

STIGLITZ, Joseph E. **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, İstanbul: Plan B Yayıncılık, 2006.

SUSAM, Nazan ve Ufuk BAKKAL, “Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek?”, **Maliye Dergisi**, S.155, (Çevrimiçi), http://portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/1f55/05.Nazan.SUSAM_Ufuk.BAKKAL.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2009).

TAĞRAF, Hasan ve N.Talat ARSLAN. “Kriz Oluşum Süreci ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.4, S.1(2003), (Çevrimiçi), <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/172.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Şubat 2009).

TCMB, “2009 Yılı Bahar Dönemi Yatırım Anketi”, **İstatistik Genel Müdürlüğü Reel Sektör Verileri Müdürlüğü**, (24 Nisan 2009), Çevrimiçi, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/yatirimanket/BYA-Rapor-Int.pdf>, (Erişim Tarihi: 19 Mart 2009).

TİTİZ, İsmet ve H.İlker ÇARIKÇI, “Krizlerin İşletmeler Üzerindeki Etkileri ve Küçük İşletme Yöneticilerinin Kriz Dönemine Yönelik Stratejik Düşünce ve Analizleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C:2, S:1, (Çevrimiçi), <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/100.pdf>, (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2009).

TURGUT, Ahmet. “Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler”, **Tühis İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C.20, S. 5 (Şubat 2007), (Çevrimiçi)

http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt20_sayi4-5/cilt20_sayi4-5_bolum4.pdf, (Erişim Tarihi: 05 Mart 2009).

TUTAR, Hasan. **Kriz ve Stres Yönetimi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.

Türkiye Ekonomi Kurumu, "2008 Küresel Krizi ve Türkiye", (Çevrimiçi), <http://www.tek.org.tr/dosyalar/calistay2009/2008.Kuresel.Krizi.ve.Turkiye.pdf>, (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2009)

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni, (Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/OncekiHB.do>, (Erişim Tarihi: 15 Mart 2009).

TÜRKER Masum ve Lerzan KAVUT, SMALL AND MEDIUM SIZED ENTERPRISES AND THE ROLE OF THE ACCOUNTANCY PROFESSION IN TURKEY, (Çevrimiçi), www.fcmweb.org, (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2009).

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., **Gelişmekte Olan Ülkelerde KOBİ'lerin Rekabet Edebilme Gücünün İyileştirilmesi**, Ankara, 2003.

UYGUN, Mutlu ve Halim KAZAN, "KOBİ'lerin Üretim Sorunlarının Tespiti ve Rekabet Güçlerinin Artırılmasında Teknoloji Faktörü: Konya Örneği", (Çevrimiçi), http://www.emu.edu.tr/smeconf/turkcepdf%5Cbildiri_46.pdf, (Erişim Tarihi: 13 Nisan 2009).

UZUNOĞLU, Sadi, Kerem ALKİN ve Can Fuat GÜRSEL, **Uluslararası Semaye Hareketlerinin Gelişmekte Olan Ülkelerde Makro Ekonomik Etkileri ve Türkiye**, İstanbul: İMKB Araştırma Yayınları, 1995.

VERGİLİEL TÜZ, Melek. **Kriz ve İşletme Yönetimi**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

YELDAN, Erinç. **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

YILMAZ, Beytullah. KOBİ'lerin Finansman Sorunlarına Bir Çözüm Önerisi:"Risk Sermayesi Finansman Modeli", (Çevrimiçi), <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/Beytullah.doc>, (Erişim Tarihi: 16 Mart 2009).

YILMAZ, Figen. "Türkiye'de Küçük ve Orta Boy İşletmeler"(Çevrimiçi) https://www.isbank.com.tr/dosya/ekon-tr_kobiler2004.pdf, (Erişim Tarihi: 05 Mart 2009).

YONAR Özlem, "KOBİ'lerin Dünya Ekonomisindeki Yeri", (Çevrimiçi), <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=258>, (Erişim Tarihi:06 Mayıs 2009)

ZERENLER, Muammer ve Rifat İRAZ. "Kriz Dönemlerinde Ürün ve Süreç Esnekliğinin İşletme Performansına Etkileri: Küçük ve Orta Ölçekli Tekstil İşletmelerinde Bir Araştırma", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.21, (Şubat-2006), (Çevrimiçi), [http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_21/15-%20\(247-267.%20syf.\).pdf](http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_21/15-%20(247-267.%20syf.).pdf), (Erişim Tarihi: 16 Şubat 2009).

<http://ihracat2009.kosgeb.gov.tr/KimlerBasvuruYapabilir.aspx>

<http://iekdk.kosgeb.gov.tr/Program.aspx>

<http://iekdk.kosgeb.gov.tr/BolgeKontenjanlari.aspx>